

Kohti ääretöntä

Jäsentyvä infinitiivikonstruktiojoukko Helsingin puhekielessä 1970-
luvulta 2010-luvulle

Olli Kuparinen

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Suomen kielen maisteriopinnot

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2015

Tampereen yliopisto
Suomen kielen maisteriopinnot
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

KUPARINEN, OLLI: Kohti ääretöntä. Jäsentyvä infinitiivikonstruktiojoukko Helsingin puhekielessä 1970-luvulta 2010-luvulle.

Pro gradu -tutkielma, 91 sivua
Marraskuu 2015

Tässä tutkielmassa tarkastellaan yleisinfinitiivien variaatiota ja muutosta Helsingin puhekielessä 1970-, 1990- ja 2010-luvuilla. Yleisinfinitiiveihin kuuluvat A-infinitiivin lyhyt muoto (*pelata*), MA-infinitiivin illatiivi (*pelaamaan*) ja tutkielmassa käsitteellistettävä lyhyt infinitiivi (*pelaa*).

Infinitiivejä tarkastellaan 150 helsinkiläistä puhujaa käsittävästä aineistosta, joka on osa Helsingin puhekielen pitkittäiskorpusta. 1970-luvulta haastatteluja on 65, 1990-luvulta 41 ja 2010-luvulta 44. Kunkin vuosikymmenen haastateltavat on valittu samoin perustein ja eroteltu vanhojen, keski-ikäisten ja nuorten ryhmiin.

Tutkielman tavoitteena on selvittää infinitiivien käytön variaatiota ja muutosta vuosikymmeneltä toiselle. Erityisesti tuoreen lyhyen infinitiivin kehitystä ja vaikutusta muihin infinitiivimuotoihin seurataan. Oletuksena on, että lyhyen infinitiivin käyttö kasvaa vuosikymmeneltä toiselle. Lisäksi tarkastellaan *käydä*- ja *olla*-verbien infinitiivitäydennyksiä.

Tutkielman teoreettinen tausta on kahtalainen. Ensinnäkin tukeudutaan sociolingvistiikan perinteeseen kaupunkikielen tutkimuksessa. Sociolingvistisistä taustamuuttujista sovelletaan tutkielmassa kuitenkin vain ikää, jonka katsotaan korreloivan muutosten kanssa parhaiten. Koska kiinnostuksen kohteena on ennen kaikkea infinitiivien kokonaisvariaatio Helsingissä, eivät ryhmien sisäiset erot nouse tarkastelun kohteeksi. Sociolingvistiikka tarjoaa tutkielmalle myös metodisia lähtökohtia.

Sociolingvistiikan ohella tutkielma nojaa kognitiivisen kielitieteen ja konstruktiokieliopin perustalle. Kognitiivista kielitiedettä ja konstruktiokielioppia käytetään ennen kaikkea tapahtuneiden muutosten kuvaamiseen ja selittämiseen. Sociolingvistiikan ja kognitiivisen kielitieteen yhdistäminen ei ole ollut fennistiikassa erityisen yleistä, mutta tämän tutkielman tarpeisiin se sopii erinomaisesti.

Tutkielmassa saadaan muutamia keskeisiä tuloksia. Lyhyt infinitiivi yleistyy vuosikymmeneltä toiselle ja on 2010-luvulla jo kaikkein yleisin infinitiivimuoto. Niin ikään saadaan selville, että lyhyt infinitiivi on ennen kaikkea nuorten käytössä: kaikilla vuosikymmenillä erityisesti nuoret käyttävät paljon lyhyen infinitiivin muotoja. Keski-ikäisten ja vanhojen ryhmät sen sijaan käyttävät lyhyen infinitiivin muotoja keskenään jokseenkin yhtä paljon.

Lyhyt infinitiivi irtaantuu merkitykseltään suomen kielen perinteisestä infinitiivijärjestelmästä ja lähestyy paljasta deverbaaliutta. Mahdollista on, että lyhyen infinitiivin käytön kasvu johtaa suomen kieltä kohti yhden yleisinfinitiivin systeemiä indoeurooppalaisten kielten (esim. ruotsi, englantia) tapaan.

Avainsanat: infinitiivi, puhekieli, konstruktiokielioppi, kielen muutos

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	4
1.1 Tutkimuskysymykset, -tavoitteet ja -käsitteet.....	5
1.2 Tutkielman rakenne.....	7
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA.....	8
2.1 Helsinki.....	8
2.1.1 Alueelliset lähtökohdat.....	9
2.1.2 Kielelliset lähtökohdat.....	10
2.2 Aineisto.....	13
2.3 Infinitiivijärjestelmä.....	15
2.3.1 A-infinitiivi.....	16
2.3.2 MA-infinitiivi.....	19
2.3.3 A- ja MA-infinitiivin yhteenlankeaminen: lyhyt infinitiivi.....	20
3 TEORIA JA METODI.....	23
3.1 Sociolinguistiikka.....	23
3.1.1 Sociolinguvistinen variaationtutkimus ja kielenmuutos.....	24
3.1.2 Näennäis- ja reaaliaikainen tutkimus.....	26
3.1.3 Haastattelupuhe.....	28
3.1.4 Kvantitatiivinen tutkimus.....	29
3.2 Kognitiivinen tausta.....	30
3.2.1 Konstruktiokielioppi ja kognitiivinen kielitiede.....	31
3.2.2 Notaatiomalli.....	34
3.2.3 Prototyypisyys.....	36
3.2.4 Analogia.....	38
3.2.5 Lähikonstruktio: yleisinfinitiivien uudelleentulkinta.....	42
4 ANALYYSI JA TULOKSET.....	47
4.1 Aineistoa koskevat valinnat.....	47
4.2 Yleisinfinitiivien kokonaisvariaatio.....	49
4.3 Lyhyen infinitiivin jäljillä.....	52
4.4 A-infinitiivi ja MA-infinitiivin illatiivi.....	56
4.5 Rajageminaatio ja assimilaatio.....	59
4.6 Käydä- ja olla-verbien täydennykset.....	62
4.7 Näennäisajan ja reaaliajan suhde.....	64
5 INFINITIIVIEN VARIAATIO JA MUUTOS.....	68
5.1 Yleisinfinitiivien jäsentävä lähikonstruktiojoukko.....	68
5.2 Käydä- ja olla-konstruktio.....	75
5.3 Muutoksen nopeus ja ennuste.....	77
6 LOPUKSI.....	82
LÄHTEET.....	86

Kuvat

Kuva 1: INFINITIIVI-konstruktio.....	35
Kuva 2: <i>Antamaan</i> -konstruktio.....	36
Kuva 3: <i>Voin pelata</i> -konstruktio ja kuva 4: <i>Menen pelaamaan</i> -konstruktio.....	43
Kuva 5: <i>Voin pelaa</i> -konstruktio ja kuva 6: <i>Menen pelaan</i> -konstruktio.....	44
Kuva 7: LYHYT INFINITIIVI -konstruktion redusointi A- ja MA-infinitiivilähtöisistä konstrukteista.....	45
Kuva 8: <i>Käydä</i> -verbin infinitiivitäydennyksiä konstrukteina.....	46
Kuva 9: Infinitiiviesiintymät koko aineistossa.....	49
Kuva 10: Yleisinfinitiivien jakauman muutos.....	50
Kuva 11: Yleisinfinitiivien jakauman prosentuaaliset osuudet.....	51
Kuva 12: Lyhyen infinitiivin muodostuminen A- ja MA-infinitiiveistä.....	53
Kuva 13: Supistumaverbien variaatio.....	55
Kuva 14: Lyhyen infinitiivin loppukahdennustoteuma.....	61
Kuva 15: <i>Käydä</i> - ja <i>olla</i> -verbien täydennykset ilman <i>da</i> -verbejä.....	64
Kuva 16: Yksinkertainen näennäisaikaennuste lyhyen infinitiivin loppukahdennuksen osalta.....	66
Kuva 17: Yleisinfinitiivien variaatio 2010-luvulla.....	68
Kuva 18: Jäsentyvä yleisinfinitiivikonstruktiojoukko.....	69
Kuva 19: Yleisinfinitiivien merkityksenkuvaus.....	72
Kuva 20: Yleisinfinitiivit käsitevaruudessa.....	74
Kuva 21: <i>Käydä</i> - ja <i>olla</i> -verbien infinitiivitäydennykset lähikonstruktiojoukkona.....	75

Taulukot

Taulukko 1: Erilaiset infinitiivityypit ja niihin kohdistuvat muutokset.....	21
Taulukko 2: Yleisinfinitiivien jakauma koko aineistossa.....	50
Taulukko 3: Infinitiivien lauseasemat.....	52
Taulukko 4: A-loppuiseen vokaaliyhtymään standardin mukaan päättyvien infinitiivien jakauma.....	54
Taulukko 5: A-loppuiseen vokaaliyhtymään päättyvien infinitiivien jakauma eriteltyinä.....	54
Taulukko 6: MA-infinitiiviesiintymien erottelu.....	57
Taulukko 7: MA-tunnuksettomien illatiivien määrä.....	58
Taulukko 8: A- ja MA-infinitiivin assimilaatiototeuma.....	60
Taulukko 9: Lyhyen infinitiivin loppukahdennusjakauma lähtöinfinitiivien mukaan.....	62
Taulukko 10: <i>Käydä</i> - ja <i>olla</i> -verbien infinitiivitäydennykset.....	63
Taulukko 11: Yksinkertainen näennäisaikaennuste.....	65
Taulukko 12: Infinitiivien prototyypisyysseffektit.....	73
Taulukko 13: Yksinkertaiset näennäisaikaennusteet lyhyen infinitiivin osalta.....	77
Taulukko 14: Yksinkertaiset näennäisaikaennusteet A- ja MA-infinitiivien osalta.....	79
Taulukko 15: Tähänastista reaaliaikaista muutosta mukaileva näennäisaikaennuste 2030- ja 2050-luvuille.....	80

1 JOHDANTO

Mä voin relaa / ei mun tarvi kela.

Robin: Puuttuva palanen (2012)

Lähettiin pämppää / pistettiin lääväks pari kämppää.

Teflon Brothers: Pämppää (2015)

Kävin tanssilattialla kääntyy.

Karri Koira: Lähe mun kaa (2012)

Kaikki kolme esimerkkiä johdannon alussa edustavat uutta infinitiivityyppiä, lyhyttä infinitiiviä¹. Lyhyt infinitiivi on tämän tutkimuksen tarpeisiin kehitetty termi, jolla tarkoitetaan puhekielessä A-infinitiivin lyhyen muodon ja MA-infinitiivin illatiivin rinnalle kehittyntä muotoa. Lyhyt infinitiivi toimii monissa edellä mainittujen infinitiivimuotojen tehtävissä ja yleistyy näiden kustannuksella. Kaikki kolme esiintyvät kuitenkin edelleen yhtäaikaaisesti. Infinitiivijärjestelmä onkin dynaaminen ja alati muutoksessa. Tämä tutkimus käsittelee tätä järjestelmää ja infinitiivien keskinäistä työnjakoa Helsingin puhekielessä 1970-luvulta 2010-luvulle. Samalla hahmottuu infinitiivijärjestelmän muutos neljäkymmenen vuoden jaksolla.

Kieliopin ulkopuolella infiniittisyys tarkoittaa äärettömyyttä, rajoittamattomuutta ja ikuisuutta. Osittain samat määritteet sopivat myös kieliopillisiin infinitiiveihin: niitä ei rajoita persoona tai aika, vaan ne ovat vapaampia kuin persoonamuotoiset verbit. Tutkimuksen otsikko ”Kohti ääretöntä” viittaa osaltaan infinitiivien ominaisuuksiin. Käsiteltäviin infinitiiveihin liittyy myös liike jotakin kohti, sillä ne ovat vanhastaan tulosijaisia: A-infinitiivin latiivi (*menen **maata***), MA-infinitiivin illatiivi (*menen **makaamaan***) sekä näistä syntynyt lyhyt infinitiivi (*menen **makaa***). ”Kohti ääretöntä” viittaa osaltaan myös infinitiivijärjestelmän dynamiikkaan ja muutokseen vuosikymmenestä toiseen. Viimeisimpänä otsikko paljastaa myös osaltaan tutkimuksen tuloksia: yleistyvä lyhyt infinitiivi on ominaisuuksiltaan laajempi ja rajoittamattomampi kuin A- tai MA-infinitiivi.

Tutkimuksen aineistona käytetään puhekielisiä aineistoja 1970-, 1990- ja 2010-lukujen Helsingistä. Aineistonkeruu on aloitettu Helsingin yliopistossa, ja myöhemmin se on liitetty osaksi Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimushanketta. Aineisto on myös digitoitu CSC:n Kielipankkiin. Tavoitteena on ollut pitkittäiskorpus, jossa on 1970-luvun ensimmäisen haastattelukierroksen jälkeen pyritty haastattelemaan jo aiemmilla kierroksilla mukana olleita

¹ Haluan kiittää Hanna Lappalaista, ohjaajaani Antti Leinoa ja seminaariryhmääni avusta ja arvokkaista kommentista. Erityiskiitokset esitän Markus Hamuselle työni väsymättömästä kommentoinnista ja runsaista lähdevinkeistä.

informantteja ja uusia nuorten ryhmiä. Aineistosta käytetään 150 haastattelua, jotka mahdollistavat laajan kuvan saamisen infinitiivien variaatiosta ja muutoksesta. Tarkempi kuvaus aineiston käytöstä esitellään luvuissa 2.2 ja 4.1.

Infinitiiveissä tapahtuvaa vaihtelua ja muutosta pyritään kuvaamaan konstruktiokieliopin ja sen laatikkonotaation avulla. Koska tutkimus käsittelee kaupungin puhekieltä ja erilaisia puhujatyyppejä, kuuluu se myös osaksi sosiolingvistiikan ja puhekielen tutkimusta. Perinteinen labovilainen sosiolingvistiikka taustamuuttujineen ei kuitenkaan täysin sovi tutkimuksen tarpeisiin. Tässä työssä tarkastellaan infinitiivijärjestelmän kehitystä Helsingissä kolmella eri vuosikymmenellä ja kolmessa eri ikäryhmässä. Näin ollen esimerkiksi sosiaalinen asema ja sukupuoli eivät ole tarkastelun kohteita.

1.1 Tutkimuskysymykset, -tavoitteet ja -käsitteet

Tutkimuksen alkuperäinen motivaatio syntyi tehdessäni kandidaatintutkielmaa supistumaverbien variaatiosta (*voi pelata – voi pelaa*). Tutkielman tarkoituksena oli tutkia näiden muotojen välistä vaihtelua niiden historiallisella esiintymisalueella Helsingissä. Aineisto osoittautui kuitenkin liian pieneksi supistumaverbien vähäisen esiintymisfrekvenssin takia. Niinpä tutkielman tarkastelun kohteeksi otettiin myös MA-infinitiivin illatiivit. Tämä osoittautui onnekaaksi valinnaksi, sillä illatiiveja tutkittaessa paljastui monia infinitiivimuotoja, jotka eivät olleet A- tai MA-infinitiivejä vaan näiden välisiä yhdistelmiä. Tässä tutkimuksessa nämä muodot on nimetty lyhyiksi infinitiiveiksi, ja kandidaatintutkielman aiheesta jatketaan laajemmalla aineistolla ja paremmilla tutkimusvälineillä. Tämä tutkimus onkin irrallinen aiemmasta kandidaatintutkielmasta.

Helsingin puhekielessä kehittyneistä lyhyistä infinitiiveistä on useita mainintoja kirjallisuudessa (esim. Sorsakivi 1982, J. Leino 2003, Lappalainen 2004, Ylikoski 2005, VISK § 120–121), mutta niiden toimintaa ja syntyhistoriaa ei ole tarkasteltu kokonaisen tutkimuksen laajuudessa. Sorsakiven pro gradu -työ ja siitä kirjoitettu Virittäjä-artikkeli (1982) käsittelevät tutkittavia infinitiivejä lastenkielessä. J. Leinon väitöskirja (2003) sen sijaan kohdistaa huomionsa tiettyihin infinitiivikonstruktiioihin erityisesti vanhassa kirjakielissä. Näin ollen käsillä oleva tutkimus täyttää olennaisen aukon infinitiivien tutkimuksessa.

Ennen tutkimuksen tavoitteita on syytä määritellä muutama keskeinen käsite, sillä monet käsitteet voivat olla monitulkintaisia. Tutkimuksessa tutkitaan *yleisinfinitiivejä*. Tällä käsitteellä viitataan A-infinitiivin lyhyeen muotoon (*pelata*), MA-infinitiivin illatiiviin (*pelaamaan*) ja lyhyeen infinitiiviin (*pelaa*). Tälle joukolle oli tarpeen kehittää oma käsite, sillä kaikkien infinitiivimuotojen mainitseminen erikseen aiheuttaisi turhaa vaivaa niin kirjoittajalle kuin lukijallekin.

Termi kuvaa joukkoa hyvin, sillä näitä infinitiivimuotoja käytetään monissa erilaisissa tilanteissa, ja ne kattavatkin valtaosan kaikista infinitiiviesiintymistä (ks. luku 2.3). MA-infinitiivin illatiivia lukuun ottamatta infinitiivien sijamuoto on epäselvä. Vanhastaan on ollut tapana puhua tulosijaisista infinitiiveistä, mutta A-infinitiivin lyhyen muodon tulosijaisuus on nykypäivänä kyseenalaista – puhumattakaan tuoreesta lyhyestä infinitiivistä. Yleisinfinitiivien ohella voitaisiin puhua perusinfinitiiveistä, mutta nämä voivat mahdollisesti sekoittua A-infinitiivin lyhyestä muodosta ajoittain käytettyyn nimeen, verbien perusmuotoon. Vastaava problematiikka koskee myös tähän tutkimukseen kehitettyä nimitystä *lyhyt infinitiivi*, joka voi käsitteellisesti sekoittua A-infinitiivin lyhyen muodon kanssa – etenkin kun lyhyet infinitiivit eivät välttämättä ole sen lyhyempiä kuin A-infinitiivikään. Lyhyen infinitiivin syntyhistoriaan liittyy kuitenkin muotojen lyhentymistä (*pelaamaan – pelaan – pelaa*) tai vokaaliyhtymien oikenemistä (*kertoa – kertoo*). Näin ollen nimitys lyhyt infinitiivi viittaa näihin muutoksiin.

Vastaavia sekaannuksia voi liittyä erilaisiin kielimuotojen nimityksiin, joihin ajoittain viitataan tutkimuksessa. *Kirjakieli* tarkoittaa yksiselitteisesti kirjoitetun kielen standardoitua muotoa. *Puhekieli* taas viittaa puhuttuun kieleen. Tässä tutkimuksessa käsitellään Helsingin puhekieltä, joka on Helsingin alueen puhekieli. *Murteella* on tyypillisesti viitattu vanhoihin aluemurteisiin. Kaupunkien puheesta on tapana käyttää nimitystä puhekieli, kun taas maaseudun puheesta sanaa murre. Lisäksi tutkimuksessa puhutaan *yleiskielestä* ja *yleispuhekielestä*, jotka tarkoittavat niin ikään eri asioita. Yleiskielellä tarkoitetaan huoliteltua, kirjakieleen verrattavaa puhetta, kun taas yleispuhekieli koko maassa yleisesti käytettäviä vapaan puhekielen muotoja². Yleispuhekieli vertautuu nykypäivänä lähinnä eteläsuomalaiseen puhekieleen, jossa on käytössä monia ekspansiivisia puhekielen variantteja (esim. A-loppuisten vokaaliyhtymien oikeneminen: *korkee*). On mahdollista, että Helsingin puhekielen muodot vaikuttavat suuren asukastiheyden ja median takia voimakkaasti muualle Suomeen, mutta tästä ei ole varmuutta (Mantila 2004: 327). Kun tutkimuksessa puhutaan *standardista*, tarkoitetaan nimenomaan kirjakielen standardia. Tarkoitus ei ole normittaa kirjakieltä puhutun kielen yläpuolelle, vaan ainoastaan verrata kahta muotoa. Muut mahdollisesti esiintyvät käsitteet määritellään esiteltäessä.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- (i) Millainen on yleisinfinitiivien lähikonstruktiojoukon sisäinen variaatio, ja miten tilanne on muuttunut vuosikymmeneltä toiselle? Miten infinitiivien merkitykset eroavat?
- (ii) Millainen on lyhyt infinitiivi? Kytkeytyykö se A-infinitiiviin, MA-infinitiivin illatiiviin vai

² Esimerkiksi *i:n* loppuheitto (*yks*), passiivin käyttö monikon ensimmäisen persoonan sijaan (*me pelataan*) ja persoonapronominien sijaan käytettävät *se* ja *ne*.

yksikön kolmannen persoonan muotoon?

(iii) Millainen on *käydä*- ja *olla*-verbiien täydennyksenä käytetty (yleis)infinitiivi?

Ensimmäinen kysymys on tutkimuksen keskeisin ja laajin. Tutkimus käsittelee koko yleisinfinitiivijoukkoa ja sen käyttäytymistä kolmella eri vuosikymmenellä. Ensinnäkin pyritään luomaan kuva lähikonstruktiojoukosta ja lisäksi tutkimaan joukon sisäistä dynamiikkaa synkronisesti ja diakronisesti. Tämä on kunnianhimoinen tavoite, joka vie tutkimuksesta suurimman osan. Toinen kysymys on niin ikään keskeinen. Sen tarkoituksena on selvittää lyhyen infinitiivin anatomiaa ja syntyhistoriaa. Osaltaan kohdan (ii) toinen kysymys kytkeytyy kohtaan (i), sillä lyhyen infinitiivin analogiset yhteydet muihin infinitiivimuotoihin liittyvät nimenomaan lähikonstruktiojoukon dynamiikkaan. Kolmas kysymys on eräänlainen tangenti muulle tutkimukselle, sillä *käydä*- ja *olla*-verbit voivat kiinnostavasti saada täydennyksikseen lyhyen infinitiivin (kuten johdannon esimerkissä). Kuitenkaan *käydä*- ja *olla*-konstruktiot eivät ole tutkimuksessa erityisen keskeisessä asemassa. Yleisinfinitiivien variaation ohella on tarkasteltu näiden verbien täydennyksiä, sillä ne voivat kertoa jotain lyhyen infinitiivin merkityskentästä. Näiden pääkysymysten ohella tarkastellaan vielä reaali- ja näennäisajan suhdetta sekä pyritään luomaan ennuste muutoksesta tulevaisuudessa.

1.2 Tutkielman rakenne

Tutkielma koostuu kuudesta luvusta. Johdantoluvun jälkeen luvussa 2 tutustutaan tutkimuksen kannalta keskeiseen taustatietoon. Ensin esitellään lyhyesti Helsingin kaupungin alueellista ja kielellistä kehitystä, jotta tutkimuksessa käsitellyt ilmiöt asettuvat historialliseen taustaansa. Luvussa kaksi esitellään myös tutkimuksen aineisto ja suomen kielen infinitiivijärjestelmä. Luvussa 3 tutustutaan tutkimuksen keskeisiin teoreettisiin ja metodisiin valintoihin, kuten sosiolingvistiikkaan ja kognitiiviseen kielitieteeseen. Näiden avulla pyritään luomaan synteesi tutkimuksen aiheena olevista yleisinfinitiiveistä. Luvussa 4 käsitellään tutkimuksen tulokset ja analysoidaan niiden merkitystä. Luvussa 5 pyritään synkronisempaan otteeseen ja tutustutaan nykyhetkeen. Lisäksi pyritään luomaan näennäisaikaennuste tulevasta. Luvussa 6 pohditaan lopuksi tutkimuksen antia ja jatkotutkimuksen paikkoja.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

[– –] olemme Me nähneet Suomelle ja sen asukkaille hyödylliseksi ja välttämättömäksi siirtää Suomen yleisen hallituksen Turusta johonkin toiseen sopivaan paikkaan maassa, ja kun puheenaolevaa sopivaisuutta harkitessamme emme ole voinut jättää huomioonottamatta niitä moninaisia etuja, jotka Helsingillä on ennen muita Suomen kaupunkeja, lähempänä pääkaupunkiamme olevan asemansa, oivallisen satamansa, sen asukkaiden elinkeinoissa osoittaman vireyden sekä heidän isänmaallisuutensa samoin kuin Viaporin linnan läheisyyden tähden suojellun asemansa vuoksi, niin Me yhtäpitävästi Teidän tekemänne alamaisen esityksen kanssa olemme armossa nähneet hyväksi julistaa Helsingin Suomen pääkaupungiksi [– –]

Aleksanteri I, 8.4.1812.

Tämän taustoittavan luvun tarkoituksena on hahmottaa yleisinfinitiivien asema osana järjestelmää ja Helsingin puhekieltä, sekä osoittaa tutkimuksen aineiston vastaavan tätä taustaa. Ensin esitellään Helsingin kaupungin alueellista ja kielellistä historiaa. Tämän historiallisen kehityksen tunteminen auttaa ymmärtämään myös tutkimuksen kohteena olevia infinitiivejä ja niiden moninaista syntyhistoriaa. Luvussa 2.2. esitellään lyhyesti tutkimuksen aineisto. Aineisto esitellään heti Helsingin historian perään, sillä aineistoa kootessa tehdyt valinnat kiinnittyvät myös Helsingin kaupunkirakenteeseen. Luvussa 2.3. käsitellään suomen infinitiivijärjestelmää ja keskitytään etenkin tutkimuksen kohteena oleviin yleisinfinitiiveihin.

2.1 Helsinki

Yläluvun alussa lainattu katkelma on Venäjän keisari Aleksanteri I:n käskykirjeestä pääkaupungin siirtämiseksi Helsinkiin. Kirje mullisti pienen kaupungin elämän kertaheitolla. Pääkaupungin siirtämisestä alkanut valtava väestönkasvu jatkuu yhä voimakkaana. Helsingin jokseenkin lyhyt historia pääkaupunkina on synnyttänyt kaupunkiin muusta maasta poikkeavan identiteetin ja kielen. Kun pääkaupunkiin yhtäkkiä muutti erikielisiä, eri töitä tekeviä ja eri puolilta maailmaa tulevia ihmisiä, syntyi kiinnostava kulttuurien yhdistelmä, jonka jäljet näkyvät nykypäivänäkin. Helsingin puhekielen tausta onkin sikäli moninainen, että siihen sekoittuivat niin yläluokan käyttämä, lähes kirjakielinen suomi, muualta Suomesta pääkaupunkiin muuttaneiden murteellinen suomi kuin jatkuva ruotsin vaikutuskin. Myös työläisyhteisön kehittämä slangi on vaikuttanut nykypuhekieleen.

Helsingin suurkaupunkiasema vaikuttaa nykypäivänä puolestaan voimakkaasti muuhun maahan. Erikoisesti kielivariantit kiertävätkin kehää: muualta Helsinkiin muuttaneet toivat mukanaan aluemurteensa, joista kaupungin kieleen omaksuttiin osa. Nykyään erityisesti nope-

den viestimien välityksellä nämä alun perin aluemurteista Helsinkiin saapuneet variantit leviävät takaisin muualle Suomeen osana yleispuhekieltä. Helsingin puhekielen asema onkin nykymedian aikana entisestään voimistunut: suurin osa esimerkiksi television tarjonnasta tuotetaan Helsingissä.

2.1.1 Alueelliset lähtökohdat

Helsingin kaupunki perustettiin 1500-luvun puolivälissä Vantaanjoen suulle. Kaupungin perustaja Kustaa Vaasa toivoi Helsingistä syntyvän merkittävän kilpailijan Itämeren silloiselle kaupamahdille Tallinnalle (Paunonen 2006: 19). Kuninkaan toiveet eivät kuitenkaan käyneet toteen, sillä Helsinki ei lopulta pärjännyt kilpailussa edes vanhemmalle naapurilleen Porvoole. Kaupungin väkiluku pysyi pitkään alhaisena, eikä se olisi todennäköisesti ikinä saavuttanut asemaansa Suomen suurimpana kaupunkina, ellei pääkaupunkia olisi 1800-luvulla siirretty Turusta Helsinkiin.

Pääkaupungin siirto Helsinkiin muutti nopeasti kaupungin tilannetta. Ruotsinkielinen sivistyneistö ja virkamiehistö muutti pääkaupungin perässä Helsinkiin. 1800-luvun puolivälisistä teollistumiskehitys houkutteli myös työläisiä kaupunkiin. Kaupunkiin muutti runsaasti työläisiä niin ruotsin- kuin suomenkieliseltäkin Uudeltamaalta, Hämeestä sekä Pohjanmaalta. Kiinnostavasti muuttoliike Uudeltamaalta oli voimakasta kuitenkin vain maakunnan länsiosista. Itäiseltä Uudeltamaalta muutto oli paljon vähäisempää, sillä tällä alueella oli jo omasta takaa kaupunkeja, kuten Porvoo ja Loviisa (Waris 1973: 64). Näin ollen muuttoliike keskittyi näihin kaupunkeihin Helsingin sijaan. Tästä huolimatta Helsingin väkiluku paisui yli nelinkertaiseksi vain neljässä kymmenessä vuodessa 1870–1910 (Paunonen 2006: 24). Helsinki kasvoi huomattavasti muita teollistuvia kaupunkeja nopeammin. 1900-luvulla muuttoliike Helsinkiin on ollut voimakasta myös muualta Suomesta ja 1900-luvun lopulta myös muualta maailmasta. Vuonna 1990 Helsingin asukkaista runsas prosentti oli ulkomaalaisia, kun vuonna 2004 heitä oli jo viisi prosenttia (Paunonen 2006: 26).

1800-luvun alussa Helsingin asutus keskittyi pitkälti vain nykyisten Kruununhaan, Kluuvin ja Kaartinkaupungin alueille Pohjois- ja Eteläsatamien väliin (Waris 1973: 18). Kun kaupunki oli vielä pahoin palanut vuonna 1808, määrättiin vuonna 1810 komitea suunnittelemaan Helsingin uudelleenrakentamista. Tällöin kaupunki laajeni pohjoiseen kohti Punavuorta ja Kampia. Helsinki laajeni muuttoliikkeen myötä myös uudelleenrakentamissuunnitelmien ulkopuolelta, sillä köyhälistö muutti kaupungin rajoille. Esimerkiksi nykyinen Katajanokka oli 1800-luvun puolivälissä vähävaraisten työläisten huonokuntoinen lähiö (Waris 1973: 20).

Vastaava kehitys jatkui Helsingin yhä kasvaessa ja laajentuessa. Väestönkasvu painosti kaupunkia laajenemaan, ja erityisesti köyhempi työväki muutti kaupungin laitamille. Suurimman muuttoliikkeen aikana vuosina 1870–1910 työläiset asettuivat asumaan etenkin Pitkäsillan pohjoispuolelle Kallioon, Sörnäisiin, Hermanniin ja Arabiaan (Waris 1973, Paunonen 2006). Kiinnostava ilmiö työläiskaupunginosien synnyssä on ruotsin- ja suomenkielisten työläisten asettuminen samoille asuinalueille. Tämä on ollut omiaan synnyttämään kaksikielisen yhteisön ja Helsingin vanhan slangin, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Kun työläiset asettuivat pohjoisiin kaupunginosiin ja sivistyneistö asui kantakaupungissa, oli Helsinki pitkään hyvin kahtiajakautunut kaupunki. Vasta kaupungin laajeneminen ja yhteiskunnan muutos on muuttanut kaupungin jakautunutta rakennetta. Kun työläiskaupunginosat Kallio ja Sörnäinen ovat muuttuneet tavoiteltaviksi asuinpaikoiksi, uudet lähiöt ovat syntyneet jälleen kaupungin reunamille – esimerkiksi Vuosaareen ja Kannelmäkeen.

2.1.2 Kielelliset lähtökohdat

Helsingin perustamisesta 1700-luvulle asti kaupunki oli ilmeisesti valtaosaltaan suomenkielinen, mutta Suomenlinnan rakentaminen 1700-luvulla houkutteli kaupunkiin runsaasti ruotsinkielistä väestöä (Juusela & Nisula 2006, Paunonen 2006). Tilastointeja kaupungin asukkaista ei kuitenkaan ole saatavilla, vaan tieto perustuu yksittäisiin dokumentteihin. 1750-luvulta kaupunki kuitenkin ruotsinkielistyi voimakkaasti, ja 1800-luvun alkupuolella Helsingissä puhuttiin pääasiassa ruotsia. Pääkaupunki oli siirretty Turusta vasta vuonna 1812 ja Helsingissä asui vain muutamia tuhansia asukkaita. Tämä lähtötilanne loi erikoisen asetelman suomen kielen variantin kehittymiselle: koska pieni kaupunki oli lähestulkoon täysin ruotsinkielinen ja sitä ympäröi ruotsinkielinen Uusimaa, ei kehittyvä suomen variantti liittynyt vahvasti mihinkään perinteiseen murteeseen (Paunonen 1994: 223). Huomionarvoinen seikka Helsingin kielioloista on se, että 1800-luvun alussa ruotsia puhuivat myös työläiset. Kaupunki oli siis kielellisesti hyvin yhtenäinen.

Aikaisemmassa luvussa mainittu teollistuminen toi kaupunkiin paljon väestöä niin suomen- kuin ruotsinkielisiltäkin alueilta. Suomenkielisten määrä alkoi kaupungissa hiljalleen kasvaa, ja 1900-luvun alussa suomenkielisiä oli jo kaupungissa enemmistö (Juusela & Nisula 2006: 7). Suomenkielisten muuttoliike olisi tuskin kuitenkaan saanut aikaan nopeaa muutosta kielioloissa, ellei vuonna 1863 kieliasetuksessa olisi määrätty seuraavan 20 vuoden tavoitteeksi suomen kielen korottaminen ruotsin rinnalle virkakieleksi. Kun samoihin aikoihin kansallismielinen liike kasvoi ja ruotsinkielinen koulutettu väestö vaihtoi käyttökielensä ruotsista suomeen nationalismien hengessä, oli suomen mahdollista nousta nopeastikin ruotsin rinnalle ja

lopulta ohi.

Huomionarvoista on, että ruotsinkieliset opiskelivat suomea nimenomaan kirjakielen mallin mukaan, sillä murteiden puuttumisen tähden muuta mallia ei ollut. Tästä johtuukin normitetun kielen vahva vaikutus etenkin Helsingin puhekielen alkuvaiheessa. Suomen nationalismin kehitys poikkeaa voimakkaasti muista eurooppalaisista valtioista siinä, että nationalistiseksi kielimuodoksi valittiin juuri normitettu kirjoitettu kieli. Esimerkiksi Norjassa nimenomaan murteet nostettiin nationalismin symboliksi (Paunonen 1994: 235). Normitettua kieltä myös pyrittiin puhdistamaan vieraista vaikutuksista ja murteellisuuksista. Jossakin määrin tällainen kielen purismin henki elää Suomessa edelleen, mistä kertoo esimerkiksi voimakas reaktio kieli-
lautakunnan päätökseen hyväksyä *alkaa*-verbin täydennykseksi sekä A-infinitiivi että MA-infinitiivin illatiivi.

Helsingin erikoinen kielitilanne johti 1800-luvulla myös riitoihin. Yliopistoissa taistelivat suomenkielisyyttä ajavat fennomaanit ja ruotsinkielisyyttä kannattavat svekomaanit. Oppikouluissa sivistyneistön lapset riitelivät niin ikään keskenään (Paunonen 2006: 33–34). Kieli oli näin erottelevana tekijänä. Kontrastisesti suomen- ja ruotsinkieliset työläiset asuivat samoilla asuinalueilla ja käyttivät molempia kieliä rinnan työpaikoillaan. Ensimmäisen sukupolven edustajat olivat kuitenkin pitkälti yksikielisiä, ja hallitsivat toisesta kielestä vain toiminnan kannalta olennaiset osat. Käytössä oli siis yksinkertainen pidgin-variantti molemmista kielistä. Toinen sukupolvi omaksui molemmat kielet voimakkaammin kuin ensimmäinen, mikä johti Helsingin vanhan slangin syntyyn. Slangin sanastosta suurin osa oli peräisin ruotsista, mutta rakenteet vaihtelivat tyypillisesti puhujan äidinkielen mukaan. Toisen sukupolven edustajien kohdalla olikin usein mahdotonta sanoa, puhuivatko he äidinkielenään suomea vai ruotsia. (Paunonen 1994: 230–231). Helsingin Pitkäsillan toiselle puolelle syntyi kaksikielinen yhteisö, jonka lapset kuuluivat kaupunginosien ”sakkeihin”. Työläiskaupunginosissa kieli ei siis ollut erotteleva tekijä, mistä kertoo myös kaksikielisten avioliittojen runsas määrä. Vielä tämänkin tutkimuksen aineistossa monilla haastatelluilla on ollut sekä ruotsin- että suomenkielinen vanhempi.

Ruotsin- ja suomenkielisten tiivis yhteiselo on T. Itkosen mukaan (1964: 190–193) johtanut analogiseen A-infinitiiviin supistumaverbeissä (*pelata* > *pelaar*). Itkosen selityksestä tosin ei käy ilmi, onko analoginen muoto syntynyt kansallismielisen sivistyneistön vai työväenluokan keskuudessa. Oman tulkintani mukaan analoginen muoto on nimenomaan Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolisen työväenyhteisön innovaatio, sillä sivistyneistö opiskeli suomea kirjakielen mallin mukaan eikä väärinoppimiselle näin jäänyt sijaa. Tukea tälle selitykselle antaa myös useiden slangiverbien päätyminen supistumaverbien taivutusparadigmaan (*dokata*, *duunata*).

Infinitiivien monimutkaiset kategoriat eivät olleet alun perin ruotsinkielisille yhtä helppoja hahmottaa kuin suomenkielisille. Niinpä supistumaverbit vertautuivat verbityyppiin *antaa* , joka on samassa asussa A-infinitiivissä ja kolmannen persoonan presensmuodossa:

$$\frac{\textit{hän antaa}}{\textit{hän pelaa}} = \frac{\textit{pitää antaa}}{\textit{pitää X}} \quad X = \textit{pelaa}$$

Helsingin puhekielellä ei ole omaa murretaustaa, sillä kaupunki kehittyi ruotsinkielisellä alueella. Näin ollen kaikki perinteisesti suomen murteissa esiintyvät piirteet on tuotu kaupunkiin muualta. Erityisen voimakkaasti Helsingissä näkyvät Uudenmaan ja Hämeen vaikutukset (esimerkiksi hämäläismurteiden tunnuksen MA-infinitiivin illatiivi *antaa*). Vaikka Helsinkiin on myöhemmin muuttanut myös itäsuomalaisia, eivät itämurteiden piirteet ole ikinä saaneet kunnolla jalansijaa Helsingin puhekielessä. Paunonen (2006) epäilee itämurteiden kantaneen jonkinasteista stigmaa Helsingissä. Helsingillä on sikäli mielenkiintoinen kaksoisrooli, että sen puhekieleen on omaksuttu murteista sellaiset piirteet, joiden ei ole katsottu olevan erityisen leimallisia. Omaksumisen jälkeen piirteet ovat Helsingistä levinneet esimerkiksi tiedotusvälineiden avustuksella sellaisillekin murrealueille, joilla ne eivät tyypillisesti ole esiintyneet (Paunonen 2006: 43). Helsingin puhekieli onkin saavuttanut Suomessa prestiisiaseman. Kun suuri osa tiedotusvälineiden sisällöstä tuotetaan ja lähetetään pääkaupungissa, nousevat Helsingin puhekielen piirteet koko kansan kuuluville joka päivä. Esimerkiksi edellä mainittu uusimaalainen innovaatio, supistumaverbien slangimuoto *pelaa* (< *pelata*), on omien havaintojeni perusteella levinnyt myös pirkanmaalaisten nuorten puheeseen.

Ajoittain Helsingin nykypuhekielestäkin puhuttaessa käytetään nimitystä Helsingin (tai Stadin) slangi. Kielimuodot on kuitenkin syytä erottaa toisistaan, vaikka nykyinen puhekieli onkin eräänlaista nykyslangia. Tässä tutkimuksessa Helsingin slangilla viitataan nimenomaan vanhaan slangiin, jonka kukoistus kesti 1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan asti. Sota rikkoi slangin yhtenäisyyttä, kun suuri osa miehistä lähetettiin rintamalle ja lapsetkin tyypillisesti maalle pommituksia pakoon (Paunonen 2006: 56). 1950-luvulla Suomeen rantautui amerikkalaisuuden aalto, joka toi mukanaan uutta kaupunkikulttuuria ja englannin kielen. Kun vielä 1970- ja 1980-luvuilla syntyivät uudet nuorison alakulttuurit (esimerkiksi punk), ei Helsingin vanhalle slangille löytynyt enää riittävän yhtenäistä puhujayhteisöä. Helsingin nykypuhekielessä on kuitenkin monia jäänteitä vanhasta slangista. Esimerkiksi perinteiset slangisanat, kuten *steissi* , *spora* , *mutsi* ja *faija* ovat edelleen hyvin yleisiä. Kuitenkaan vanhan slangin tilanteesta, jossa 80 prosenttia kaikista sanoista oli ruotsinkielisiä, ei voida puhua. Helsingin nyky-

puhekielessä on paljon vaikutteita englannista, vaikka rakenteet ovatkin hyvin suomalaisia. Lisäksi kasvanut maahanmuuttajaväestö saattaa muokata Helsingin puhekieltä tulevaisuudessa. Esimerkiksi alun perin arabiankielinen *wallah(i)* '(vannon) Jumalan nimeen' on jo tarttunut helsinkiläisnuorten puheeseen (Lehtonen 2015: 172–212)³.

1900-luvun alkupuolen puhutun kielen tutkimuksissa keskityttiin ennemminkin maaseudun murteisiin kuin kaupunkien monimutkaisiin puhekieliin. Muistakaan suurista kaupungeista ei juuri tehty tutkimuksia: mikäli haluttiin tutkia hämäläismurteita, mentiin Teiskoon Tampereen sijaan. 1970-luvulla Suomeen rantautunut sosiolingvistinen metodi keskittyi puhujien sosiaaliseen taustaan, mikä toi selkeyttä ennen hajanaiselta vaikuttaneeseen kaupunkien puhekielen tutkimukseen. Tämänkin tutkimuksen aineistona oleva 1970-luvun Helsingin aineisto on kerätty nimenomaan ensimmäisen sosiolingvistisen tutkimusaallon myötä. Aineiston tarkoituksena oli selvittää edellä esiteltyjen historiallisten muutosten näkyvyyttä Helsingin sen hetkisessä puhekielessä. Tämän aineiston kattavan läpikäynnin esittää Paunonen (1995). Myöhemmin Helsingin puhekielen tutkimushanke liitettiin osaksi Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimusta, jonka kohteena olivat myös Turun, Tampereen ja Jyväskylän puhekielet. Kaupunkien puhekielen tutkimus kasvattikin nopeasti suosiotaan 1900-luvun lopulla.

2.2 Aineisto

Tutkimuksessa käytetty aineisto⁴ Helsingin puhekielestä on kerätty pääosin Helsingin yliopiston opiskelijoiden ja henkilökunnan toimesta kolmella eri vuosikymmenellä. Aineistonkeruuhanke aloitettiin 1970-luvulla osana ensimmäistä suurta sosiolingvististä tutkimusprojektia. Vuosina 1972–1974 haastateltiin 149 informanttia kahdesta eri kaupunginosasta (Töölö ja Sörnäinen), kolmesta eri ikäluokasta ja kolmesta eri sosiaaliluokasta. Hankkeessa haastateltiin sekä miehiä että naisia. Projektissa onkin hyvin huomattavissa 1970-luvun sosiolingvistisen tutkimuksen peruseriaatteet: eroja etsittiin iän, sukupuolen, sosiaalisen aseman ja asuinpaikan mukaan. 1970-luvulla asuinalueiden välillä oli selkeä sosiaalinen hierarkia. Töölö oli hyvin toimeentulevien aluetta, kun taas Sörnäinen työläiskaupunginosa. Helsingin laajennuttua näillä asuinalueilla ei enää nykypäivänä ole vastaavantasoisista eroavaisuutta, ja kaupunginosakohtaisesta erottelusta onkin 1990-luvulla ja 2010-luvulla luovuttu. Iän mukaan informantit jaettiin yli 65-vuotiaisiin vanhoihin, 40–45-vuotiaisiin keski-ikäisiin ja 17–20-vuotiaisiin nuoriin

³ *Wallah(i)* ja sen kullekin kielelle käännetty vannonimiseen liittyvät vastineet (esim. suomen *mä vannon*) ovat tyyppisiä kaikkien Euroopan suurkaupunkien monietnisille puhekielille. Esimerkiksi Upus-korpuksen Oslon osakorpuksessa *wolla* on yleisin muun kuin norjan- tai englanninkielinen sana (Lehtonen 2015: 173).

⁴ Aineiston pariin pääsemisessä, sen käytössä ja esiin tulleissa kysymyksissä minua on auttanut Hanna Lappalainen, mistä esitän hänelle kiitokset.

(Paunonen 2005: 165). Sosiaalisen aseman luokittelussa koulutus on ollut ammattia olennaisempi kriteeri: ylimpään sosiaaliryhmään kuuluvat akateemisen koulutuksen saaneet ja alimpaan kansakoulun tai ammattikoulun käyneet (Paunonen mt.). 1970-luvun 149 haastatellusta tutkimukseen kelpuutettiin lopulta 96 informanttia. Hankkeen käynnisti Terho Itkonen, ja sitä jatkoi vuodesta 1976 eteenpäin Heikki Paunonen⁵.

Hanketta jatkettiin samoin muuttujin vuosina 1991–1992. Silloin tavoitettiin edellisistä informanteista 29 ja otettiin tutkimukseen uusi nuorten ryhmä, johon kuului 16 informanttia. Näin ollen informanttien määrä (45) oli 1990-luvulla jo huomattavasti pienempi kuin 1970-luvulla. Olennaista on, että ainoastaan nuorten ryhmä koostuu uusista informanteista. Kaikki muut olivat haastateltavina jo 1970-luvulla. Hanketta jatkettiin jälleen vuonna 2013, jolloin tavoitettiin 27 1990-luvun informanteista. Lisäksi haastateltiin jälleen uutta kuudentoista nuoren ryhmää. 1990-luvulla ja 2010-luvulla haastateltujen määrä on siis lähestulkoon sama. Vuoden 2013 informanteista kolmelletoista haastattelu oli jo kolmas, eli he ovat osallistuneet hankkeen jokaiseen vaiheeseen. Tällainen aineisto tarjoaisi erinomaisen mahdollisuuden myös idiolektikohtaiseen tarkasteluun, mutta itse pitäydyn ryhmätason muutosten tarkastelussa. Hankkeen johtajana toimi 2010-luvulla Hanna Lappalainen.

Hankkeen myötä syntynyt Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus (Helsinki 2014) on Suomessa ainutlaatuinen tutkimushanke ja kansainvälisestäkin harvinaisen laaja. Kiinnostus korpusta kohtaan onkin ollut suurta, ja siitä on tekeillä useita tutkimuksia⁶ varsinkin Helsingin yliopistossa. Aineisto on digitalisoitu ja sijoitettu osaksi CSC:n Kielipankkia äänitiedostoina ja niihin kohdistettuina litterointeina. Jokainen haastattelu on pituudeltaan noin tunnin, mutta haastatteluista on litteroitu vain noin 30 minuutin osuus. Osaa 1990-luvun ja 2010-luvun haastatteluiden litteraateista ei kuitenkaan ollut tutkimuksen tekovaiheessa digitaalisesti saatavilla, joten nämä haastattelut on kuunneltu kokonaisuudessaan ja litteroitu niistä tutkimuksen kannalta olennaiset kohdat. Jo litteroiduissa haastatteluissa on tutkittu vain litteroitua osuutta. Litterointeja kartutetaan koko ajan, joten myöhempiä tutkimuksia varten niitä on jo paremmin saatavilla. Tarkempi selvitys aineiston käsittelyn kulusta ja tehdyistä valinnoista esitetään luvussa 4.1.

⁵ Hankkeen johtaja Heikki Paunonen työskenteli 1990-luvun keruun aikana Tampereen yliopistossa, mistä johdetaan aikaisempi muotoilu ”aineisto on kerätty pääosin Helsingin yliopiston opiskelijoiden ja henkilökunnan toimesta.”

⁶ Toistaiseksi työt ovat enimmäkseen pro gradu -tutkielmia (esim. Vierito 2014) ja kandidaatintutkielmia.

2.3 Infinitiivijärjestelmä

Kielioppiperinteen tavallinen näkemys on, että infiniittiset muodot ovat verbejä, jotka käyttäytyvät kuitenkin osittain nominien tapaan. Tästä syystä infinitiivejä kutsutaan myös verbien nominaalimuodoiksi. Nominien tapaan infinitiivit käyttäytyvät saadessaan sijataivutuksen tai possessiivisuffiksin. Verbien tapaan ne voivat kuitenkin saada esimerkiksi objektin. Finiittisiin verbeihin verrattuna infinitiiveiltä kuitenkin puuttuvat modus ja tempus (VISK § 119).

Infinitiivien luokittelu verbeiksi on tavanomaista, mutta on kuitenkin selvää, että ne sijoituvat verbien ja substantiivien jatkumolle. Sanaluokkien kategorisoinnin ongelmia käsittelee tarkemmin esimerkiksi Croft (2001). Monet tässäkin tutkielmassa esille tulevat ongelmalliset kategorisoinnit puoltavat Croftin näkemyksiä siitä, että rajatut kategoriat tulisi sivuuttaa tai ainakaan niiden varaan ei pitäisi rakentaa sääntöjä. Oman tulkintani mukaan kategoriat perustuvat prototyyppien ympärille rakentuviin klustereihin piirreavaruudessa. Prototyyppien välisille jatkumoille taas sijoittuu monia pienempiä klustereita. Näin ollen prototyyppi on siis klusterin edustavin jäsen. Perinteisen kategoriatulkinnan mukaanhan kaikkien ryhmän jäsenten pitäisi edustaa kategoriaa tasavertaisesti: strutsi on yhtä edustava lintu kuin tiainen. Prototyyppis pohjainen ajattelutapa ei ole mitenkään uusi tai erikoinen, vaan erityisesti kognitiivisessa kielitieteessä se on jo melko vakiintunut (esim. Taylor 1989, Geeraerts 1997, Croft 2001, Koivisto 2005). Prototyyppisyyttä käsitellään myöhemmin luvussa 3.2.3.

Vanhastaan infinitiivit on nimetty järjestysnumeroin seuraavasti: 1. infinitiivi (*syödä, pelata*), 2. infinitiivi (*syödessä, pelaten*), 3. infinitiivi (*syömään, pelaamassa*), 4. infinitiivi (*ei käy pelaaminen*) ja 5. infinitiivi (*olla pelaamaisillaan*). Tässä tutkimuksessa käytetään infinitiiveistä tunnuksien mukaisia nimiä. A-infinitiivin tunnuksena on A (*syödä, pelata*), E-infinitiivin tunnuksena on E (*syödessä, pelaten*) ja MA-infinitiivin tunnuksena on MA (*syömään, pelaamassa*). Neljäs (*-minen*) ja viides (*-maisillaan*) infinitiivi jätetään Isossa suomen kieliopissa jo infinitiiviluokituksen ulkopuolelle (VISK § 120). A-infinitiivistä on silloin tällöin käytetty myös nimitystä TA-infinitiivi tunnuksessa historiallisesti esiintyneen tai yhä esiintyvän klusiiliaineksen mukaan (esim. Herlin, P. Leino & Visapää 2005). Tässä tutkimuksessa on kuitenkin päädytty käyttämään nimitystä A-infinitiivi lähinnä tottumuksesta. Tarkoituksena ei siis suinkaan ole arvottaa käsitteitä.

1900-luvun fennistiikassa infinitiivit on siis jaettu viiteen, kun taas Ison suomen kieliopin tulkinnassa infinitiivejä on vain kolme. On myös esitetty vaihtoehtoja, joiden mukaan infinitiivejä voi olla vain kaksi: TA/TE-infinitiivi, joka siis yhdistää A- ja E-infinitiivin historiallisesti yhteisen T-aineksen perusteella, ja MA-infinitiivi. Näin esimerkiksi MA-infinitiiviin kuuluisivat niin kolmas (*antamaan*) kuin viideskin (*antamaisillaan*) infinitiivi. Jo Siro (1964) on kuitenkin

esittänyt mahdollisuuden, että infinitiivejä on syntaktisesti vain yksi. Tämä ajatus perustuu havainnolle, että millään infinitiivillä ei ole kaikkia sijoja – monilla vain yksi tai kaksi. Infinitiiveiltä puuttuu lisäksi muun muassa genetiivi, essiivi, ablatiivi, allatiivi ja komitatiivi. Vain kolme sijaa esiintyy kahden eri tunnuksen kanssa: inessiivi (*syödessä, syömässä*), adessiivi (*syömällä, syömäisilläni*) ja instruktiivi (*syöden, syömän*). Sekä Siro (mts. 23) että J. Leino (2003: 102) todistavat näiden kaksitunnuksisten sijojen olevan täydennysjakaumassa keskenään eli niiden tehtävät ovat erilaiset, eikä toista voi korvata toisella. Näin ollen Siro toteaaakin:

Suomessa syntaktisesti onkin vain yksi infinitiivi. Infinitiivin monimuotoisuus ei ole syntaktinen, vaan morfologinen ongelma. (Siro mp.)

Tämä havainto on kiinnostava ja tosi, mutta infinitiivien morfologisen poikkeavuuden takia tässä tutkimuksessa puhutaan infinitiiveistä edelleen niiden omilla itsenäisillä nimillä. Siron ajatuksiin palataan kuitenkin konstruktiokuvauksen yhteydessä luvussa 3.2.2.

Herlin, P. Leino ja Visapää (2005) esittelevät Suomen lauseopin arkistosta kerättyjä esiintymiä eri infinitiivimuodoista. Huomattavasti kaikkia muita yleisempiä ovat A-infinitiivin perusmuoto ja MA-infinitiivin illatiivi. Nämä kaksi muotoa ovat murreaineistossa jo itsenäinkin paljon yleisempiä kuin muut. Tämän perusteella voidaankin esittää infinitiivien prototyyppi-seksi ominaisuudeksi tulosijaisuutta (Herlin, P. Leino & Visapää 2005: 24). Vastaavasti esimerkiksi englannin *to*-infinitiivi on prepositionsa mukaisesti ollut alun perin selvästi tulosijainen. Toinen kirjoittajien olennainen huomio on puhekielisen ja yleiskielisen aineiston ero. Monet infinitiivimuodot ovat melko yleisiä kirjoitetussa kielessä, mutta todella harvinaisia murteissa. Esimerkkinä voidaan antaa tyypillisesti lauseenvastikkeissa esiintyvä E-infinitiivin inessiivi (*syödessä*), joka murteissa korvattaneen finiittisesti sivulauseessa. Seuraavissa luvuissa esitellään hieman tarkemmin eri infinitiivimuotojen historiaa ja nykykäyttöä. Ensin käsitellään A-infinitiiviä ja sen jälkeen MA-infinitiiviä. E-infinitiivi jää tarkastelun ulkopuolelle, sillä sen kaksi sijaa – inessiivi ja instruktiivi – esiintyvät melko marginaalisesti etenkin puhutussa kielessä. Lisäksi tutkimuksen huomio kiinnittyy erityisesti A-infinitiivin historiallisen latiivin ja MA-infinitiivin illatiivin väliseen rajanvetoon ja yhteenlankeamiseen.

2.3.1 A-infinitiivi

A-infinitiiveillä on neljä erilaista tunnusta, jotka liittyvät eri vartaloihin. Lyhyeen vokaaliin päättyvän vartalon tunnus on *A* (*kerto-a, etsi-ä*), ja pitkään vokaaliin päättyvän vartalon tunnus on *dA* (*saa-da, tupakoi-da*). Konsonantivartaloon liittyy tunnus *tA*, *lA*, *rA*, *nA* riippuen vartalon loppukonsonantista (*nous-ta, tul-la, men-nä*). Neljäntenä tunnuksena on niin sanottujen supistumaverbien (*t*)*A* (*pela-t-a*). (VISK § 120). Joukosta on syytä erottaa vielä kaksi harvinaista luokkaa, joita kutsutaan tässä tutkimuksessa tunnuksien sijaan keskeisten verbien mukaan:

tarvita-verbit ja *vanheta*-verbit. Nämä verbiluokat poikkeavat supistumaverbeistä taivutuksestaan, vaikka tunnus onkin sama: *tarvita – tarvitsee, vanheta – vanhenee*. Nämä kuusi eri verbi-tyyppiä on tyypillisesti eroteltu numeroin 1–6: *anta-a, kerto-a* (1); *saa-da, tupakoi-da* (2); *juosta, pur-ra* (3); *pela-t-a* (4); *tarvita* (5); *vanheta* (6). Tässä tutkimuksessa tyyppeihin viitataan kuitenkin yksiselitteisyyden vuoksi tunnusten tai keskeisten verbien nimillä.

A-infinitiivillä on suomessa kaksi sijaa: (historiallinen) latiivi ja translatiivi. Latiivi on niin sanottu perusmuoto tai lyhyt muoto: *pelata*. Latiivi on jo uralilaisessa kantakielessä esiintynyt tulosija, jonka päätte oli *-ka* tai *-ke*. Myöhemmässä vaiheessa se on esiintynyt sananloppuisena *k*:na (**anta-δa-k* > *antaa*). Saukkosen (1965) mukaan A-infinitiivin latiivi on siis esiintynyt muodoissa *-tAk* tai *-δAk*. Sananloppuinen *k* ja sen myötä koko latiivisija on kuitenkin varhais-suomen kaudella kadonnut (Lehtinen 2007: 194), ja nykyisin sen jäljet näkyvät loppukahdennuksessa (*Voidaanko pelatas sitä?*), jota merkitään tyypillisesti rivinyllisellä x-kirjaimella. A-infinitiivin latiivi (*tehdä^x*) on tulosijaisessa merkityksessään vertautunut karkeasti ottaen muotoon: *tekemiseen* (Saukkonen 1965: 13). Vanhastaan latiivi on esiintynyt verbirakenteissa, joissa pääverbikin on konkreettinen ja vaatii tulosijaisen määritteen (esim. *mennä maata*). A-infinitiivin latiivin sijamuoto on kuitenkin hämärtynyt, ja se toimii nykyään lähinnä abstraktien, modaalisten verbien määritteenä (Sorsakivi 1982: 377).

Kun historiallinen sijapäätte on kadonnut, on lyhyen muodon sijasta kiistelty. Siro (1964) esittää sen nominatiivina, koska kyseessä on perusmuoto, jolla ei ole näkyvää päätettä. Näin ollen se vertautuu nominien taivutukseen. Nominatiivitulkintaan päädytään helposti siksi, että A-infinitiivi voi esiintyä subjektina tai objektina. Kuitenkin Siro ohittaa pohdinnoissaan loppukahdennuksen, joka nykysuomessakin edustuu vahvasti (esim. Lehtimäki 2012). J. Leino (2003: 27–30) aivan oikein pohtiikin loppukahdennusta, joka on hänen mukaansa tyypillisesti A-infinitiivin lyhyen muodon sijaa määriteltäessä ohitettu lyhyellä huomiolla sen olemassaolosta. Loppu-*k*:n on esitetty myös kuuluvan A-infinitiivin tunnukseen (*pela-ta^x*). Tämä ei ole kovinkaan uskottava selitys, sillä latiivisuus näkyy yhä sellaisissakin suomen sanoissa kuin *taa^x* ja *luo^x*. Lisäksi J. Leino (mt.) huomauttaa, että tällaisen tulkinnan mukaan A-infinitiivin lyhyellä ja pitkällä muodolla (*kuivatakseen*) olisi eri tunnus, eikä tämäkään tulkinta anna lyhyelle muodolle mitään sijamuotoa. J. Leino (mts. 30) päätyy pohdintojensa jälkeen esittämään A-infinitiivin lyhyen muodon näin:

Nykykielen kannalta 1. infinitiivin lyhyt muoto tulee tulkita tavalla, joka yhdistää sen morfologiset ja syntaktiset ominaisuudet. Luontevinta on tällöin katsoa, ettei muotoon sisälly sijapäätettä vaan se on, Siroa lainatakseni, ”nominatiivi tai perusmuoto”. Syntaktiselta kannalta muoto määritteineen toimii yleensä subjektina tai objektina – tai joskus attribuuttina – [h]istoriallisessa mielessä muoto kuitenkin muistuttaa merkittävästi 3. infinitiivin illatiivia sikäli, että siihen sisältyy jäänne tulosijan, latiivin, päätteestä.

Tulkinta ei ole täysin tyydyttävä, sillä vaikka sijamuodon tulkitseminen nominatiiviksi – tai ehkä paremminkin epämääräiseksi perusmuodoksi – tarjoaakin tiettyjä syntaktisen kuvauksen kannalta olennaisia etuja, ei se kuvaa muotoa täydellisesti. Kun määritelmässä kuitenkin todetaan muodon vertautuvan tulosijaiseen MA-infinitiivin illatiiviin, on sen nominatiivitulkitta tältä kannalta kyseenalainen. Kuitenkin sijan määrittely latiiviksi olisi myös harhaanjohtavaa, sillä koko sijaa ei varsinaisesti enää suomen kielessä ole, eikä A-infinitiivin lyhyt muoto muutenkaan ole nykyisellään kovinkaan tulosijainen. Näin ollen tässäkin tutkimuksessa joudutaan kriittistä huolimatta tyytymään perusmuototulkintaan. Sijamuotojen valinnanvaikeus kertoo osaltaan infinitiivijärjestelmän kieliopillistumisesta erilleen sijamuodoista: luontevampaa olisikin tulkita tietty infinitiivin ja sijamuodon yhdistelmä erillään nominien sijataivutuksesta ja omana konstruktionaan. Toisaalta luokittelun vaikeus kertoo jälleen edellä käsitellyistä kategorisoinnin ongelmista (vrt. Croft 2001).

A-infinitiivillä on lisäksi translatiivisija, jota kutsutaan myös A-infinitiivin pitkäksi muodoksi. Se esiintyy aina possessiivisuffiksin kanssa: *kuiva-ta-kse-en*. Kuten aikaisemmin on todettu, sen käyttö on melko marginaalista, eikä se kuulu tämän pro gradu -tutkimuksen aiheisiin. Kuitenkin translatiivi tarjoaa kiinnostavan vertailukohdan A-infinitiivin lyhyeen muotoon ja MA-infinitiivin illatiiviin kolmantena tulosijaisena infinitiivinä. Sekä Saukkonen (1965) että J. Leino (2003) toteavat translatiivin ja latiivin toimineen osittain päällekkäisissä tehtävissä vielä vanhan kirjakielen aikana. Näiden kahden rinnakkaisuus voidaan yhä havaita vaikkapa sanoista *luo* ja *luokse*, joista ensimmäinen on historiallinen latiivi ja jälkimmäinen translatiivi. Saukkonen esittää, että translatiivia saatettiin käyttää latiivin kanssa rinnan, sillä latiivin tunnuksen oli hankalaa liittää possessiivisuffiksia (Saukkonen mts. 239).

A-infinitiivillä oli vielä vanhassa kirjakielessä passiivinenkin muoto (J. Leino 2003: 151, 179): ”Moses kirjoitta lain ja kāske sen **luetta** joca seidzemendenä vuonna.” (Biblia 1642, 5. Moos. 31:0.) J. Leinon mukaan kaikkia kolmea A-infinitiivin muotoa käytettiin vielä vuoden 1642 Bibliassa samanlaisissa tehtävissä. Myöhemmin passiivi on kadonnut, ja translatiivi sekä latiivi ovat erkaantuneet toistensa funktioista. J. Leino (2003: 291–292) pohtii vielä passiivin vaikutusta A-infinitiivin syntyyn ylipäänsä. Passiivin ja infinitiivin tunnukset ovat hyvin samankaltaiset (TA-aines). Leinon mukaan suomen passiivin ja infinitiivin kehitys ei kuitenkaan täysin vastaa indoeurooppalaista linjaa, mutta hänen mukaansa indoeurooppalaisella kehityksellä on kuitenkin ollut selvä vaikutus myös suomeen. J. Leino esittääkin (mts. 292), että itämerensuomen passiivi vaikutti synnyttyään äänteellisesti samankaltaisen A-infinitiivin tulkintaan. Näin ollen samankaltainen muoto olisi analogian myötä vaikuttanut infinitiiviin, vaikka passiivi

ei siis indoeurooppalaisten kielten linjasta poiketen varsinaisesti synnyttäneenkään A-infinitiiviä. A-infinitiivi nimittäin on passiivia vanhempi, ja sille on vastine ainakin saamessa.

2.3.2 MA-infinitiivi

MA-infinitiivin katsotaan yleisesti syntyneen vasta itämerensuomen kantakielivaiheessa, sillä se esiintyy itämerensuomalaisissa kielissä, mutta ei saamessa (Saukkonen 1965: 50). Sen sijaan itse tunnus MA on hyvinkin vanhaa perua, ja sitä on käytetty deverbaalina nomininjohtimena (*elämä*). Saukkonen (1965: 5) esittääkin MA-infinitiivien syntyneen deverbaalien nominien kivettyneistä sijamuodoista. MA-infinitiivin illatiivi esiintyy yleisesti tulosijaisessa funktiossa, joten se kiinnittyy voimakkaammin paikallissijajärjestelmään kuin A-infinitiivi. Kuitenkin A-infinitiivin latiiivin ja MA-infinitiivin illatiivin katsotaan eläneen itämerensuomessa vielä rinnan tulosijaisina (Saukkonen 1965: 243). Hiljalleen latiiivin produktiivisuus on kuitenkin kadonnut, mihin on varmasti liittynyt myös itse päätteen katoaminen. Nykykielessä MA-infinitiivin illatiivin ja A-infinitiivin perusmuodon tehtävät ovatkin monin paikoin erilaiset. Kun latiiivin tulosijaisuus on hämärtynyt, on MA-infinitiivin illatiivi paikannut tätä aukkoa.

MA-infinitiivin tunnus liittyy vokaalivartaloon, ja se voi saada kuusi sijaa: inessiivi, elatiivi, illatiivi, adessiivi, abessiivi ja instruktiivi. Tässä tutkimuksessa keskitytään lähinnä illatiiviin (*anta-ma-an*), sillä se on yksi yleisimmin käytetyistä infinitiiveistä, ja sen variaatio on suurta. MA-infinitiivin illatiivi esiintyy etenkin hämäläismurteissa MA-tunnuksettomana⁷ (*anta-∅-an*), ja Helsingin puhekieli kuuluu vanhastaan hämäläismurteiden vaikutuspiiriin. MA-infinitiivin tunnukseton illatiivi esiintyy siis myös Helsingin puhekielessä. Kun lisäksi tiedetään, että sananloppuinen *n* jätetään puheessa herkästi tuottamatta, edustuu MA-infinitiivin illatiivi muodossa *antaa*, mikä puolestaan mahdollistaa A-infinitiivin lyhyen muodon ja MA-infinitiivin illatiivin yhteenlankeamisen. Lisäksi on huomattava, että lyhyessä infinitiivissä ei ole muodollisesti enää jälkeäkään MA-infinitiivistä tai illatiivista, vaikka merkityksen tasolla vielä olisikin. Illatiivin ohella kiinnitetään huomiota inessiiviin, joka voi myös kahden yleisen verbin – *olla* ja *käydä* – täydennyksissä esiintyä MA-tunnuksettomana (esimerkiksi *käyn pelaa(n) < käyn pelaa-massa*). Mahdollisesti voi myös esiintyä MA-infinitiivin tunnuksetonta inessiiviä *käyn pelaas*, jonka inessiiviä edustava *s* kuitenkin sananloppuisena herkästi katoaa.

Ylikoski (2005) käsittelee erityisesti jälkimmäistä, MA-tunnuksetonta inessiiviä opiskelijoille ja kielentutkijoille lähettämänsä kyselytutkimuksen avulla. Kyselytutkimuksen tuloksia

⁷ Tässä tutkimuksessa käytetään termiä MA-tunnukseton illatiivi. Ajoittain muodosta on käytetty nimeä lyhyt muoto tai tunnukseton muoto (esim. Lappalainen 2004: 83, Mustanoja 2011: 127). Tunnukseton muoto on sikäli ongelmallinen käsite, että infinitiivin tunnuksena on kuitenkin vartalovokaalin pidentymä (*pelaan*). Lyhyt muoto taas vertautuu liiaksi lyhyeen infinitiiviin tai A-infinitiivin lyhyeen muotoon.

hän vertailee vanhoihin murrekartastoihin. Tutkimuksen perusteella hän esittää MA-tunnuksettoman inessiivin (*käydä kattoos*) olevan käytössä erityisesti Etelä-Karjalassa, Kymenlaaksoissa, Etelä-Pohjanmaalla ja lounaismurteiden alueella, kun taas samoissa tehtävissä toimivan MA-tunnuksettoman illatiivin (*käydä kattoo(n)*) esiintyvän erityisesti Uudellamaalla ja Savossa. Kiinnostava seikka *käydä-* ja *olla-*verbien tulosijaisissa täydennyksissä on se, että verbin merkitys on kuitenkin hyvin selkeästi olosijainen, kun jossakin käydään tai ollaan. Tästä huolimatta verbit voivat saada täydennykseksen tulosijaisen muodon – tai siitä kehittyneen lyhyen infinitiivin.

2.3.3 A- ja MA-infinitiivin yhteenlankeaminen: lyhyt infinitiivi

A-infinitiivin historiallinen latiivi ja MA-infinitiivin illatiivi voivat siis muutaman perinteisen murteissa esiintyvän äänne muutoksen (MA-infinitiivin tunnuksettomuus, sananloppuisen *n:n* kato ja A-loppuisten vokaaliyhtymien assimiloituminen) vaikutuksesta päätyä samanlaiseen asuun eli lyhyeksi infinitiiviksi. Kun lisäksi Helsingin puhekielessä jo 1900-luvun taitteesta esiintynyt supistumaverbien standardinvastainen, analogisesti syntynyt (Itkonen 1964) muoto voi yhdistää supistumaverbit osaksi *antaa*-muotoisten verbien paradigmaa, on yhteenlankeaminen monin paikoin jopa todennäköistä. Koska muodot yhdistyvät nimenomaan *antaa*-verbin paradigmaan, lyhyen infinitiivin tunnukseksi tuleekin sananloppuinen pitkä vokaali. Alla on esitetty lyhyen infinitiivin synty analogian vaikutuksesta:

$$\frac{\textit{hän antaa}}{\textit{pitää antaa}} = \frac{\textit{hän kertoo}}{\textit{pitää kertoo} \textit{ (< kertoa)}} = \frac{\textit{hän pelaa}}{\textit{pitää pelaa} \textit{ (< pelata)}}$$

Kun lisäksi tunnetaan, että Helsingissä on yleisesti ollut käytössä hämäläislähtöinen MA-infinitiivin illatiivin tunnukseton muoto (*antaan*) ja sananloppuisen *n:n* helposti katoavan, voi alun perin MA-infinitiivilähtöinen muotokin yhdistyä osaksi pitkään vokaaliin päättyvää lyhyen infinitiivin paradigmaa: *hän kertoo – pitää kertoo – pitää mennä kertoo*. Tässä voidaankin nähdä analogian järjestelmää yksinkertaistava vaikutus: kaikki muodot ovat samassa asussa. Vastavänsä yhden perusinfinitiivin järjestelmiä ovat muun muassa useat indoeurooppalaiset kielet (esimerkiksi ruotsi). J. Leino (2003: 237) pohtiikin, onko suomessakin meneillään pyrkimys kohti tällaista järjestelmää.

Ennen tällaisten oletusten tekemistä on kuitenkin tarkasteltava erilaisia verbityyppejä. *Tarvita*-tyypin kohdalla yhteenlankeaminen on mahdollista (*tarvita – tarvii*), mutta *vanheta*-tyypin kohdalla se vaikuttaa hankalammalta (*vanheta – vanhee/vanhenee*). A-loppuisten vokaaliyhtymien assimiloitumisessa on jonkin verran eroja (*oA* ja *eA* assimiloituvat tyypillisesti her-

kemmin kuin *iA* ja *UA*), mutta Helsingissä assimiloituminen on melko yleistä kaikilla vokaaliyhetyillä. Sen sijaan *dA*-tunnus ei voi muuttua lyhyemmäksi: *?*sun pitää saa*. Samoin on huomioitava, että MA-infinitiivin illatiivin tunnuksettomuus on näiden verbien kohdalla niin ikään mahdotonta (*?*sun pitää mennä imuroiin*). Konsonanttivartaloisissa verbeissä (*nousta*) yhteenlankeaminen on mahdollista (*sun pitää nousee – sun pitää päästä nousee*), mutta se lienee aika lailla harvinaisempaa kuin muissa verbityypeissä, sillä lyhyt infinitiivi on näissä tapauksissa hyvin erilainen kuin A-infinitiivi. Lisäksi on huomioitava poikkeavat *dA*-verbit *tehdä* ja *nähdä*, jotka liittyvät taivutukseltaan osaksi konsonanttivartaloisia (*tekee – näkee*). Taulukossa 1 esitetään kaikkien verbityyppien variantit erilaisissa muodoissaan.

Taulukko 1: Erilaiset infinitiivityypit ja niihin kohdistuvat muutokset.

Verbityyppi		Standardi A-inf.	Standardi MA-inf. illatiivi	MA-tunnukseton illatiivi	Lyhyt infinitiivi
<i>AA</i> <i>oA, eA, iA, UA</i>	1	<i>antaa</i> <i>kertoa</i>	<i>antamaan</i> <i>kertomaan</i>	<i>antaan</i> <i>kertoon</i>	<i>antaa</i> <i>kertoo</i>
<i>dA</i>	2	<i>saada</i> <i>imuroida</i>	<i>saamaan</i> <i>imuroimaan</i>	<i>?*saan</i> <i>?*imuroiin</i>	<i>?*saa</i> <i>?*imuroi</i>
<i>tA, lA, rA, nA</i>	3	<i>nousta</i> <i>tulla</i>	<i>nousemaan</i> <i>tulemaan</i>	<i>nouseen</i> <i>tuleen</i>	<i>?nousee</i> <i>?tulee</i>
Supistumaverbit (<i>t</i>) <i>A</i>	4	<i>pelata</i>	<i>pelaamaan</i>	<i>pelaan</i>	<i>pelaa</i>
<i>Tarvita</i>	5	<i>tarvita</i>	<i>tarvitsemaan</i>	<i>tarvitseen</i> <i>tarviin</i>	<i>tarvitsee</i> <i>tarvii</i>
<i>Vanheta</i>	6	<i>vanheta</i>	<i>vanhenemaan</i>	<i>vanheneen</i> <i>vanheen</i>	<i>vanhenee</i> <i>vanhee</i>

Taulukosta 1 huomataan, että yhteenlankeamisen ja täten lyhyen infinitiivin mahdollisuus on asteittaista eri tunnuksilla: yksinkertaisinta se on pitkään *a*:han tai *ä*:hän päättyvillä verbeillä (*antaa*), sillä ne vaativat vain MA-tunnuksettoman illatiivin ja loppu-*n*:n kadon. Seuraavaksi yksinkertaisinta se on A-loppuiseen vokaaliyhtymään päättyvillä verbeillä (*kertoa*), jotka vaativat edellä mainitun lisäksi vokaaliyhtymän assimilaaion. Tämän jälkeen tulevat supistumaverbit (*pelata*), jotka vaativat ensimmäiseksi mainitun ääntenmuutoksen ja sen lisäksi ei-standardinmukaisen muodon A-infinitiivistä. Teoriassa yhteenlankeaminen voisi olla mahdollista konsonanttivartaloisilla verbeillä (*nousta*), mutta näiden kohdalla tilanne on sikäli toinen, että lyhyt infinitiivimuoto päättyy samaan asuun kuin yksikön kolmannen persoonan muoto, mutta kauas A-infinitiivin muodosta. Näin selvä ero alkuperäisestä infinitiivistä tehnee yhteenlankeamisesta ainakin harvinaisempaa kuin kolmen edellä mainitun kohdalla. *dA*-tunnuksilla verbeillä yhteenlankeaminen vaikuttaa lähestulkoon mahdottomalta, mutta kieli voi muuttua arvaamattomastikin. Näin ollen lyhyen infinitiivin kohdalla voidaan puhua osittaisesta produktiivisuudesta: tietyt muotoryhmät taipuvat muita helpommin uuteen varianttiin.

Huomionarvoinen seikka lyhyissä infinitiivimuodoissa on loppukahdennuksen toteutuminen. A-infinitiiviin kuuluu sen historiallisen latiivisijan (-*k*) takia loppukahdennus (*duunaasitā*). MA-infinitiivin illatiiviin loppukahdennusta ei liity, sillä se päättyy standardinmukaisesti *n*-äänteeseen, mutta siihen liittyy erilaisia assimilaatioilmiöitä (*mennään pelaam pian*). Mikäli muoto yhdistetäänkin yksikön kolmanteen persoonaan, kuten mahdollista on, loppukahdennusta ei pitäisi esiintyä. Näin ollen tutkitaan myös infinitiivimuotoisten sanojen raja- eli sandhi-ilmiöitä: liittyykö lyhyt infinitiivi sananloppuisen *k:n* sandhikaavaan (kuten A-infinitiivi), *n:n* sandhikaavaan (kuten MA-infinitiivi) vai jääkö se kokonaan kahdentumatta (kuten yksikön kolmannen persoonan muoto)?

3 TEORIA JA METODI

"Linguistics is arguably the most hotly contested property in the academic realm. It is soaked with the blood of poets, theologians, philosophers, philologists, psychologists, biologists, and neurologists, along with whatever blood can be got out of grammarians."

Russ Rymer, *The New Yorker* 1992⁸

Tässä luvussa esitellään tutkimuksessa käytetyt keskeiset teorit. Tutkimus toteutetaan variaationtutkimuksen ja sosiolingvistiikan metodein, joita esitellään luvussa 3.1. Itse tutkimuskohteiden kuvaukseen käytetään puolestaan kognitiivisen kielitieteen ja erityisesti konstruktiokieliopin kuvaustapoja, joita esitellään luvussa 3.2. Kognitiivisen taustan otsikon alle on asetettu myös luvut prototyypisyydestä (3.2.3.) ja analogiasta (3.2.4.), vaikka ne ovatkin yleisesti kielitieteessä käsiteltyjä ilmiöitä. Tässä tutkimuksessa niiden katsotaan kuitenkin olevan niin olennaisia kognitiivisia ilmiöitä, että ne käsitellään samassa yhteydessä. Samalla halutaan kytkeä nämä historialliset käsitteet osaksi melko tuoretta konstruktiokieliopin perinnettä, sillä konstruktiokieliopissa on käytetty samoista ilmiöistä ajoittain vaihtelevia käsitteitä. Viimeisessä luvussa 3.2.5. pyritään luomaan synteesi variaationtutkimuksen ja kognitiivisen kielitieteen välille.

3.1 Sosiolingvistiikka

Sosiolingvistiikan perinne on tutkimuksen ensimmäinen keskeinen tukipilari. Sosiolingvistinen teoria on päätenyt tutkimuksen taustalle etenkin metodisten valintojen takia. Käytettävä aineisto on kerätty aikansa sosiolingvistisen perinteen mukaisesti kaupunkikielestä haastatelluin ja sosiaaliin muuttujiin nojaten. Näin ollen teoriavalinta on osittain aineistolähtöinen: koska aineisto on alun perin kerätty tämän teorian viitekehysessä, on luontevaa tutkia sitä sen välinein. Toisekseen sosiolingvistiikka tarjoaa hyödyllisiä välineitä käsiteltävien tutkimuskohdeiden havainnoimiseen. Aineistosta tutkitaan yksittäisiä kaupunkikielessä varioivia piirteitä ja havainnoidaan niiden muuttumista vuosikymmeneltä toiselle. Sosiolingvistinen perinne tarjoaa paljon esimerkkitapauksia vastaavien tutkimusten tekemisestä. Tutkimuskohteiden variaatio on myös osaltaan selitettävissä sosiolingvistisen metodin tarjoamin tiedoin. Tutkimuksessa ei kuitenkaan sitouduta kaikkiin sosiolingvistiikan teeseihin, ja menneelle tutkimukselle esitetään myös kritiikkiä seuraavissa alaluvuissa.

⁸ Lainattu teoksesta Fauconnier & Turner (2003).

3.1.1 Sosiolingvistinen variaationtutkimus ja kielenmuutos

Suomessa on harjoitettu puhutun kielen dialektologista tutkimusta 1870-luvulta nykypäivään (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11). Dialektologiassa pyrittiin tyypillisesti tallentamaan jonkin paikkakunnan oma murre mahdollisimman puhtaassa muodossa. Tästä syystä pyrittiin haastattelemaan koko ikänsä paikkakunnalla asuneita vanhuksia. Näitä eri paikkakuntien murteita myös vertailtiin ja niiden avulla tarkasteltiin myös kielen historiallista kehitystä. Kaupunkien puhekielen tutkimusta sen sijaan ei harrastettu 1900-luvun alkupuolella runsaan kielellisen variaation takia: kaupunkien kielen ei katsottu olevan dialektologisen tutkimuksen kohteeksi riittävän selvää murretta (Kurki 2005: 14). Toisekseen on huomautettava, että dialektologian alkuperäiset tavoitteet olivat pitkälti kielihistoriallisia: runsas variaatio olisi häirinnyt historiallisten linjojen tutkimista (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 12). Kaupunkien puhekielen tutkimus sai suurempaa suosiota 1970-luvulta lähtien sosiolingvistisen tutkimusmenetelmän myötä. Suomessa sosiolingvistiikka ja dialektologia ovat olleet melko läheiset tutkimussuuntaukset: molemmissa on keskitytty pitkälti variaationanalyysiin, ja sosiolingvistit ovat voineet hyödyntää dialektologian ansiokkaita tuloksia omissa töissään (Kurki mp.).

Kaupunkien puhekielen tutkimuksen mahdollistanut sosiolingvistiikka syntyi 1960-luvulla Yhdysvalloissa etenkin William Labovin tutkimusten seurauksena. Labov tutki ensin maisterintutkielmassaan Martha's Vineyard -saaren diftongeja (Labov 1972: 9) ja myöhemmin väitöskirjassaan New Yorkin englannin puhujia erottelevia ilmiöitä (Labov mts: 44). Labovilla oli tutkimuskohteita valitessaan muutama selkeä tavoite: Hän halusi löytää mahdollisimman yleisen piirteen, jotta sitä olisi helppo tutkia ja sen muutokset huomata lyhyestäkin haastattelusta. Lisäksi hän halusi, että piirre esiintyisi mahdollisimman paljon varioiden eri ikäluokkien ja sosiaalisten ryhmien välillä (Labov mts: 8). Aikaisemmassa tutkimuksessa kaupunkien puhekieli oli tuomittu struktuurittomaksi vapaaksi variaatioksi. Labov pyrki tutkimuksissaan etsimään variaation struktuuria, joka löytyikin sosiaalisista muuttujista. Eri-ikäiset ja erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin kuuluvat ihmiset käyttivät kieltä eri tavoin. Näin kielen vaihtelun ja sosiaalisen taustan välille onnistuttiin luomaan yhteys.

Sosiolingvistiikassa pyritään tutkimaan muutosta nykyhetkessä tai ainakin lyhentämään historiallisten kielimuotojen vertailun aikajännettä. Lyhyemmän aikavälin seurannalla pyritään ennustamaan muutoksen mahdollista suuntaa. Muutoksen syntymiseen tarvitaan aina variaatiota, sillä nämä kaksi ovat erottamattomia (Anttila 1989: 52). Määtän (1994: 112) mukaan äänne- ja äännekuoronmuutosten, ja sitä kautta variaation, taustalla vaikuttaa tyypillisesti pyrkimys artikuloimiseen ja havaitsemiseen helpouteen. Näin ollen pyritään viemään tarkoitettu viesti perille mahdollisimman vähällä ponnistuksella. Lisäksi jotkin sosiaalisesti tavoiteltavat ilmiöt voivat

muuttaa kieltä, vaikka ne eivät täyttäisikään ehtoja. Kun kielessä syntyy jokin ääntenmuutos tai innovaatio, se joko levittäytyy kieleen analogian vaikutuksesta (ks. luku 3.2.4.) tai katoaa – niin ikään analogian vaikutuksesta. Analogian kielenmuutoksen korjausvaikutus voidaankin nähdä terapeuttisena muutoksena, joka pyrkii pitämään systeemiä järjestyksessä (Määttä 1994: 119). Tyypillisesti muutosta on kuvattu niin sanotulla S-käyrällä. Varhaisten omaksujien joukko ottaa jonkin variantin käyttöönsä, vaikka valtaosa puhujista käyttääkin toista varianttia. Ajan kuluessa yhä useampi omaksuu kilpailevan variantin, kunnes alkuperäinen variantti jää vähemmistöön. S-käyrä on yksinkertaistus monimutkaisesta prosessista, mutta havainnollistaa muutosta.

Suomeen sosiolingvistinen variaationtutkimus rantautui melko pian syntynsä jälkeen 1970-luvulla (esim. Paunonen 1971). Ensimmäinen kaupungin puhekielen hanke käynnistettiin Helsingissä jo 1972, ja tuon hankkeen aineisto on käytössä myös tässä tutkimuksessa. Helsingin valinta ensimmäiseksi kaupunkikielen tutkimuksen kohteeksi ei ollut sattumaa, vaan Paunosen (2006: 18) mukaan tietoinen valinta, sillä Helsingissä oletettiin kaupungin koon takia myös variaation olevan laajinta. Lisäksi kiinnostavaa oli Helsingin puhekielen moninainen tausta. Melko pian Helsingin hankkeen käynnistymisen jälkeen perustettiin myös Nykysuomalaisen puhekielen tutkimuksen hanke Turussa, Tampereella ja Jyväskylässä. Helsingin puhekielen hanke liitettiin osaksi tätä laajempaa hanketta. Sosiolingvistinen tutkimus saavutti Suomessa melko nopeasti suosiota, ja etenkin 1980-luvulla korkealaatuisia sosiolingvistisiä tutkimuksia ilmestyi runsaasti (esim. Paunonen 1995 [1982], Nuolijärvi 1986, Nahkola 1987). 1990-luvulla ilmestyi puolestaan paljon pro gradu -tutkielmia, mutta kokeneempien tutkijoiden tuotoksia vähemmän. 2000-luvulla sosiolingvistisiä väitöskirjojakin on jälleen tuotettu runsaammin (esim. Lappalainen 2004, Kurki 2005, Mustanoja 2011). Sosiolingvistiikka on ikääntyessään saanut myös uudenlaisia sovelluksia. Esimerkiksi Hanna Lappalainen tutkii väitöskirjassaan (2004) erilaisia sosiaalisia verkostoja ja niiden vaikutusta puhuttuun kieleen perinteisten taustamuuttujien sijaan.

Labov (1972: 162) keskittyy kielen variaatiosta ja muutoksesta puhuessaan hieman liiaksikin sosiaalisiin muuttujiin ja rajaa tietyt kielenpiirteet tiettyjen sosiaalisten ryhmien erikoisuuksiksi. Joskus on myös esitetty puhujien käyttävän tietoisesti joitakin variantteja erottuakseen muista tai päästäkseen korkeampaan sosiaaliseen asemaan. Suomessa sosiolingvististä metodia hyödyntänyt Heikki Paunonen (1995: 25) toteaa kuitenkin suurten kaupunkien puhujaryhmien välisen variaation olevan suurta lähinnä kvantitatiivisesti: samat ilmiöt esiintyvät laajalti, mutta toisilla puhujilla suuremmissa määrin. Mitään tyypillisesti yhden sosiaalisen ryhmän piirrettä ei siis useinkaan ole mahdollista löytää. Lisäksi on muistettava amerikkalaisen ja

suomalaisen yhteiskunnan eroavan melko lailla toisistaan ainakin toistaiseksi.

Sosiolingvistisen tutkimuksen kohteesta on tyypillisesti käytetty nimeä puhekieli, kun taas dialektologian kohteesta nimeä murre (Mustanoja 2011: 56). Mitään valtavaa eroa eri tutkimuskohteiden välillä kuitenkin ei ole: puhuttu kieli on molempien suuntien tutkimuskohde. Toki puhekielen ja murteen erottamiselle on sikäli perusteita, että puhekieli on tyypillisesti varioivampi kuin murre, johon liittyy ainakin historiallisesti yhtenäisyyden mielikuva. Murteet ovat kuitenkin ajan saatossa muuttaneet muotoaan ja yleiskielistyneet. Toisekseen kohde on ollut sikäli erilainen, että sosiolingvistiikassa on tyypillisesti keskitytty muutamaankin keskeiseen piirteeseen, joiden tiedetään varioivan ja etsitty variaation taustalta systeemiä. Dialektologiasa taas on tyypillisesti pyritty murteen koko kuvan selvittämiseen. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yksittäisen mutta monitahoisen ilmiön laajuutta kaupungissa yleensä.

3.1.2 Näennäis- ja reaaliaikainen tutkimus

Yksi sosiolingvistisen metodin keskeisiä innovaatioita on pyrkimys luoda niin sanottuja näennäisaikahypoteeseja. Näennäisaikahypoteesilla tarkoitetaan sitä, että yhteisössä havaittavat ikäryhmittäiset erot jollakin tavalla ennustavat muutoksen suuntaa tulevaisuudessa (Laasanen 2014: 1). Näin sosiolingvistiset tutkijat pystyvät tutkimaan muutosta ilman, että heidän täytyy odottaa monta kymmentä vuotta muutoksen havaitsemiseksi. Näennäisaikamenetelmässä keskeistä on oletus siitä, että ryhmät eivät juurikaan muuta puhettaan ajan kuluessa. Näin ollen siis tämän tutkimuksen aineistossa 1970-luvun nuoret, 1990-luvun keski-ikäiset ja 2010-luvun vanhat puhuisivat jotakuinkin samalla tavalla.

Näennäisaikatutkimukseen liittyy joitakin ongelmia. Yhteisöt eivät tietenkään pysy koko elämänsä stabiileina: ihmiset muuttavat ja hakeutuvat erilaisiin ympäristöihin. Nämä elämänmuutokset vaikuttavat myös puheeseen. Jos yksilö pysyisi koko elämänsä samalla paikalla ja samassa yhteisössä, näennäisaikamenetelmän voisi olettaa pitävän paikkansa melko varmasti. Toisekseen on havaittu ihmisten puheessa esiintyvän niin sanottua ikäkausivaihtelua (Laasanen 2014: 5). Sen mukaan jotkin kielen piirteet ovat vain ikään liittyviä, mutta näennäisaikamenetelmässä ne näyttäytyvät muutoksena. Erityisen voimakasta ikäkausivaihtelua on nuorilla, jotka kehittävät usein omaa slangiaan, joka myöhemmin jää pois. Nuorten kieli onkin todettu muista ryhmistä poikkeavaksi sekä tutkimuksissa että kansan parissa. Vanhempien ihmisten närkästyminen ja huolestuminen nuorten kielen rappiosta on tavallista esimerkiksi sanomalehtien mielipidepalstoilla. Syiksi nuorten kielelliselle poikkeavuudelle on esitetty erottautumista, kapinaa, verkostoitumista ja kielellistä leikkittelyä (Lappalainen 2001: 74). Nuorten ohella myös muihin ryhmiin kuuluu ikäkausivaihtelua. On huomattu ihmisten astuessa työelämään

puheen yleiskielistyvän ja taas eläkkeelle jäädessä murteellistuvan (Buchstaller 2015, Laasanen 2014). Yleiskielistymiskehitys liittyy roolisdonnaiseen kieleen: monet tässäkin tutkimuksessa käytetyn aineiston informanteista kertovat selkeyttävän puhettaan töissä, jotta viestit ovat varmasti ymmärrettäviä. Eläkkeelle siirryttäessä tällainen selkeyden vaatimus sen sijaan poistuu tai ainakin pienenee. Ikäkausivaihtelusta huolimatta näennäisaikamenetelmä tarjoaa hyödyllisen työkalun, jonka luotettavuutta täytyy kuitenkin aina erikseen pohtia.

Näennäisaikamenetelmän rinnalle on sosiolingvistisen metodin ikääntymisen myötä luotu myös reaaliaikamenetelmä. Reaaliaikaisessa menetelmässä aineistonkeruu toteutetaan uudelleen esimerkiksi kymmenen vuoden kuluttua edellisestä vaiheesta. Tämän tutkimuksen aineistossa haastattelut on toteutettu kahdenkymmenen vuoden välein 1970-, 1990- ja 2010-luvulla. Reaaliaikainen tutkimus on mahdollista toteuttaa paneeli- tai trenditutkimuksena. Paneelitutkimuksessa haastateltavien informanttien on oltava samoja kuin aiemmalla kierroksella. Paneelitutkimus tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet idiolektitason muutosten tarkkailuun (esim. Mustanoja 2011). Paneelitutkimuksen ongelmana on kuitenkin se, että informantteja voi olla vaikea tavoittaa tai he ovat voineet muuttaa paikkakunnalta pois. Trenditutkimuksessa tutkitaan samankaltaisia ryhmiä eri aikoina. Informantit siis valitaan samoin perustein, mutta heidän ei tarvitse olla täsmälleen samoja. Trenditutkimus on yksinkertaisempi toteuttaa, mutta sen haasteena on yhteisön stabiilius. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston keruun aikana Helsinki on muuttunut voimakkaasti. 1970-luvun alkuperäiset kaupunginosamuuttajat Töölö ja Sörnäinen ovat menettäneet merkityksensä, ja niistä onkin luovuttu. Reaaliaikaisten tutkimustyyppien ohessa voidaan mainita myös Marjatta Palanderin harvinaislaatuinen Pasi-tutkimus, jossa samaa informanttia on haastateltu kuuden vuoden välein lapsuudesta keski-ikään (Palander 2005).

Paneelitutkimus on usein vaikea toteuttaa, ja trenditutkimus ei tarjoa idiolektikohtaista informaatiota. Monet reaaliaikatutkimukset pyrkivätkin yhdistelemään näitä kahta monipuolisemman aineiston hankkimiseksi. Samoin on tehty tämän tutkimuksen aineistossa: suuri osa informanteista on samoja vuosikymmeneltä toiselle, mutta uudet nuorten ryhmät on valittu trenditutkimuksen menetelmin. Usein tutkimuksissa on omaksuttu vielä kolmaskin näkökulma: kun aikaa on kulunut riittävästi, aiemman aineiston perusteella tehtäviä näennäisaikahypoteeseja on voitu testata reaaliaikaisella aineistolla (esim. Kurki 2005, Mustanoja 2011). Nämä testaamiset ovat kuitenkin aihetta laajasti käsitelleen Laasanen (2014) mielestä vajavaisia tai harhaanjohtavia. Hänen mukaansa näennäisaikamenetelmää voitaisiin kehittää niin, että se erotetaan varsinaisesta tutkimuskohteesta eli kielen muutoksesta. Nykyisellään näennäisaikahypo-

teesia ei tulkita aidoksi ennusteeksi kielen muutoksesta, vaan hypoteesina, jonka reaaliaikainen tutkimus joko hyväksyy tai hylkää. Näennäisaikahypoteesi voidaan näin tulkittuna siis yksinkertaistaa muotoon:

Aineisto osoittaa, että X – olkoon ennuste siis X (Laasanen 2014: 70).

Tätä hypoteesia sitten testataan, ja havaitaan, että ennuste ei osukaan oikeaan, jolloin hypoteesi hylätään pätemättömänä. Kuitenkin reaaliaikaisen tutkimuksen tekijät ovat jo tietoisia ikäkausivaihtelusta ja muista potentiaalisista tulokseen vaikuttavista tiedoista, mutta niitä ei testaamisessa oteta huomioon. Näin ollen näennäisaikaennuste ei ole todellisuudessa ennuste, koska siinä ei oteta huomioon tiedettyjä taustamuuttujia. Tällainen väline on kielentutkimuksen kannalta jokseenkin tarpeeton: hyödyllisempää olisi jos kielenmuutosta voitaisiin todella ennustaa. Reaaliaikaisten tutkimusten tarjoaman evidenssin perusteella voidaan todeta näennäisaikahypoteesin olevan lähellä ennustavuutta, mutta sen on otettava huomioon joitakin taustaoletuksia – tärkeimpänä ikäkausivaihtelu (Laasanen 2014: 69–73). Näennäisaikahypoteesi voidaankin muotoilla Laasasta mukaillen asuun:

Aineisto osoittaa, että X, mutta koska Y, olkoon ennuste siis $\sim X$

X siis tarkoittaa aineistossa havaittua tilannetta, Y ikäkausivaihtelua ynnä muuta muutosta harhauttavaa ja $\sim X$ sitä, että myöhemmässä vaiheessa tilanne on jotakuinkin X. Näin näennäisaikahypoteesia on muokattu todenmukaisemmaksi, ja sen testaaminen on mielekäästä. Vaikka tämän tutkimuksen pääpaino onkin reaaliaikaisessa muutoksessa, pyritään tarkastelemaan myös näennäisaikaa erityisesti Laasasen tarjoamista lähtökohdista.

3.1.3 Haastattelupuhe

Tutkimuksen aineisto on haastattelumuotoista puhetta. Haastattelu on ollut dialektologiassa ja sosiolingvistiikassa hyvin yleinen aineistonkeruumenetelmä, vaikka etenkin 2000-luvulla on käytetty jo toisenkinlaisia menetelmiä (esim. Lappalainen 2004, Lappalainen & Raevaara 2009). Hankkeen alkaessa 1970-luvulla puhekielinen aineisto oli kuitenkin tyypillisesti kerätty haastatteleamalla, joten menetelmän valinta noudattelee perinteitä.

Perinteiden lisäksi haastattelumetodilla on monia selkeitä etuja: Nauhoitus voidaan tehdä rauhassa kahden ihmisen välillä, jolloin tausta- ja häiriöäännet vähenevät olennaisesti, mikrofoni voidaan asettaa sopivalle etäisyydelle puhujasta ja yksittäiseltä haastateltavalta saadaan paljon materiaalia (Mustanoja 2011: 80). Haastattelutilanne on lisäksi helposti toistettavissa, mikä auttaa sekä reaaliaikaisen tutkimuksen myöhempien vaiheiden toteuttamista että mahdollisia rinnakkaisia tutkimuksia. Haastattelutilanteissa on myös mahdollista saada variaatiota mahdollisesti selittäviä taustatietoja puhujasta.

Haastattelu ei ole kuitenkaan metodina täysin ongelmaton (Lappalainen 2004: 15–16, Kurki 2005: 63–66). Toisilleen vieraiden ihmisten keskustelu voi helposti olla vaivaannuttava ja siten vähentää puhujan halua puhua paljon ja luontevasti. Toisekseen erityisesti nuoria haastateltaessa haastattelija voi näyttäytyä opettajamaisena hahmona, joka kysyy kysymyksiä, joihin nuori vastaa lyhyesti. Käytetyssä aineistossa onkin jonkin verran tilanteita, joissa nuori haastateltava vastaa hyvin lyhyesti tai vain kyllä tai ei. Lyhyissä puheenvuoroissa ei esiinny juurikaan infinitiivejä, joten haastattelu ei tuota tutkimusaiheen kannalta toivottuja esiintymiä. Toisaalta useat vanhat haastateltavat puhuvat lähes täysin ilman kysymyksiä. Näin ollen voidaan pohtia, ovatko nuorten ja vanhojen ryhmät keskenään vertailtavissa. Nämä ovat kuitenkin kaksi ääripäätä, joiden väliin muut haastattelut asettuvat. Suuressa osassa tapauksia haastattelijan ja haastateltavan välille syntyy luonteva suhde, jota edesauttaa usein haastattelijan heittäytymisen mukaan tilanteeseen ja omista kokemuksistaan kertominen.

Haastattelu on joka tapauksessa puhetilanteena monille haastateltaville vieras. Sen ei voida katsoa vastaavan täydellisesti haastateltavan normaalia puhetta esimerkiksi ystävien kanssa. Tosin on todettava, että ihmiset käyttävät puhetta muutenkin erilaisissa tilanteissa eri tavalla, kuten aiemmin esimerkiksi työelämän kohdalla mainittiin. Kiinnostavia tilanteita haastattelujen sisällä ovatkin esimerkiksi puhelimeen puhuminen tai perheenjäsenten kanssa keskustelu. Tällöin haastattelutilanne hetkeksi särkyä, vaikka puhe tuleeikin nauhalle.

Tutkimuksen aineisto on haastattelun jälkeen litteroitu Helsingin yliopistossa. Litterointi ei missään tapauksessa ole sekään ongelmaton. Monet kielenpiirteet ovat jatkumoluonteisia, jolloin jonkin variantin kirjaaminen litteraattiin on aina tutkijan tulkintaa. Aineiston haastateltuja olen kuunnellut litteraattien kera, joten pystyin varmistamaan niiden luotettavuuden. Esimerkiksi loppukahdennustapauksissa litteraatin tarkkuus on työn kannalta merkitsevää. Aineiston litteroimattoman osuuden olen kuunnellut ja litteroinut sen infinitiiviesiintymät. Haastattelujen litteroimisen kokonaan katsoin tämän työn laajuuden ja tarkoituksenmukaisuuden kannalta tarpeettomaksi.

3.1.4 Kvantitatiivinen tutkimus

Sosiolingvistiset tutkimukset ovat pitkälti olleet yleissävyltään kvantitatiivisia eli laskennallisia. Tähän selkeänä syynä on erilaisten varianttien esiintymien määrän selvittäminen ja sitä kautta variaation laajuuden tutkiminen. Toisekseen merkittävässä asemassa ovat olleet sosiolingvistisen metodin kehittäjän William Labovin alkuperäiset tutkimukset, joissa käsiteltiin valtavaa datamassaa kvantitatiivisesti. Labovin suuren aineiston käsittelyyn kvantitatiivinen menetel-

mä sopiikin hyvin. Ongelmallista menetelmän soveltaminen on sosiolingvistisissä tutkimuksissa, joissa tutkitaan jotakin vähäfrekventtistä ilmiötä tai käytetään pientä aineistoa (Mustanoja 2011: 94). Varianttien tilastollinen vertailu tapauksissa, joissa esiintymiä on vain 5, antaa turhan luotettavan kuvan tutkimuksen tarkkuudesta. Luotettavuus kärsii erityisesti, jos pienet esiintymämäärät muutetaan prosenteiksi tai diagrammeiksi.

2000-luvulla sosiolingvistiikkaa onkin kritisoitu kvantitatiivisuuslähtöisyydestä ja pyritty tekemään myös kvalitatiivisia tutkimuksia (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 132–136, Mustanoja 2011: 91). On kuitenkin mainittava, että tutkimus ei koskaan ole täysin kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen – usein nämä kulkevat käsi kädessä. Sosiolingvistiikan kvantitatiivisuutta on kritisoitu muun muassa kiinnittymisestä taustamuuttujiin, liian suuriin aineistoihin tai ryhmäkeskiarvojen laskemiseen (Mustanoja 2011: 91). Näiden varjoon on jäänyt yksilön kieli ja idiolekti. Monet kritiikin aiheet ovat perusteltuja. Esimerkiksi taustamuuttujat ovat auttamatta vanhentuneita. Sosioekonominen asema käsitteenä on jo erilainen kuin se oli 1970-luvulla. Työn, asunon ja talouden muututtua muuttuja tulee vähintäänkin määritellä uudelleen. Niin ikään sukupuolten kahtiajako näyttyy kyseenalaisena. Samanlainen ongelma vaivaa toki myös ikää: emme voi olettaa saman sukupolven puhujien olevan keskenään homogeeninen ryhmä. On kuitenkin todettava, että ryhmien jakaminen tai pelkästään yksilöiden kieleen keskittyminen rajoittaisi vakavasti tutkimustulosten yleistämistä esimerkiksi tämän tutkimuksen kehyksessä.

Tässä tutkimuksessa on tietoisesti pyritty eroon taustamuuttujien liiallisesta soveltamisesta. Yllämainittujen syiden lisäksi niitä ei ole katsottu oleellisiksi työn kannalta, sillä tarkoituksena on selvittää infinitiivien variaation kokonaiskuvaa vuosikymmenten välillä. Informanttien ikään on kuitenkin kiinnitetty huomiota, sillä iän on todettu korreloivan taustamuuttujista kaikkein voimakkaimmin kielellisten erojen kanssa (Lappalainen 2001: 77). Lisäksi halutaan tarkkailla reaaliajan ja näennäisajan suhdetta. Sen sijaan sukupuoli, sosioekonominen tausta ja kaupunginosa on käsitelty ohitettuna. Valinta palvelee tulosten selkeyttä luotettavuuden juuri-kaan kärsimättä. Toisekseen tutkittujen infinitiivimuotojen esiintymämäärät ovat niin suuria, että niitä voidaan luotettavasti käsitellä ja esittää kvantitatiivisesti. Mikäli joidenkin esiintymien kohdalla liikutaan harmaalla alueella, pohditaan tulosten luotettavuutta erikseen.

3.2 Kognitiivinen tausta

Siinä missä sosiolingvistiikka tarjoaa tutkimukselle ennen kaikkea metodiset lähtökohdat, kognitiivinen kielitiede toimii ilmiöiden selittäjänä. Erityisesti kognitiivisista ilmiöistä hyödynnetään analogiaa ja siihen läheisesti liittyvää prototyypillisyyttä. Nämä kielitieteessä muutenkin käsiteltävät ilmiöt tulkitaan tässä tutkimuksessa ennen kaikkea kognitiivisen kielitieteen ja

konstruktiokieliopin näkökulmasta. Tästä syystä – ja niiden selkeän kognitiivisen luonteen takia – ne käsitellään kognitiivisen taustan yhteydessä. Kognitiivisen selitysmallin lisäksi konstruktiokielioppi tarjoaa tutkimukselle myös kuvausmallin, jonka avulla tutkitut ilmiöt on hyödyllistä esittää. Viimeisessä luvussa 3.2.5 yhdistetään variaationtutkimus ja kognitiivinen tausta. Tämä luku esittää tutkitut ilmiöt niiden teoreettisista lähtökohdista käsin.

3.2.1 Konstruktiokielioppi ja kognitiivinen kielitiede

Konstruktiokieliopin perinteen katsotaan alkaneen Charles J. Fillmoren 1960-luvulta lähtien kehittämistä sijakieliopista ja kehyssemantiikasta. Varsinainen konstruktiokielioppimalli syntyi kuitenkin vasta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa Fillmoren ja Paul Kayn yhteistyössä (esim. Fillmore & Kay 1995, Fillmore, Kay & O'Connor 1988). On tulkittu, että Kay tarjosi konstruktiokielioppiin generatiivisen perinteen kuvausihanteen ja Fillmore puolestaan ajattelumallin (Jääskeläinen 2013: 39).

Vaikka Fillmoren ja Kayn suuntauksen katsotaan olevan alkuperäinen, ei sillä ole konstruktiokieliopissa mitenkään erityistä auktoriteettiasemaa. Konstruktiokielioppia onkin luonnehdittu ennemminkin tietynlaiseksi ajattelutavaksi, jota sovelletaan eri aloille (J. Leino 2008: 2). Kotilaisen (2007: 14) mukaan tutkijoiden keskuudessa on ollut tavallista määritellä oma sovellys konstruktiokieliopista. Fillmoren ja Kayn ohella tunnetuimpia konstruktiokieliopin sovelluksia ovat Adele E. Goldbergin argumenttirakennekonstruktiot (1995) ja William Croftin typologinen radikaali konstruktiokielioppi (2001) (J. Leino mt.).

Fillmoren ja Kayn malli on lähellä generatiivista kielioppiperinnettä⁹, mikä on osaltaan kenties vähentänyt mallin suosiota. Erityisesti Kay on pysynyt mielipiteessään, jonka mukaan kieliopin täytyy pystyä kuvaamaan kaikki kielen todet konstruktiot, eikä lainkaan epätosia (Kay 2013). Erona Chomskyn generatiivisen teorian malliin on lähinnä se, että Kay puhuu todellisista konstruktioista (*constructions proper*) eikä lauseista. Esimerkiksi Goldberg tekeekin selvän pesäeron Fillmoren ja Kayn malliin, jota hän kutsuu unifikaatiokonstruktiokieliopiksi (Goldberg 2006: 213), ja joka hänen mielestään ei ole käyttöpohjainen kielioppimalli. Goldberg kritisoi erityisesti Fillmoren ja Kayn mallin tarkkaa kuvausta, joka pyrkii suureen yleistävyyteen. Käsillä olevassa tutkimuksessa ollaan kuvauksen kannalta lähempänä alkuperäistä mallia kuin Goldbergin vastaavaa. Notaatiota esitellään luvussa 3.2.2. Fillmoren ja Kayn mallin perilliseksi voi-

⁹ Fillmoren ja Kayn malli liitetään generatiiviseen teoriaan lähinnä unifikaatiopohjaisen kuvauksen vuoksi, sillä notaatio on hyvin lähellä esimerkiksi generatiivista Head-Driven Phrase Structure Grammaria (HPSG; Pollard & Sag 1994). Toisaalta eri konstruktiokielioppimallien väliset kiistat liittyvät tieteesosiologisiin kamppailuihin auktoriteettiasemasta. Näitä konstruktiokieliopin historiallisia kehityslinjoja on minulle korostanut Markus Hamunen.

daan katsoa esimerkiksi Jan-Ola Östman, joka kirjoitti ensimmäisen suomenkielisen artikke-
linsa konstruktiokieliopista jo vuonna 1988. Myöhemmin Östman on kirjoittanut Mirjam
Friedin kanssa kattavan kuvauksen juuri Goldbergin kritisoimasta unifikaatiokonstruktio-
kieliopista (Fried & Östman 2004).

Konstruktiokieliopin myöhemmissä sovelluksissa (esim. Goldberg 1995, Croft 2001) on
hyödynnetty ennen kaikkea kognitiivisen kielitieteen ajatuksia. Kognitiivisen kieliopin (ja mo-
nella tapaa myös kognitiivisen kielitieteen) johtohahmona pidetään yleisesti Ronald W.
Langackeria (esim. 1987, 1999). Langackerin ajatuksista ja kielioppiteorian sovelluksista suo-
meen tarjoaa kattavan esityksen P. Leino (1993). Käsillä oleva tutkimus kiinnittyy suomen tutki-
muksessa vallalla olleeseen kognitiivispainotteiseen konstruktiokielioppiin (esimerkiksi 2000-
luvun väitöskirjoja: J. Leino 2003, A. Leino 2007, Kotilainen 2007, Visapää 2008, Jääskeläinen
2013; lisäksi esimerkiksi Herlin & Kotilainen (toim.) 2012). Käytännössä yhdistelmä näkyy täs-
sä työssä niin, että työn taustalla on kognitiivispohjainen ajattelutapa, mutta kuvaus on kons-
truktiokieliopin mukainen.

Sekä kognitiivisen kieliopin että konstruktiokieliopin taustalla vaikuttaa oletus siitä, että
muoto ja merkitys ovat erottamattomia: toista ei voi käsitellä ilman toista. Oletus palautuu pit-
kälti jo Ferdinand de Saussuren (1974 [1916]: 66) hahmottelemaan ajatukseen kielellisen mer-
kin kaksinapaisuudesta. Kognitiivisen kieliopin kuvaustapa on hieman yksinkertaisempi ja ver-
tautuu lähemmin de Saussuren merkkikuvioon. Konstruktiokielioppi sen sijaan suhtautuu kie-
len yksiköihin konstruktioina, joihin sisältyvät niin konstruktion syntaktiset, semanttiset kuin
pragmaattisetkin ominaisuudet. Kognitiivisen kielitieteen katsotaan tyypillisesti suuntautu-
neen voimakkaammin semantiikkaan ja konstruktiokieliopin taas syntaksiin.

Varhaisen konstruktiokieliopin ideana oli nostaa kielen periferia huomion kohteeksi, mitä
ei ainakaan kovin näkyvästi ollut tehty aiemmin. Näin ollen idiomit ja muut marginaaliset tai
sporadiset ilmaukset olivat yhtä tärkeitä kuin keskeisetkin ilmiöt. Paljon kritiikkiä konstruktio-
kielioppia kohtaan esittävä Itkonenkin (2011: 604) pitää tätä ansiokkaana saavutuksena. Kons-
truktiokieliopin varhaiset tutkimukset keskittyivät vahvasti ennen kaikkea idiomeihin, joita ei
pystytty tyydyttävästi kuvaamaan perinteisin keinoin. Konstruktiokieliopin idiomitutkimus
elää edelleen jossain määrin voimakkaana: suomesta on tutkittu viime aikoina esimerkiksi *mi-
käs on olla/ollessa* -konstruktioita, kirosanakonstruktioita (*paskat välitän*) (Kotilainen 2007:
23–24) ja *koska X* -konstruktioita (Sinnemaa, tulossa). Lisäksi ylipäänsä idiomeita on tutkinut
Tarja Heinonen väitöksessään (2013).

Mikäli pystytään kuvaamaan periferia, pystytään kuvaamaan myös ydin. Tähän ajatukseen
pohjaten esimerkiksi Goldberg (1995) kuvaa argumenttirakennetta eli peruslauseita. Niin ikään

Croftin (2001) esitys, joka kuvaa kielitypologiaa, on kielen ydinalueilla. Tämä tutkimus käsittelee myös hyvin perustavanlaatuista ilmiötä eli infinitiivejä. Konstruktiokieliopin laajuutta osoittamaan mainittakoon myös esimerkiksi sovellus suomalaiseen järvinimistöön (A. Leino 2007). On kuitenkin jokseenkin tarpeetonta pohtia sitä, mikä on periferiaa ja mikä ydintä. Konstruktiokieliopin tarkoituksena on häivyttää tämä raja: kaikki kielenaineokset ovat yhtä olennaisia.

Konstruktiokielioppia ja kognitiivista kielioppia kutsutaan käyttöpohjaisiksi kielioppimalleiksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että kuvataan todellista kieltä ja sen käyttöympäristöjä. Käyttöpohjainen malli on vastine sääntöpohjaiselle ajattelulle, joka pyrkii kuvaamaan säännöt, joiden avulla voidaan tuottaa jokainen kielen ilmaus. Jokseenkin ironista on kuitenkin, että kielen ensisijainen käyttöympäristö – puhuttu kieli – on näissä malleissa jäänyt valitettavan vähälle huomiolle. Osaltaan tämä liittyy varmasti kuvaustapaan, joka ei helposti taivu puhutun kielen monimutkaisuuteen ja varioiviin rakenteisiin (ks. kuitenkin J. Leinon 2011 malli). Toisekseen on sanottava, että konstruktiokieliopin soveltajia ovat tyypillisesti kiinnostaneet muunlaiset ilmiöt kuin puhutun kielen variaatio. Vastaavasti voidaan todeta, että puhutun kielen tutkijat eivät ole innostuneet soveltamaan tutkimuksissaan konstruktiokielioppia. Mikäli halutaan aidosti esittää kaikki kielen konstruktiot, ei variaatiota tietenkään voida ohittaa. J. Leino & Östman (2005) tarjoavat erilaisia vaihtoehtoja variaation esittämiseen, kuten uusien arvojen tuomista kuvausmatriiseihin. Tässä työssä on päädytty Lari Kotilaisen esittämän lähikonstruktioajattelun kannalle, jota esitellään luvussa 3.2.5.

Edellä on esitetty, että konstruktiokieliopista on monia erilaisia sovelluksia ja yhteistä on ennemminkin tietty ajattelutapa. Keskeinen yhtenäisyys on tietenkin itse konstruktio, joka on määritelty kielen perusyksiköksi. Tämä perusyksikkö (vrt. kognitiivisen kieliopin kielellinen yksikkö) on luonteeltaan symbolinen eli siinä yhdistyvät muoto ja merkitys. Kotilainen (2007: 16) esittääkin Goldbergiin (2006) nojaten, että konstruktio on vakiintunut muodon ja merkityksen yhdistelmä. Tämä määritelmä on hyvin laaja, ja eroaa varhaisista määritelmistä (esim. Goldberg 1995), jotka pyrkivät generatiivisessa hengessä poistamaan kielen kuvauksesta päällekkäisyyden (tarkempi määritelmien merkitysten esittely Kotilaisella 2007: 17–18). Määritelmän perusteella konstruktioita ovat siis niin morfeemit, lauseet kuin laajemmatkin rakenteet. Tämän konstruktioajatuksen lisäksi yhteistä on tyypillisesti se, että konstruktiot muodostavat toisiinsa linkittyvän jäsentyneen (ja jäsentyvän) varannon. Niin ikään on korostettava, että konstruktiokieliopissa ei nähdä selvää rajaa leksikon ja kieliopin välillä, vaan kyse on ennemminkin jatkumosta.

Oleellinen termi on myös konstrukti eli abstraktin konstruktion todellinen esiintymä. Jääs-

keläinen (2013: 46) esittää osuvasti konstruktioiden kuvaamisen ongelmallisuuden ja konstruktioiden suhteen konstruktuihin:

Kun kuvataan tiettyä, aitoa lausetta ja sen rakennetta, kuvataan siis konstruktia. Konstruktio on aina skemaattisempi kuin sen ilmentymät. – – Kun konstruktion on oltava yleistys konstruktista, voi sen formaalista kuvauksesta äärimmilleen pelkistettynä muodostua jo mallilleen melko etäinen, jopa väkinäinen.

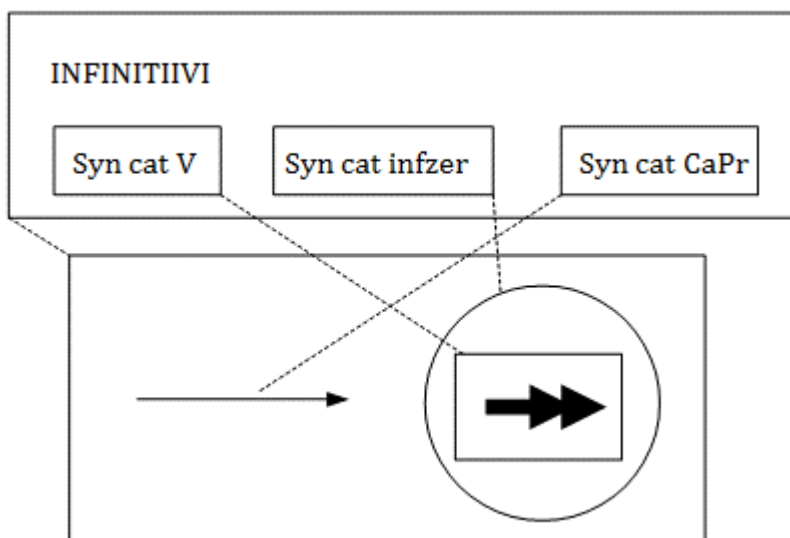
Sitaatti liittyy olennaisesti edellä käsiteltyyn variaatioon. Konstruktiot pitävät usein sisällään jonkinasteista variaatiota: jokainen kielen spesifi ilmaus (konstrukti) ei vaadi uutta konstruktia. Konstruktiokieliopin notaatiomalli onkin ajoittain hämäävänkin täsmällisen näköinen, vaikka sen taustalla vaikuttavat monimutkaiset ja varioivat ilmiöt (A. Leino 2007: 49). Samanlaiset ongelmat koskevat toki muitakin kuvaustapoja ja kielen formalisoimista ylipäänsä. Kuvaustavat eivät voi milloinkaan tavoittaa kielen variaation laajuutta.

3.2.2 Notaatiomalli

Tämän luvun tarkoituksena on antaa lukijalle esimerkki konstruktiokieliopin ja kognitiivisen kieliopin kuvaustavoista. Konstruktiokieliopin niin sanottu laatikkonotaatio saattaa ensi alkuun tuntua hieman hankalalta hahmotettavalta, mutta harjaantumisen myötä kuvausmallin edut tulevat näkyville. Laatikoita kutsutaan oikeammin attribuutti–arvo-matriiseiksi, kun taas laatikkonotaatio viittaa mallin tunnistettavimpaan piirteeseen, laatikoihin.

Kuten edellä on esitetty, suomen kielen tutkimuksessa konstruktiokieliopilla on ollut hyvin vahva kognitiivinen painotus. Esimerkiksi J. Leino on väitöskirjassaan (2003: 63–118) esittänyt näiden kielioppimallien synteesiä, jossa muodon notaatio on konstruktiokieliopin mallin mukainen, mutta merkityksenkuvaukseen käytetään kognitiivisen kielitieteen malleja. Koska J. Leino käsittelee niin ikään infinitiivejä muutoksessa, mallia voidaan hyvin soveltaa myös tämän tutkimuksen tarpeisiin.

Mikäli hyväksytään luvussa 2.3. esitetty Siron yhden infinitiivin tulkinta, pitäisi tuo yksi infinitiivi pystyä esittämään konstruktiokieliopin attribuutti–arvo-matriisin avulla. J. Leino (2003: 105) on tehnyt kyseisen mallinnuksen (kuva 1). Kovin paljon informaatiota kuva ei anna, mutta havainnollistaa infinitiivien samankaltaisuutta. Lisäksi se toimii arvokkaana kehyksenä myöhemmille spesifimmille konstruktiolle ja infinitiivien muutoksen kuvaukselle.

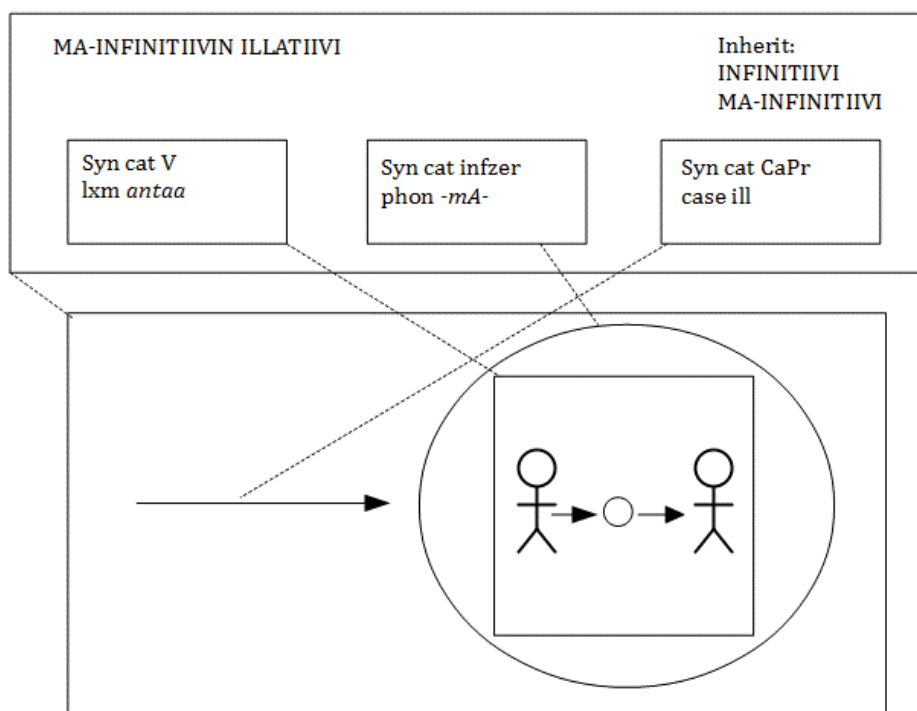

Kuva 1: INFINITIIVI-konstruktio.

Muutama lyhenteiden ja merkintöjen määrittely lienee paikallaan. Cat[egory] merkitsee syntaktista kategoriaa eli esimerkiksi yllä olevissa matriiseissa V verbiä, infzer infiniittimuotoa ja CaPr sijapäätettä. Syn[tax] esiintyy matriiseissa aina ja sen vastinpari on sem[antics]. Ne vastaavat siis melko lailla kielellisen merkin muotoa ja merkitystä. Monet konstruktiokieliopin lyhenteistä ovat melko helposti pääteltävissä, mutta tarpeen mukaan niitä myös esitellään myöhemmin.

Kuva 1 siis kuvaa kaikkia suomen infinitiivejä hyvin yleisellä tasolla. Cat V viittaa infinitiivin kantana olevaan verbivartaloon, kun taas infzer (infinitizer) tekee verbistä ei-finiittisen. Tämä poikkeaa J. Leinon (2003) termistä nzer (nominalizer), sillä en koe infinitiivin nimenomaisesti lähestyvän nomineja. Viimeinen kategoria CaPr (Case Predicate) on sijapäätte. Attribuutti–arvomatriisin alle hahmoteltu merkityksenkuvaus on jokseenkin hankala, sillä se kuvaa kovin abstraktia konstruktioita (vrt. ylempänä Jääskeläisen kritiikki). Kaksinkertainen nuoli kuvaa verbin vartalon esittämää prosessia (voi ajatella esimerkiksi henkilön juoksemassa). Infiniittisyys poistaa prosessin aktiivisuuden ja tekee siitä oliomaisemman (juokseminen yleisesti) (J. Leino 2003: 105). Oliota ilmaistaan kuvauksessa ympyrällä. Kenties helpoin hahmotettava on sijamuotoa kuvaava relaationuoli¹⁰, joka osoittaa kohti oliota. Se siis ilmaisee suhteen infinitiiviin. Konstruktioiden ja merkityksen kuvauksen osien välissä olevat katkoviivat ovat samuusviivoja, jotka yhdistävät toisiaan vastaavat osat eri kuvauksissa. Havainnollistetaan aiempaa kuviota kuvaamalla MA-infinitiivin illatiivi *antamaan* (kuva 2):

¹⁰ Tässä työssä merkityksen kuvauksissa käytetään vain prosessi- ja relaationuolia. Relaationuoli on hyvin yleis-tasoinen merkintä eri ainesten välisestä yhteydestä. Prosessinuolia käytetään usein verbien merkityssisältöä kuvaamaan. Nuolet poikkeavat esimerkiksi J. Leinon (2003) kuvauksesta käytettävissä olleiden piirrosovellusten takia. Esimerkiksi mutkittavien prosessinuolten piirtäminen ei ollut mahdollista, joten ne on korvattu kaksinkertaisella nuolella.

Kuva 2: Antamaan-konstruktio.

Jälleen on syytä tarkentaa merkintöjä. Lxm tarkoittaa lekseemiä, phon foneettista asua ja case sijamuotoa. Inherit-merkinnällä viitataan konstruktioiden välisiin suhteisiin: MA-infinitiivin illatiivi -konstruktio perii infinitiivikonstruktion ja MA-infinitiivikonstruktion ominaisuudet ja on niitä spesifimpi (ks. yhteys analogiaan luvussa 3.2.4). Matriisin alapuolella esitetty semanttinen kuvaus puolestaan selventää aikaisempaa kuviota. *Antaa*-verbin kuvaus on hieman yksinkertaistettu versio Jaakko Leinon (2003) antamiskehyksestä.

Sekä matriisit että niiden semanttiset kuvaukset saattavat tuntua hieman redundanteilta asioiden monimutkaistuksilta. Näin osittain onkin: päällisin puolin yksinkertaisesta infinitiivimuodosta on luotu melkoisen erikoinen kuvio. Se on kuitenkin tarpeen ilmiön perinpohjaisessa hahmottamisessa ja soveltamisessa. Etenkin infinitiivikonstruktio (kuva 1) on niin yleisluontoinen, että sen kuvaaminen on vähintäänkin abstraktia. Konstruktiokieliopin ja kognitiivisen kielitieteen kuvaustavat ovat kuitenkin ensiarvoisen tärkeitä, sillä niiden avulla on harjaannuttuaan helppo hahmottaa infinitiivijärjestelmän muutoksia, joita esitellään myöhemmin.

3.2.3 Prototyypisyys

Prototyypimallin mukaan tietyillä ryhmillä on edustavimmat eli prototyypisimmät edustajansa. Muita jäseniä verrataan näihin prototyypisiin jäseniin. Näin vältetään rajaamasta kategorioille raskaita aitoja. George Lakoff (1987: 12) pitää kategorisointia inhimillisenä ja mielikuvituksellisenä tapana hahmottaa maailmaa. Kategorisointi kuitenkin perustuu hänen mukaansa

nimenomaan prototyyppeihin, joiden keskeinen ominaisuus on generatiivisuus: tietty alaluokka tai jäsen (prototyyppi) generoi kategorian. Näin ollen jäsenet asetetaan kategoriaan sen mukaan, miten hyvin ne vastaavat prototyyppiä. Jos kuitenkin ajatellaan kategoria tarkkarajaisena ja tasa-arvoisena joukkona, kuten se kielitieteessä on 1900-luvulla ainakin implisiittisesti esitetty, jokaisen kategorian jäsenen tulisi edustaa kategoriaa yhtä hyvin. Tämä on prototyyppisysteorian kehittäjän Eleanor Roschin keskeisimpiä kritiikin kohteita. Lakoff (mt.) puhuu osallisuusjatkumosta (*radial categories*): jäsenet vastaavat prototyyppiä eriarvoisesti, jolloin niiden osallisuus kategoriaankin on eriarvoista. Jatkomot voivat olla erilaisia: esimerkiksi värillä punainen ei ole selkeitä rajoja, mutta on kuitenkin olemassa prototyyppinen punainen (Lakoff 1987: 56). Sen sijaan linnut ovat keskenään selkeästi erilaisia, mutta tiainen lienee prototyyppisempi lintu kuin strutsi.

William Croftin työn kannalta prototyypit ovat ensiarvoisen tärkeitä siksi, että pyrkiesään eroon kategorioista hän tarjoaa tilalle prototyyppejä. Esimerkiksi sanaluokat, kuten substantiivi ja verbi, eivät Croftin mukaan ole universaaleja kategorioita, vaan universaaleja prototyyppejä (Croft 2001: 63). Croft toteaa prototyyppien olevan universaaleja, mutta kategorioiden mahdollisten rajojen olevan kielikohtaisia (Croft mts. 103). Prototyyppilähtöisessä luokittelussa on se edellä mainittu etu, että ei määrätä kategorian rajoja, vaan ainoastaan sen havainnollisimmat jäsenet. Voidaan kuvitella piirreavaruus, jossa esimerkiksi *pöytä* on prototyyppisin substantiivi ja *juosta* prototyyppisin verbi. Näiden väliin mahtuu paljon epämääräisiä tapauksia, jotka kategorialähtöisessä luokittelussa tulisi määrätä jompaankumpaan ryhmään. Usein tällaiset rajatapaukset onkin ohitettu huomautuksella niiden poikkeavuudesta, jolloin ne on työnnetty syrjään eli periferiaan. Tältä kannalta onkin helppo ymmärtää, miksi kognitiivis pohjaiset kielioppimallit tyypillisesti soveltavat prototyypin käsitettä kuvauksissaan: periferian ja keskiön välinen eronteko halutaan häivyttää. Samoin voidaan ajatella, että konstruktio on yleistys sekä skemaattisemmista että spesifimmistä ilmauksista (Croft 2001, A. Leino 2007). Näin ollen konstruktio kattaa sekä prototyyppiset että periferiset konstruktit – se siis määrittää myös prototyypin ympärille perustuvan konstruktion rajat.

Goldberg hyödyntää prototyyppisyyttä etenkin perustellessaan ditransitiivi-konstruktion kantamaa merkitystä. Hänen mukaansa englannin ditransitiivikonstruktion (*Pat hit Chris the ball*) kuuluu olennaisesti siirtämisen tai antamisen merkitys. Tätä todistaakseen Goldberg toteutti pienen kokeen kymmenellä ei-lingvistillä, joilta hän kysyi mitä verbi *topamased* tarkoitti seuraavassa lauseessa (Goldberg 1995: 35): "*She topamased him something.*" Kuusi vastaajaa kymmenestä totesi verbin tarkoittavan antamista. Goldbergin mukaan tämä todistaa ditransi-

tiivikonstruktion ja antamisen selkeästä semanttisesta yhteydestä, sillä *give* ei edes ole kyseisessä konstruktiossa toimivista verbeistä frekventein. Näin ollen sen semanttinen yhteys konstruktion syntyyn jostakin muualta kuin esiintymistiheydestä – nimittäin prototyypillisyydestä.

Vastaavan, mutta laajemman, prototyypillisyyden kokeen ovat tehneet myös Ibbotson, Theakston, Lieven ja Tomasello, jotka lähtivät Goldbergin kanssa samanlaisesta oletuksesta: erilaisten lausekategorioiden pitäisi osoittaa prototyypillisyysefektejä (Ibbotson, Theakston, Lieven & Tomasello 2011: 1269). Tutkimuksessa kävi ilmi, että aikuiset muistivat herkästi kuullessaan prototyypillisen transitiivilauseen, vaikka eivät olleet todellisuudessa kuulleet sitä. Lapilla vastaava ”väärin muistaminen” ei toteutunut. Tutkijoiden mukaan lapset eivät vielä ole kehittäneet kykyä havaita ja tunnistaa prototyyppisiä (mts. 1282). Aikuisten kohdalla tulokset olivat kuitenkin kiinnostavia sikäli, että he eivät millään voineet tunnistaa lauseita sisältönsä perusteella, vaan he tunnistivat prototyypillisen konstruktion.

Goldbergin mukaan kaikki peruslausetyypit vastaavat jotakin perustavanlaatuisia inhimillistä kokemusta (Goldberg 1995: 39). Tämä on tietenkin sikäli luonnollista, että perustavanlaatuiset tapahtumat pyritään esittämään perustavanlaatuisin kuvioin. Tästä prototyypillisyyteenkin liittyvänä esimerkkinä voidaan mainita eri rakenteiden tunnusmerkkisyys. Keskeisimmät rakenteet ovat tunnusmerkittäviä (esimerkiksi yksikkö), kun taas harvinaisemmat rakenteet ovat tunnusmerkittäviä (monikko).

Yleisinfinitiivien osalta prototyypillisuus on kiinnostavaa sikäli, että monissa indoeurooppalaisissa kielissä on päädytty erinäisten vaiheiden jälkeen yhden prototyypillisen yleisinfinitiivin systeemiin. Esimerkiksi englannin *to*-infinitiivi on alun perin ollut prepositionsa mukaisesti tulosijainen infinitiivi, mutta siitä on hiljalleen kehittynyt monia tarkoituksia palveleva yleisinfinitiivi. Lyhyt infinitiivi vastaa monin tavoin prototyypillistä yleisinfinitiiviä: se toimii sekä A- että MA-infinitiivin tehtävissä ja on muodoltaan yksinkertainen. Kiinnostavaa olisikin tutkia infinitiivien prototyypillisyysefektejä Ibbotsonin ym. hengessä. Tämän tutkimuksen kehityksessä tällaiseen ei kuitenkaan ole mahdollisuutta. Prototyypillisyyttä käsitellään kuitenkin tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa lyhyen infinitiivin kehittymistä pohdittaessa.

3.2.4 Analogia

Analogia on kielitieteen keskeisiä käsitteitä, ja sillä tarkoitetaan tyypillisesti kahden tai useamman rakenteen samankaltaisuutta. Tämä samankaltaisuus voi puolestaan johtaa tilanteisiin, joissa yhden rakenteen merkitys laajennetaan toiseen (E. Itkonen 2011: 601). Analogiaa voidaan soveltaa monille aloille kielestä jokapäiväiseen ajatteluun. Itkonen (mts. 602) esittääkin analogian sovellusalueen olevan rajaamaton. Erittäin havainnollisen esimerkin Itkonen antaa

toisaalla (2005: 1): *siivet : keuhkot : höyhenet = evät : kidukset : suomut*. Osien samankaltaisuuden huomioiminen ei vaadi erityisiä ponnisteluja, mutta ne selittyvät vain kokonaisuuden kautta: irrallaan kontekstista höyhenten ja suomujen samankaltaisuus ei vaikuta kovinkaan selvältä (E. Itkonen 2005: 9). Tällä esimerkillä havainnollistetaan myös sitä, että usein rakenteellinen ja funktionaalinen samankaltaisuus ovat erottamattomia: yllä esitetty esimerkki selittyy ennen kaikkea funktioiden samankaltaisuudella. Esimerkki osoittaa myös sen, että analogialla ei tarkoiteta entiteettien samankaltaisuutta (höyhenet – suomut), vaan suhteiden samankaltaisuutta (höyhenet linnussa vastaavat suomuja kalassa).

Analogia on ollut kielitieteessä keskeinen käsite jo ainakin 1800-luvun vertailevan kielitieteen ajoilta. Vertailevassa kielitieteessä analogia käsitettiin systemaattisten äänne muutosten ohella kielenmuutosten selittäjäksi. Analogiaan suhtauduttiin kuitenkin hieman vähättelevästi, sillä sitä käytettiin selityksenä lähinnä tapauksissa, joissa elegantit äänne muutokset eivät tuottaneet toivottuja tuloksia. Analogian toinen keskeinen käyttöympäristö kielitieteessä on lapsen kielen omaksumisen tutkimus. Lapsen siis oletetaan rakentavan kuulemistaan ilmauksista analogian avulla jonkinlainen kieliopin malli, jota hän sitten toteuttaa omissa ilmauksissaan. Tällaiselle ajattelutavalle antavat vahvaa tukea lasten norminvastaiset – mutta analogian kannalta luonnolliset – tulkinat, kuten *cat : cats = child : *childs* (Hopper & Traugott 2003: 64). E. Itkonen esittää (2011: 601), että analogia oli 1800-luvulta 1900-luvun puoliväliin ainoa periaate, jolla selitettiin morfosyntaksin oppimista.

Hopperin ja Traugottin esimerkki englannista on niin sanottua proportioanalogiaa, joka on analogian keskeisimpiä sovelluksia kielitieteessä. Etenkin historiallinen kielitiede keskittyi luomaan proportioketjuja, jotka selittivät analogista muutosta tietystä muodosta toiseen. Proportioanalogiaa osoittaa myös luvussa 2.1.2. esitetty supistumaverbiesimerkki (*hän antaa : pitää antaa – hän pelaa : pitää pelaa*). Analogia voi kuitenkin esiintyä kielessä muutenkin. Anttila (1989: 91) antaa esimerkiksi saksan etuliitteen *ge-*, joka yhdistettynä verbiin *essen* tuotti muodon *gessen*. Tämä muoto poikkesi kuitenkin liiaksi muista vastaavista muodoista, joissa etulii-tettä seurasi tyypillisesti konsonantti. Niinpä saksassa käytetään nykyään muotoa *gegessen*. Vastaava analogiaprosessi koskee myös suomen lounaismurteita, joissa äänne muutosten vaikutuksesta sekä preesens että imperfekti lankeaisivat yhteen: *hän hyppi*. Imperfekti yhdistyy kuitenkin homonymian poistamiseksi *si-*päätteisiin imperfekteihin (*hän pelas > hän hyppis*), mikä ulkopuolisen silmin vaikuttaa imperfektin toistamiselta.

Analogia näyttäytyy myös esimerkiksi erilaisissa neologismeissa ja kansanetymologioissa. Neologismeista mainittakoon proportioanalogiaa noudattelevat parit *hardware > software* ja *overwhelm > underwhelm*. Kay (2013) käyttää näistä termiä *coining*, jolla hän tarkoittaa sitä,

että esimerkiksi *underwhelm* on tuotettu *overwhelm*-sanan kautta yksittäiseksi uudissanaksi. Näin coining näyttäytyy epäproduktiivisena analogiana. Tämä on kuitenkin tarpeeton analogiakäsitteen monimutkaistus: analogia voi toteutua eriasteisesti. Kansanetymologioilla viitataan tässä tapauksessa hieman harhaanjohtavasti lainasanoihin, joita sopeutetaan vastaanottajakieleen niin, että jonkinlainen merkitysyhteys säilyy. Anttila (1989: 92) tarjoaa esimerkeiksi uudissanoja *sparrow grass* (< *asparagus*) ja *yellow wine* (< *jaloviina*). Suomalaisen nimistön osalta kiinnostava prosessi on *Kaukalaksi* > *Köklax* > *Kauklahti*¹¹, jonka nimi on muuttunut aina enemistökielen mukaiseksi. *Köklax* tosin on sikäli kansanetymologian rajatapaus, että sen semanttinen yhteys alueeseen on hieman kyseenalainen. Sillä on kuitenkin selvä ruotsinkielinen merkitys, mikä erottaa sen monista muista nimilainoista.

Edellä esitetyn perusteella on todettava, että analogia näyttäytyy hyvin monitahoisena ja ongelmallisenakin käsitteenä. Tämä johtuu siitä, että analogia on hyvin abstrakti kognitiivinen toiminto, joka vaikuttaa kieleen kokonaisvaltaisesti. Hankalaksi analogian hyödyntämisen tekee se, että yksinkertaisia proportioanalogioita lukuun ottamatta sen osoittaminen on vaikeaa. Onikki-Rantajääskön (2001: 36) mukaan analogia on ”liian kuvausvoimainen” selittämään muuta kuin yleisen periaatteen. Hänen mukaansa voidaan osoittaa analogian mahdollisuus ja siihen tarvittavat mekanismit, mutta analogian toteutuminen on kuitenkin aina lopulta kiinni kielenkäyttäjän valinnoista (mts. 37). Yksi tapa selkiyttää analogian esittämistä on konstruktiomalli, jonka yhteyksiä analogiaan esitellään seuraavassa.

Generatiivinen kielitiede hylkäsi analogian käsitteen (tarkempi kuvaus syistä ja ongelmista Itkosella 2005: 67–75). Näin (vallalla olleeseen) kielitieteeseen syntyi analogian soveltamisen osalta aukko, joka näkyy generativismista irtautuneidenkin suuntausten määrittelyissä. Vaikka kognitiivinen kielitiede 1980-luvulta lähtien onkin jälleen soveltanut analogiaa – onhan analogia keskeinen kognitiivinen ilmiö – on ajatus esitetty jollain tavalla uutena, tai se on nimetty ja määritelty uudelleen. E. Itkonen (2005: 75, 2011) esittääkin tältä osin ansaittua kritiikkiä kognitiiviselle kieliopille ja konstruktiokieliopille.

E. Itkonen toteaa kritiikissään (2011: 601), että konstruktiokielioppi kuitenkin ”kiinnittää systemaattista huomiota lauseiden välisiin analogisiin suhteisiin.” Näin ollen kritiikki pohjautuu vain analogia-käsitteen prioriteettiin, vaikka Itkonen sen varjolla esittää muutakin kritiikkiä. Konstruktiokielioppi käyttää analogiasta lukuisia erilaisia käsitteitä, tavallisimmin *yleistämistä* (tarkempi listaus ja vastine Itkosen kritiikkiin: Hamunen 2015). Esimerkiksi Goldberg puhuu yleistämisestä abstraktimman tason konstruktioiden yhteydessä, jotka ovat yleistyksiä

¹¹ Esimerkki on Antti Leinin nimistöntutkimuksen kurssilta keväältä 2013.

matalamman tason konstruktioista ja konstruktista. Näiden välille puolestaan luodaan periytyvyyslinkkejä, joiden mukaan alemman tason konstruktioit perivät ylemmän tason konstruktion (Goldberg 1995: 99). Tämä käsitys vastaa pitkälti perinteistä analogiaa: jotta alemman tason konstruktioit voivat periä ylemmän tason, on niiden oltava keskenään analogiset.

Konstruktioikielioppi siis kiinnittää huomiota analogiaan, vaikka siihen ei juuri tällä käsitteellä viitattaisikaan. Hamunen (2015) esittelee analogiaa konstruktioikieliopin sovelluksissa ja toteaa, että ”analogia ei ole kunnolla tematisoitunut huolimatta sen kognitiivisesta keskeisyydestä”. Kuitenkin useiden perusteltujen esimerkkien avulla Hamunen osoittaa, että analogian ajatus läpäisee konstruktioikieliopin kokonaisvaltaisesti. Itse asiassa on kiinnostavaa, että tunnettujen strukturalistien kirjoituksissa analogian yhteydessä puhutaan nimenomaan konstruktioista ja kuvioista:

A grammatical **pattern** (sentence-type, **construction**, or substitution) is often called an **analogy**. (Bloomfield 1935 [1933]: 275).

Before long it becomes impossible, in general, to tell whether a particular utterance on a particular occasion is repetition from memory or new **construction** from remembered parts and **patterns**. (Hockett 1958: 357)

Strukturalistit toki käyttivät konstruktio-termiä eri tavoin kuin konstruktioikielioppi, mutta on silti huomionarvoista, että se nousee esille juuri analogian yhteydessä. Analogian käsittämistä pa onkin pitkälti nimenomaan konstruktioajattelun mukainen. Kognitiivisen kielitieteen ja konstruktioikieliopin prototyypislähtöiset sovellukset saattavat hyvinkin muokata analogian käsitystapaa. Konstruktioikieliopin anniksi analogialle voidaan katsoa ainakin yleistysten tekeminen analogisista proporioketjuista. Yksittäinen konstruktio, joka yhdistää proporioketjujen yhteiset osat, lienee selkeämpi tapa kuvata analogiaa kuin pitkät ketjut. Koska analogiaa on ajoittain käytetty hieman monitahoisesti ja sekavastikin, on kognitiivisen kielitieteen parissa kenties katsottu perustelluksikin ohittaa historiallinen käsite ja luoda sen tilalle uusi. Tässä tutkimuksessa pitäydytään kuitenkin perinteen mukaisessa analogian käsitteessä.

Myös kieliopillistumisen ja kielenmuutoksen tutkimuksessa analogia on keskeinen käsite. Puhujat luovat kielellisiä innovaatioita, jotka sitten leviävät analogisesti kieleen. Innovaatioita syntyy luonnollisesti jatkuvasti, mutta vain analoginen prosessi voi sopeuttaa ne osaksi kieltä. Hopper & Traugott (2003: 69) toteavatkin kielenmuutosten päämekanismien olevan kielellinen uudelleentulkinta (reanalyysi) ja analogia. Nimityksiä käytetään jokseenkin vaihdellen, mutta kahtiajako on yleisesti samanlainen. Esa Itkosen (1998: 11) mukaan kahtiajaon molemmat puolet ovat analogiaa. Hänen tulkintansa perustuu ajatukselle, että innovaatio ei voi syntyä tyhjästä, vaan sillä on aina oltava malli. Näin ollen myös innovaatio on (synty)analoginen prosessi. Itkosen esityksen voi liittää myös aiempaan Onikki-Rantajääskön sitaattiin siitä, kuinka

analogia on liian kuvausvoimainen. Kun ajatellaan analogian vaikuttavan kaikkialla kielessä, sen tarkka tematisoiminen on hankalaa.

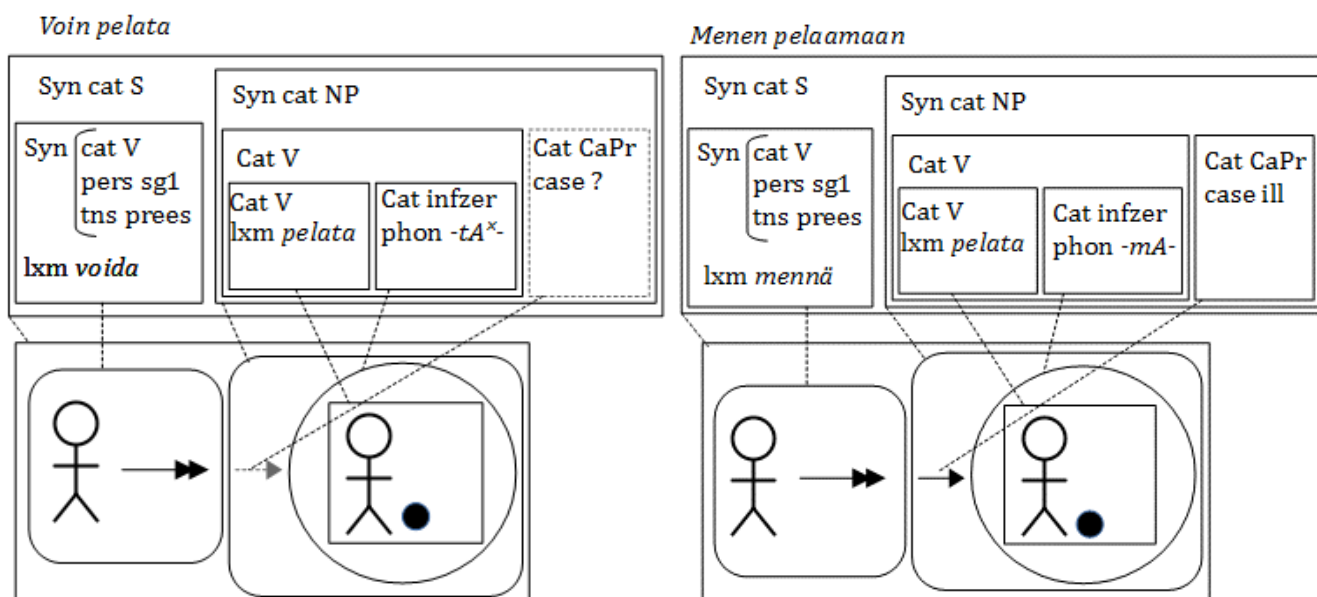
Anttila (1989: 94) puhuu äänne­muutosten ja analogian jatkuvasta köydenvedosta: äänne­muutokset aiheuttavat epäsäännöllisyyttä, jota analogia pyrkii korjaamaan säännöllisyydeksi. Analogia ei tyypillisesti pysty säännöllistämään puheessa yleisiä ilmauksia, mistä johtuu esimerkiksi germaanisten kielten joidenkin verbien epäsäännöllinen taivutus. Usein kaikkein keskeisimmät verbit ovat epäsäännöllisiä siksi, että niiden korkea käyttö­frekvenssi estää analogian etenemistä. Tässä yhteydessä voitaisiin kognitiivisen kielitieteen hengessä puhua myös epäsäännöllisten verbien skemaattistumisesta tai vakiintumisesta omanlaisikseen.

3.2.5 Lähikonstruktio: yleisinfinitiivien uudelleentulkinta

Edellä on käsitelty tutkimuksen taustalla vaikuttavia kielitieteen tutkimussuuntia, teorioita ja ajatuksia. Kaikilla on jotakin annettavaa tutkittavan ilmiön selittämiseksi. Näin ollen seuraavassa pyritään luomaan tutkimuksen kannalta toimiva synteesi sosiolingvistiikasta, konstruktio­kieliopista ja analogiasta. Ajatus ei lopulta ole kovinkaan kaukaa haettu, vaikka sosiolingvistiikka ja konstruktio­kielioppia on toistaiseksi yhdistelty kovin vähän. Sosiolingvistiikka ja puhe­kielen tutkimus tarjoavat paljon taustatietoa variaation ja muutoksen selittämiseen ja esittä­miseen, kun taas konstruktio­kielioppi ennen kaikkea kuvausmallin ja kognitiivisen taustan. Ana­logia keskeisenä kognitiivisena prosessina ja kielenmuutoksen selittäjänä liimaa nämä kaksi yhteen.

Ennen kaikkea hyödynnetään käsitettä lähikonstruktio, johon liittyy analogia selitysmalli­na. Lähikonstruktioiden esityksen osalta nojataan Lari Kotilaisen väitöskirjaan (2007). Lähi­konstruktioilla viitataan sekä muodoltaan että merkitykseltään läheisiin konstruktioihin, jotka muodostavat konstruktiojoukon tai -rypään. Lähikonstruktioiden merkitykset eivät useinkaan erotu toisistaan selvärajaisesti (mts. 42). Kotilainen (mts. 47) esittää, että lähikonstruktiojoukko on dynaaminen ja sekoittuva, sillä erilaiset konstruktio­liittymät analogisesti toisiinsa. Ana­logiahan voidaan hahmottaa niin, että toisiaan jollakin tavalla muistuttavat ilmaukset lähenevät toisiaan, ja muodostavat erilaisia ryhmiä kielenpuhujan kognitiivisessa. Tyypillisesti nämä ryhmät kehittyvät prototyyppien ympärille. Ajattelutapa on siis pitkälti edellä esitellyn konstruktio­mallin mukainen. Mitä lähemmäksi ilmaukset tulevat toisiaan, sitä helpompi niiden on sekoit­tua muodoltaan tai merkitykseltään, jolloin syntyy kieliopillisia uudelleentulkintoja ja analogi­sia blendejä (Fauconnier & Turner 2003).

Tutkimuksen kohteena olevat infinitiivimuodot muodostavat tällaisen lähikonstruktiojoukon. Niin A-infinitiivin perusmuodon, MA-infinitiivin illatiivin, standardinvastaisen supistuma-verbien A-infinitiivin, MA-tunnuksettoman illatiivin kuin viimeiseksi lyhyen infinitiivinkin muodot ja merkitykset lähenevät toisiaan. Lisäksi joukko on selvästi dynaaminen: kaikkia varianteja esiintyy, eivätkä merkityserot ole kovinkaan selviä. Dynaamisuudesta kertoo myös MA-tunnuksettoman illatiivin liukuminen MA-infinitiivin inessiivin alueelle (*käyn pelaan*). Kuvissa 3–7 esitetään tutkimuksen kohteena olevat infinitiivit kiinnittäen erityistä huomiota niiden välisiin suhteisiin.

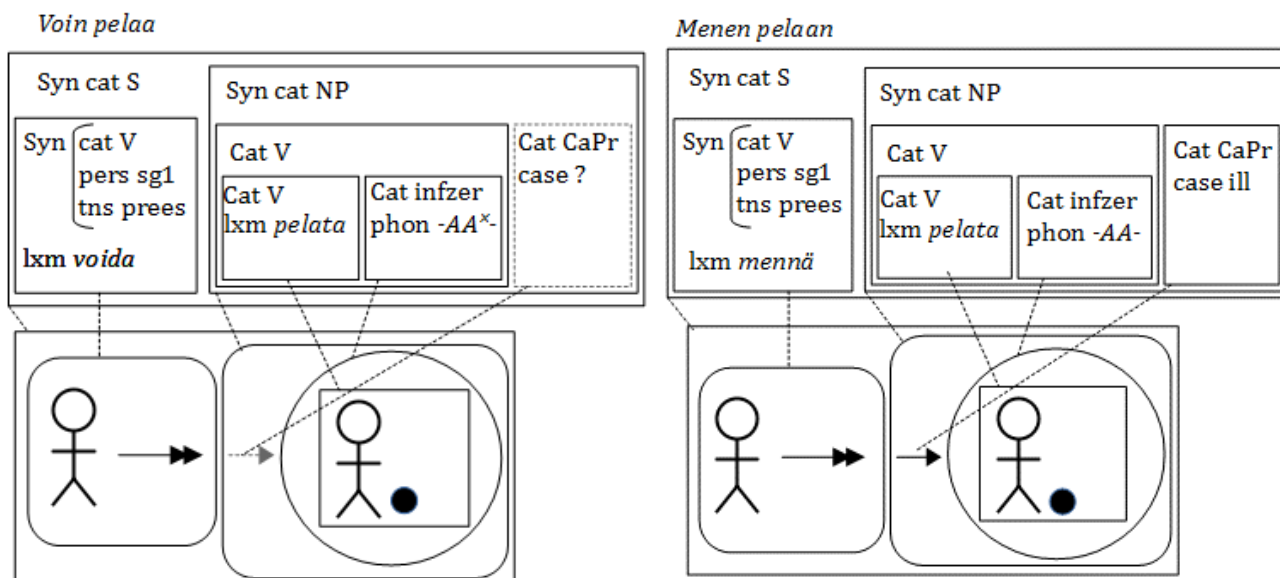

Kuva 3: *Voin pelata* -konstrukti ja kuva 4: *Menen pelaamaan* -konstrukti.

Kuvissa 3 ja 4 on esitetty suomen yleisimmät infinitiivimuodot standardinmukaisissa asuisaan. Esimerkkilauseina käytetään yksinkertaisia lauseita *voin pelata* ja *menen pelaamaan*. Näiden lauseiden kuvaus ei käy liian raskaaksi, jolloin muutoksia on helpompi seurata. Kuvaukseen käytetään edellä esiteltyä yhdistelmää, jossa muodon kuvaus on konstruktiokieliopin mukainen ja merkitys kognitiivisen kielitieteen. Pelaamisen kuvaus esitetään prototyypin jalakapallon pelaamisen avulla, vaikka itse lauseessa tällaista informaatiota ei anneta. Näin ollen kyse on lähinnä kuvauksen selkeyttämisestä.

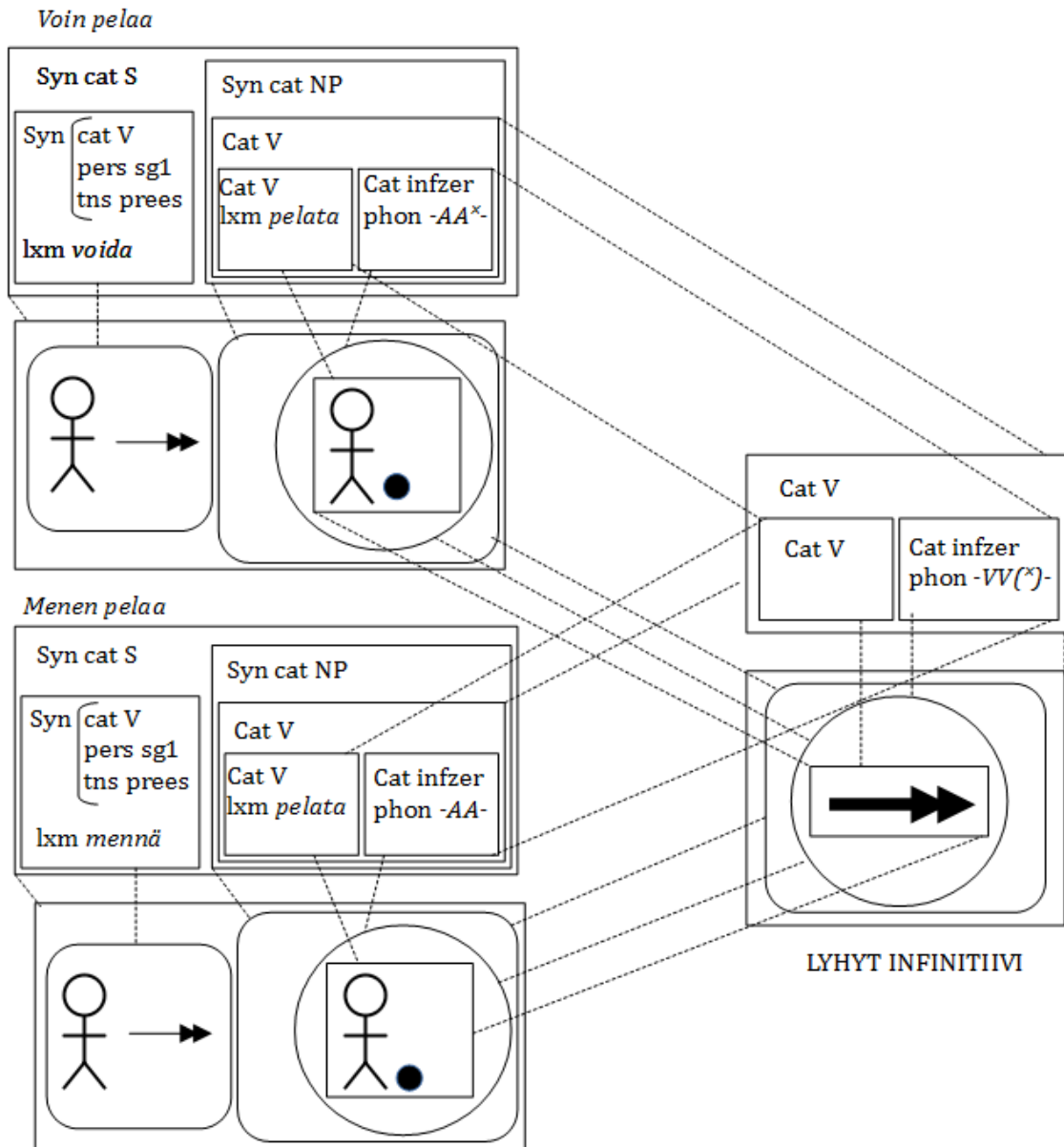
Kuvat 3 ja 4 ovat hyvin samantapaiset, sillä molemmat pohjautuvat luvussa 3.2.2. esiteltyyn INFINITIIVI-konstruktioon. Kun lisäksi molemmissa kuvissa infiniittisenä verbinä on *pelata*, on merkityksen kuvauskin hyvin samanlainen molemmissa kuvissa. Kuvien erona on eri infinitiivitus, joka ei kuitenkaan merkityksen kuvauksessa näy. Kuvauksessa huomataan kuitenkin A- ja MA-infinitiivin illatiivin kenties olennaisin ero: merkitykseltään MA-infinitiivin illatiivi on edelleen vahvasti paikallissijainen, kun taas A-infinitiivin perusmuoto on menettänyt alun pe-

rin paikallissijaisen merkityksensä latiiivin sijan myötä. Tästä syystä kuviossa merkitään A-infinitiivin sijaa kysymysmerkillä. Merkityksen kuvauksessa sijamuodon relaationuoli on puolestaan samasta syystä merkitty harmaaksi.

Kuva 5: Voin pelaa -konstrukti ja kuva 6: Menen pelaan -konstrukti.

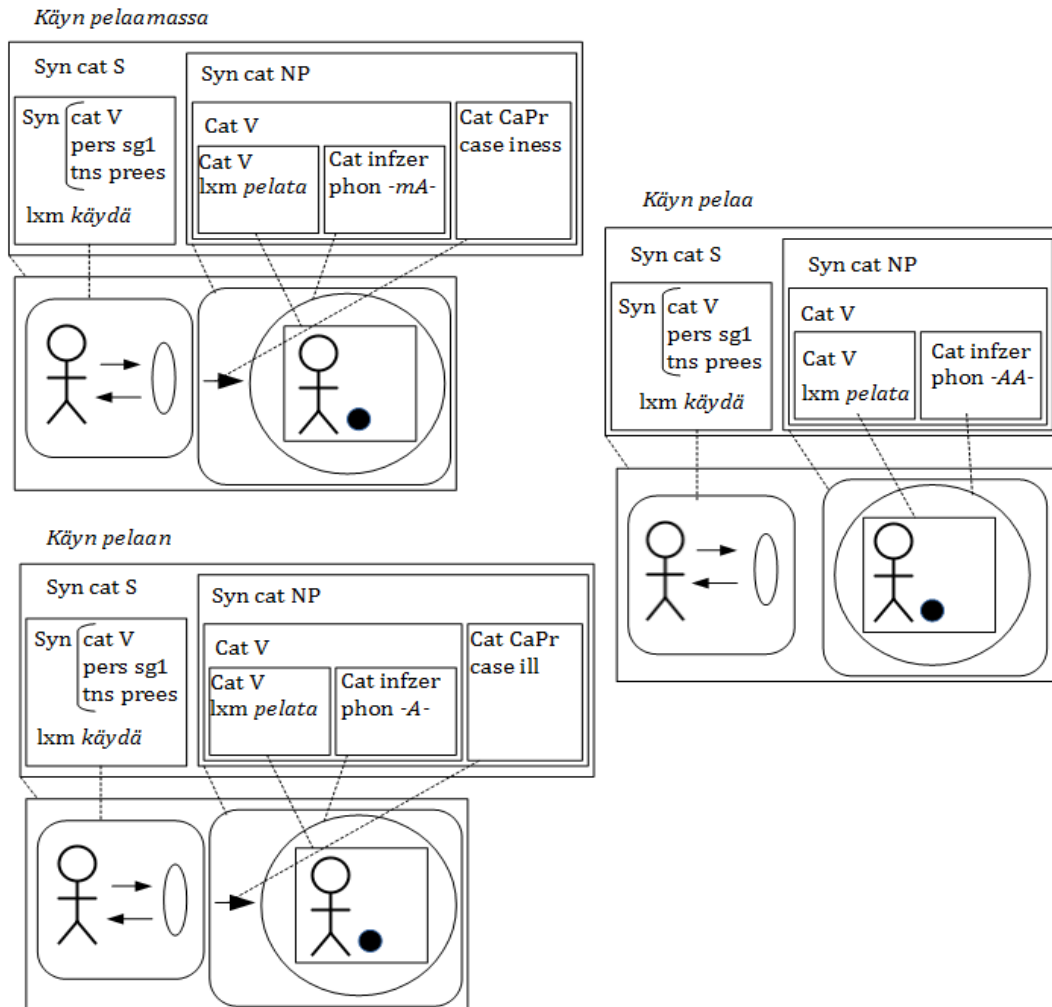
Kuvista 5 ja 6 huomataan seuraavat muutokset: supistumaverbin A-infinitiivi on lyhentynyt ei-standardiin muotoon ja MA-infinitiivistä on kadonnut tunnus. Molemmat muodot ovat hyvin tavallisia puhutussa kielessä. Kuvauksen kannalta etenkin kuvion 6 muutokset menevät kuitenkin hieman syvemmälle. Tyypillisesti muoto on yhdistetty MA-infinitiiviin, kuten äänteenmuutosten kannalta kuuluukin. Kielen kuvauksen kannalta muoto ei kuitenkaan enää ole MA-infinitiivi, sillä siitä puuttuu ainoa MA-infinitiiviä määrittävä ominaisuus: *mA*-aines. Kun äänteenmuutoksia tapahtuu, pääsevät muodot kielipillistumaan uusiin tehtäviin (Herlin, P. Leino & Visapää 2005: 14). A-infinitiivin latiiivi menetti sijapäätteensä *-k* ja hiljalleen siihen yhdistetyn tulosijaisuutensa. Samoin voi käydä MA-infinitiivin illatiivin MA-tunnuksettomalle muodolle, josta on ensin kadonnut tunnus ja hyvin tavallisen äänteenmuutoksen – sananloppuisen *n:n* kadon – jälkeen myös sijapäätte. Kuvien 5 ja 6 ero onkin vain sananloppuisessa *n*-äänteessä. Näin ollen alun perin MA-infinitiivin illatiivia täydennyksekseen vaatinut verbi voikin päättyä lyhyeen infinitiiviin: *mennään pelaa sinne*. Merkityksen kuvaus on kuvien 3 ja 4 mukainen, sillä tapahtunut äänteenmuutos on koskenut vain infiniivitunnuksia. Äänteenmuutosten vakiinnuttua myös merkitys voi kuitenkin muuttua, kuten kuvassa 7 lyhyen infiniivin yhteydessä esitetään.

Kuva 7: LYHYT INFINITIIVI -konstruktion redusointi A- ja MA-infinitiivilähtöisistä konstruktista.

Kuvassa 7 redusoidaan LYHYT INFINITIIVI -konstruktiio spesifimmistä konstruktista. Näin kuvissa 3–6 esitetty kehitys johtaa lopulta tilanteeseen, jossa sekä A- että MA-infinitiivilähtöiset muodot päätyvät lyhyeen infinitiiviin. Erotuksena edellisiin kuviin lyhyeen infinitiiviin ei katsota kuuluvan lainkaan sijamuotoa. Näin ollen lyhyt infinitiivi näyttäytyy ennemminkin paljaana yleisinfinitiivinä, johon mahdollisen finiittisen verbin prosessi kohdistuu. Muodon kannalta lyhyt infinitiivi päättyy pitkään vokaaliin. Tässä esimerkkitapauksessa vokaali on A, mutta se voi olla mikä tahansa muukin. Tästä syystä LYHYT INFINITIIVI -konstruktiiossa foneettinen asu on merkitty muotoon -VV(*)-. Rivinylinen x on suluissa, koska sen esiintymisestä ei ole tarkkaa varmuutta. Rajageminaatiota tutkitaan tarkemmin luvussa 4.5.

Seuraavassa esitetään vielä *käydä*- ja *olla*-verbien täydennykset kuvausmallin avulla. Täydennyksissä on havaittavissa vastaavanlainen merkityksenmuutos kuin yleisinfinitiiveissäkin. Standardin mukaisesti täydennykset esiintyisivät inessiivissä (*käyn koulussa*), mutta ne voivat Helsingin puhekielessä saada muitakin täydennyksiä. *Käydä*-verbin kuvauksessa soikio kuvaa tilaa.

Kuva 8: *Käydä*-verbin infinitiivitäydennyksiä konstruktina.

Kuvassa 8 on esitetty *käydä*-verbin infinitiivitäydennykset. Kuvaa ei tule hahmottaa kehityskulun kuvaukseksi, vaan toisiinsa läheisesti liittyviksi konstruktioiksi. Joukkoon voisi lisätä vielä MA-infinitiivin illatiivin tunnuksellisen muodon, sillä myös tällaisia täydennyksiä esiintyy (*käyn pelaamaan* merkityksessä 'käyn pelaamassa' vrt. standardi 'aloitan pelaamisen'). Merkitys on tällöin kuitenkin sama kuin MA-tunnuksettomalla muodolla. Lyhyen infinitiivin katsotaan tässäkin tapauksessa kehittyneen loppu-*n:n* kadon kautta. Täydennysten merkityskuvaukset vaihtelevat samantapaisesti kuin yleisinfinitiivienkin käsittelyssä. Huomattavaa on myös, että sijamuodon vaihtuminen ei näy merkityskuvauksessa, sillä molempia osoitetaan relaationuolella. Lyhyen infinitiivin osalta sija tässäkin tapauksessa puuttuu.

4 ANALYYSI JA TULOKSET

-- voidaan nähdä jopa kielensisäinen pyrkimys kohti yhden 'perusinfinitiivin' järjestelmää indoeurooppalaisen (nykyisin lähinnä englannin, aiemmin ennen kaikkea ruotsin) mallin mukaan.

Jaakko Leino (2003: 237).

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen keskeiset tulokset ja pohditaan niiden merkitystä. Erityisesti kiinnitetään huomiota yleisinfinitiivien variaatioon ja mahdolliseen muutokseen vuosikymmeneltä ja ikäryhmältä toiselle. Ensimmäisessä alaluvussa esitellään käytettyä aineistoa ja sitä koskevia valintoja. Varsinainen tulosten esittely etenee hierarkkisesti suuremmista huomioista pienempiin alkaen yleisinfinitiivien kokonaisjakauman tarkastelusta (4.2). Kokonaisjakaumasta esiin nousevia huomioita tarkastellaan lähemmin ensin lyhyen infinitiivin (4.3) ja sen jälkeen A- ja MA-infinitiivien osalta (4.4). Infinitiivejä koskevia rajageminaatio-ongelmia pyritään puolestaan purkamaan aineiston valossa alaluvussa 4.5, minkä jälkeen käsitellään *käydä*- ja *olla*-verbien infiniitivitäydennysten variaatiota ja muutosta. Viimeisessä alaluvussa tarkastellaan näennäisaikaisen ennusteen ja reaaliajan suhdetta käytetyssä aineistossa nojaten Laasasen (2014) esittämiin teeseihin.

4.1 Aineistoa koskevat valinnat

Alkuperäisen suunnitelman mukaan tutkimuksessa oli tarkoitus tutkia koko Helsingin puhekielen korpuksen litteroitu aineisto, joka olisi sisältänyt noin 190 haastattelua. Ongelmaksi nousi kuitenkin se, että tutkimusta aloitettaessa jo lähtökohtaisesti muita suuremman 1970-luvun aineiston jokainen haastattelu oli litteroitu, kun taas 1990-luvun ja 2010-luvun aineistoista vain osa. Niinpä osa 1970-luvun aineistosta päätettiin jättää käsittelemättä, minkä lisäksi kuunneltiin muutamia haastatteluja 1990- ja 2010-luvuilta. Näin eri vuosikymmenten haastatteluaineistot vastaavat paremmin toisiaan. Käsiteltävät haastattelut pyrittiin valitsemaan siten, että aineisto vastaa edelleen alkuperäistä aineistoa, vaikka se onkin hieman pienempi. Aineiston alkuperäiset muuttajat ikä, sosiaaliryhmä, asuinpaikka ja sukupuoli on siis huomioitu.

Tutkimuksen kannalta vain ikä katsottiin olennaiseksi muuttujaksi, mutta haastatteluvalinnoissa pyrittiin noudattelemaan alkuperäisen hankkeen muuttujia. Esimerkiksi asuinpaikasta muuttujana on hankkeessakin luovuttu jo 1990-luvulla Helsingin laajenemisen ja muuttumisen takia. Töölöläisiksi katsottiin 1990- ja 2010-lukujen haastatteluissa lukion käyneet (tai käyvät) ja sörnäisläisiksi taas ammattikoulua käyvät tai ammatillista koulutusta vastaavassa työssä olevat helsinkiläiset (Lappalainen, henkilökohtainen tiedonanto). Ikäryhmiä 1970-luvun kierroksella oli kolme: noin 20-vuotiaat nuoret, noin 40-vuotiaat keski-ikäiset ja noin 60-vuotiaat vanhat. 1990- ja 2010-luvuilla tästä tarkasta ikähaarukasta on kuitenkin jouduttu osittain

luopumaan, ja on haastateltu tavoitettuja edellisen kierroksen informantteja. Nuoret informantit on kuitenkin valittu joka vuosikymmenellä samasta ikäryhmästä. 2010-luvulla on lisäksi haastateltu muutamaa 80-vuotiasta jo edellisellä kierroksella vanhojen ryhmään laskettua helsinkiläistä. Näistä kahden haastattelua on käytetty tässä tutkimuksessa ja heidät on tulkittu osaksi vanhojen ryhmää.

Yhteensä aineistoon kertyi 150 haastattelua. 1970-luvulta aineisto käsittää 65 haastattelua (22 vanhaa, 20 keski-ikäistä ja 23 nuorta), 1990-luvulla 41 haastattelua (13 vanhaa, 13 keski-ikäistä ja 15 nuorta) ja 2010-luvulla 44 haastattelua (13 vanhaa, 14 keski-ikäistä ja 17 nuorta)¹². Näin ollen 1970-luku ei edelleenkään täysin vastaa kahta myöhempää ryhmää, mutta on kuitenkin melko lähellä. Aineistosta nousevia huomioita pyritään joka tapauksessa esittämään prosenttiosuuksina, joten eroavaisuudet vuosikymmenten ja eri ryhmien välillä ovat melko harmittomia.

Tutkimuksessa tarkastellaan yleisinfinitiivien esiintymiä Helsingin puhekielessä sekä *käydä*- ja *olla*-verbien täydennyksiä. Tavoiteltuja esiintymiä kertyi aineistoon lopulta 8981. Yhtä haastattelua kohden esiintymiä kertyi siis noin 60. Haastattelut eivät kuitenkaan ole täysin tasavertaisia, kuten edellä on todettu (luku 3.1.3). Osa haastatteluista on kuunneltu koko pituudessaan (noin 60 minuuttia) ja osasta on käytetty vain litteroitua osuutta (noin 30 minuuttia). Lisäksi haastateltavat ovat totta kai erilaisia: osaan haastatteluista mahtuu paljon esiintymiä ja joihinkin ei juuri lainkaan. Erityisesti infinitiivejä tutkittaessa on olennaista, että haastateltavat puhuvat pitkiä jaksoja – lyhyisiin vastauksiin ei useinkaan osu infinitiivejä.

Kun tulosten yhteydessä nostetaan esimerkkejä aineistosta, niiden perään kirjoitettu koodi kertoo informantin tiedot. Tarkastellaan esimerkkiä 1:

(1) *jos pystyis karsiaj jostain niin en tiedä* (hymyilee) *vähän paha sanoo* (2010-T1M3C)

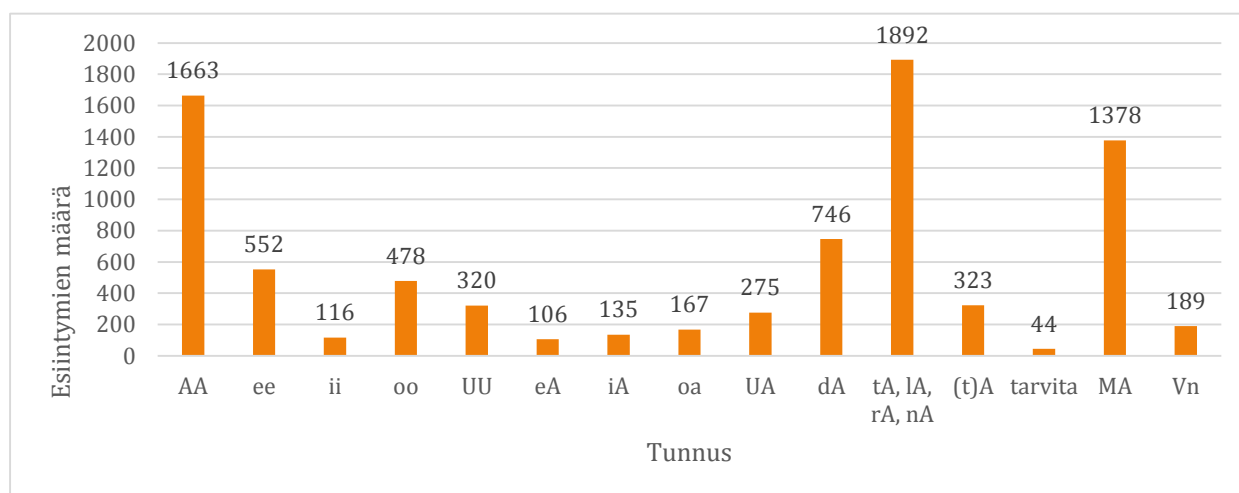
Koodin ensimmäinen luku on haastattelun vuosikymmen eli tässä tapauksessa 2010. T-kirjaimella viitataan Töölöön, sillä 1970-luvulla akateemiset ja lukiolaiset valittiin tästä kaupunginosasta. Koska kaupunginosaerottelusta on kuitenkin luovuttu, viittaa T vain akateemisuuteen tai lukiolaisuuteen. Vuosiluvun jälkeen ensimmäinen numero (1) viittaa sosiaaliseen luokkaan. Erottelu on tehty asteikolla 1–3 (1 on ylin ja 3 alin) pitkälti koulutuksen näkökulmasta (ks. luku 2.2). M tarkoittaa miestä. Jälkimmäinen numero (tässä tapauksessa 3) on informantin ikä. Ikäluokka 1 on vanhin ja 3 nuorin. Viimeinen kirjain erottelee samaan ryhmään (2010-T1M3) kuu-

¹² 2010-luvun haastattelujen määrä on tutkimuksen aineistossa suurempi kuin varsinaisessa korpuksessa. Tämä johtuu siitä, että tutkimuksessa on hyödynnetty muutamaa sellaista haastattelua, jotka varsinaisesta korpuksesta on hylätty esimerkiksi asuinpaikan muutosten vuoksi. Tässä tutkimuksessa näidenkin haastattelujen katsotaan kuitenkin kuvaavan Helsingin puhekieltä ja siksi sopivan käytettäväksi.

luvut haastattelut toisistaan. Yhteenvedona oheinen lainaus on siis 2010-luvun nuorelta, akateemisesta perheestä olevalta lukiolaismieheltä.

4.2 Yleisinfinitiivien kokonaisvariaatio

Infinitiivit on jaettu tutkimusta tehdessä niiden tunnusten ja sijojen mukaan viiteentoista ryhmään. Joukko on suuri, ja sitä yhdistellään myöhemmin, mutta tutkimusta tehdessä erottelu oli hyödyllinen. Ryhmät ovat AA (*antaa, vetää*), ee (*lukee, pesee*), ii (*köhiä*), oo (*sanoo*), UU (*puhuu, löytyy*), eA (*lukea*), iA (*köhiä*), oA (*sanoa*), UA (*puhua*), dA (*juoda, nähdä*), konsonanttivartaloiset (*juosta, tulla, purra, mennä*), supistumaverbit (*pelata*), tarvita-tyyppiset verbit (*tarvita, havaita*), MA-infinitiivin illatiivit (*pelaamaan*) sekä MA-tunnuksettomat illatiivit (*pelaan*). Verbityyppejä *vanheta* ei esiintynyt aineistossa kertaakaan, joten se jää tarkastelun ulkopuolelle. Kuvassa 9 on esitetty esiintymien määrä koko aineistossa verbityyppien mukaan lajiteltuna.

Kuva 9: Infinitiiviesiintymät koko aineistossa.

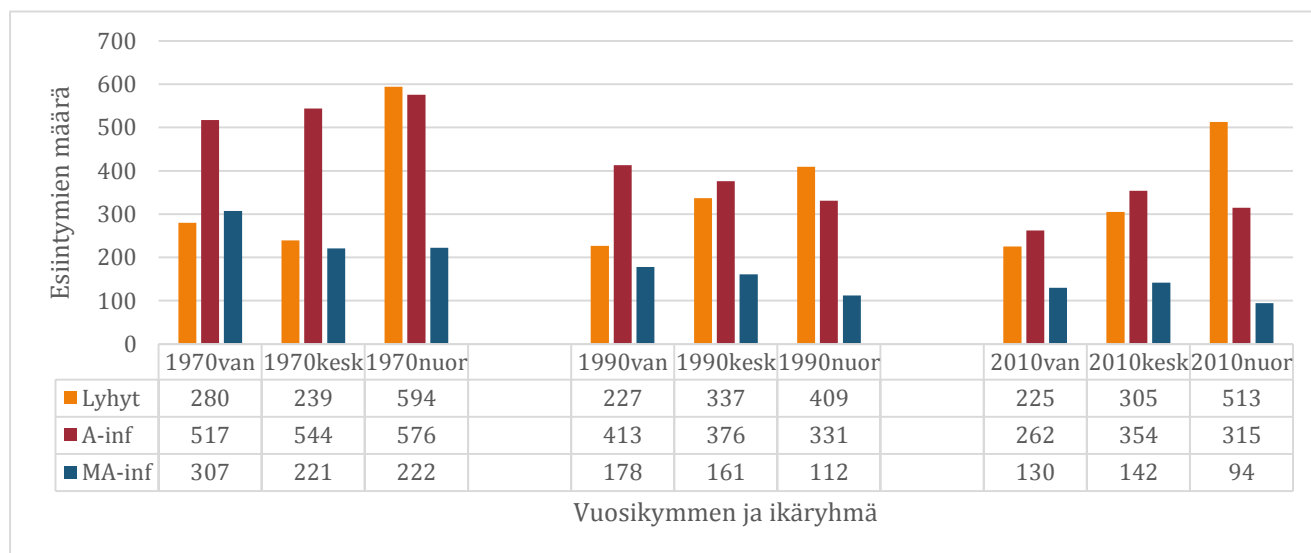
Suurimmat ryhmät ovat melko odotuksenmukaisesti AA, konsonanttivartaloiset sekä MA-infinitiivin illatiivi. AA-joukon suuruutta selittää frekventisti esiintyvä verbijoukko (*antaa, alkaa*) sekä se, että muista ryhmistä päätyy helposti infinitiivejä tähän joukkoon. Esimerkiksi supistumaverbien standardinvastainen muoto *pela* (< *pelata*) sekä A-vartaloisten MA-infinitiivin illatiivien tunnuksettomat ja *n*:ttömät muodot päätyvät tähän ryhmään (*pelaamaan* > *pelaan* > *pela*). Konsonanttivartaloisten suurta lukumäärää selittää se, että ryhmä pitää sisällään useamman tunnuksen. Lisäksi monet hyvin frekventit verbit kuten *olla, tulla* ja *mennä* kuuluvat juuri tähän ryhmään. MA-infinitiivin illatiivi pitää sisällään kaikkien verbityyppien illatiivimuotoisia esiintymiä, mikä selittää sen yleisyyttä.

Taulukko 2: Yleisinfinitiivien jakauma koko aineistossa.

Infinitiivi	Esiintymien määrä
Lyhyt	3129
A-infinitiivi	3688
MA-infinitiivi	1567

Taulukossa¹³ 2 on yhdistelty kuvan 9 arvoja niin, että lyhyen infinitiivin muodostavat pitkään vokaaliin päättyvät infinitiivit (*AA, ee, ii, oo, UU*), A-infinitiivin muodostavat puolestaan standardinmukaiset A-infinitiivit (*eA, iA, oA, UA, dA, tA, lA, rA, nA*, supistumaverbit ja *tarvitta-*tyyppiset verbit) ja MA-infinitiivin muodostavat MA-infinitiivin illatiivin tunnuksellinen ja tunnukseton muoto. Tämä jako ei ole täysin ongelmaton: esimerkiksi *antaa* on standardinmukainen A-infinitiivi (*pitää antaa*), mutta koska *AA*-tunnus käsittää myös esimerkiksi MA-infinitiivin illatiivin sijasta toimivia esiintymiä (*pitää mennä antaa*), on yksinkertaisinta tulkita se lyhyen infinitiivin osaksi. Lisäksi *AA* saattaa hyvinkin olla koko lyhyen infinitiivimuodon prototyyppinä, joka on analogian kautta vaikuttanut myös muiden pitkään vokaaliin päättyvien lyhyiden infinitiivien syntyyn ja säilymiseen.

MA-infinitiivin illatiiviksi on tulkittu sekä tunnukselliset että tunnuksettomat muodot, sillä muuten MA-tunnukseton muoto olisi jäänyt kaikkien ryhmien ulkopuolelle. Sen esiintymät ovat niin vähäiset, että sen tulkitseminen omana ryhmänäänkin olisi monimutkaistanut kuviota. Lisäksi tunnukseton muoto on kuitenkin yhä selkeästi illatiivi *n*-päätteensä takia.

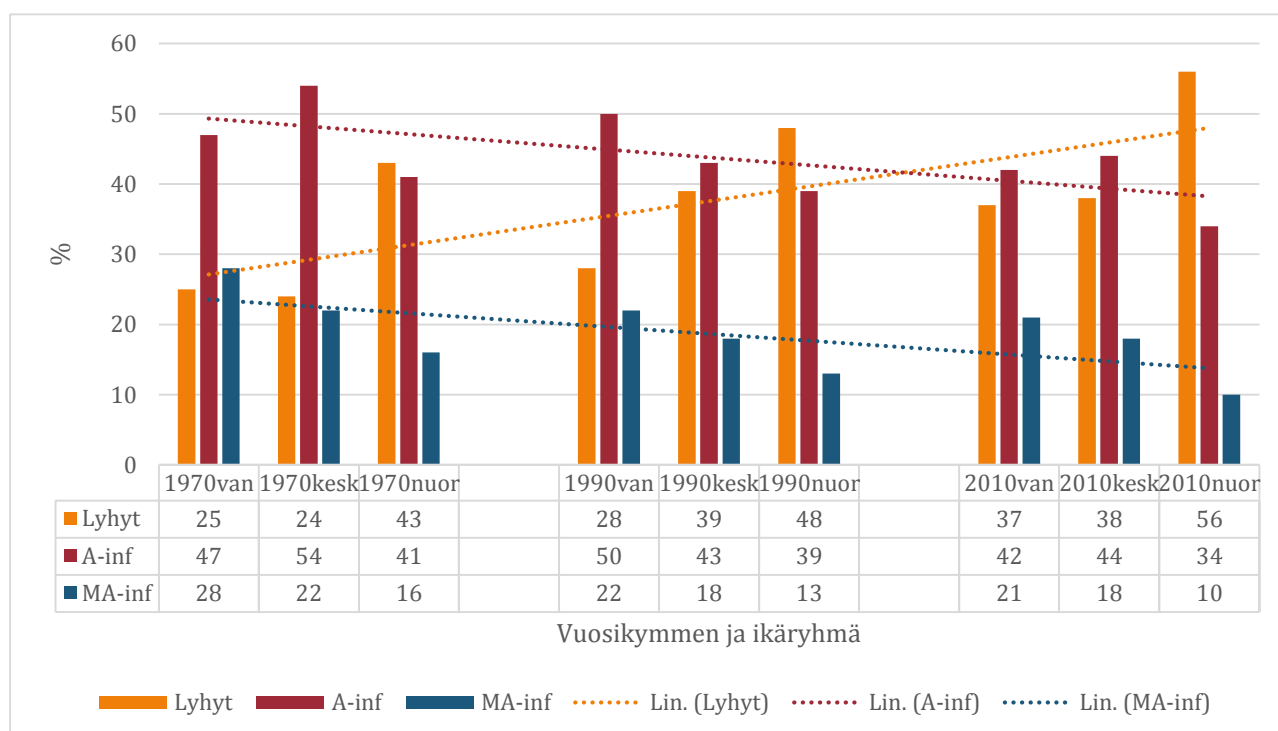

Kuva 10: Yleisinfinitiivien jakauman muutos.

Kuvassa 10 on hahmoteltu infinitiivimuotojen variaatiota ja muutosta vuosikymmenten ja

¹³ Kyseessä ei varsinaisesti ole taulukko vaan asetelma, mutta tekstinkäsittelyohjelma ei tarjoa tällaisten luokittelumahdollisuutta. Näin ollen myös asetelmia kutsutaan taulukoiksi, jotta ne näkyvät alun luettelossa.

ikäryhmien välillä. Kuviosta voidaan havaita melko selkeitä tendenssejä: jokaisella vuosikymmenellä lyhyen infinitiivin suosio on huipussaan nuorten puheessa, ja laskee vanhempiin siirryttäessä. Vastaavasti MA-infinitiivin suosio nousee vanhemmissa ikäryhmissä. Näiden havaintojen perusteella voidaankin esittää, että ikäkausivaihtelu koskee nimenomaan lyhyen infinitiivin ja MA-infinitiivin esiintymiä. A-infinitiivin vaihteluväli sen sijaan pysyy kaikilla vuosikymmenillä suurin piirtein sadan esiintymän sisällä. Se kuitenkin käyttäytyy sikäli vaihtelevasti, että 1970-luvulla sen käyttö kasvaa, 1990-luvulla laskee ikäpolvelta toiselle ja 2010-luvulla huippu tavoitetaan keski-ikäisten kohdalla. Kiinnostava huomio on, että lyhyt infinitiivi on kaikkein suosituin 1970-luvun nuorten puheessa. Tämä on kuitenkin osittain haastattelujen määrästä johtuvaa harhaa: kuvassa 11 on esitetty kuvan 10 tulokset prosentuaalisina osuuksina.

Kuva 11: Yleisinfinitiivien jakauman prosentuaaliset osuudet.

Kuvassa 11 selkein tendenssi on jälleen havaittavissa MA-infinitiivistä, joka laskee melko tasaisesti kaikilla vuosikymmenillä ikäpolvien välillä. Sen kokonaissuosio laskee myös vuosikymmeneltä toiselle, mitä osoittaa katkoviiva. Myös A-infinitiivin kokonaissuosio laskee lähes samalla vauhdilla kuin MA-infinitiivinkin. Lyhyen infinitiivin käyttö sen sijaan nousee vuosikymmeneltä toiselle siirryttäessä. Vastaavasti kaikilla vuosikymmenillä nuoret käyttävät lyhyttä infinitiiviä huomattavasti muita enemmän. Kiinnostavan asetelman tuloksiin tuo vielä se, että yksittäisen ryhmän infinitiivijakauma näyttää pysyvän jokseenkin samana: 1970-luvun nuoret, 1990-luvun keski-ikäiset ja 2010-luvun vanhat (siis sama informanttijoukko) pitävät A-infinitiiviesiintymänsä suurin piirtein samalla tasolla. Vastaava yhteys on myös 1970-luvun keski-

ikäisillä ja 1990-luvun vanhoilla. Tämä todistaisi ainakin osaltaan näennäisaikametodin pätevyyden puolesta, kunhan otetaan huomioon ikäkausivaihtelu, joka koskee infinitiivien osalta erityisesti lyhyttä infinitiiviä. Tarkemmin näennäisajan ja reaaliajan suhdetta pohditaan luvussa 4.7.

Taulukossa 3 on lajiteltu esiintymät sen mukaan, missä lauseasemassa ne toimivat. Suurin osa lyhyistä ja A-infinitiiveistä toimii osana verbiketjua (siis esimerkiksi *voi olla*). Toiseksi suurin ryhmä on objektina toimivat infinitiivit ja kolmanneksi erilaiset määritteet (adjektiivin-, substantiivin- ja verbinmääritteet). Subjektiesiintymiä löytyi melko vähän. Ryhmään muut kuuluvat harvaan esiintyvät interrogatiivit, irralliset, relatiivit ja verbiliiton osana toimivat infinitiivit.

Taulukko 3: Infinitiivien lauseasemat.

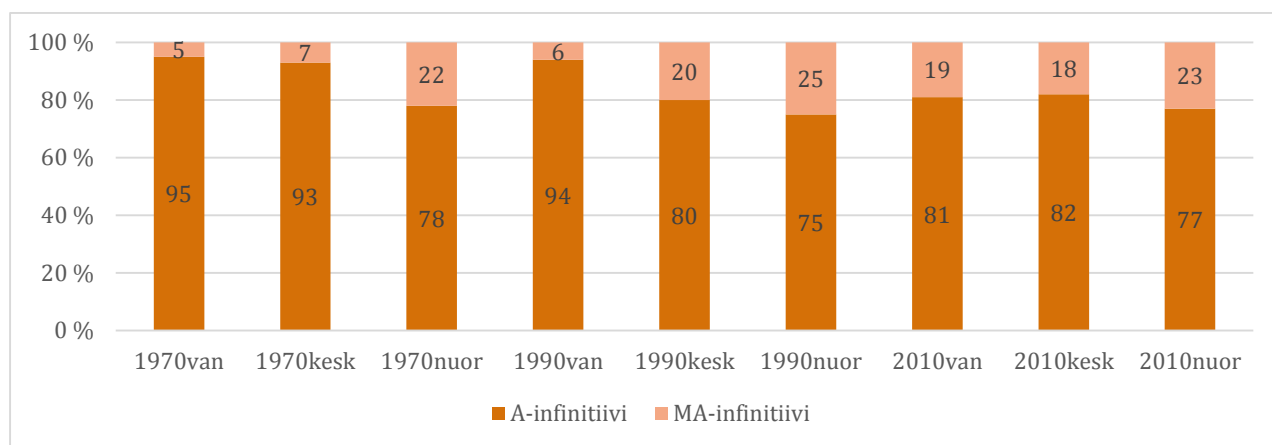
Infinitiivi	Ketju	Objekti	Subjekti	Advli	Määrite	Muut
Lyhyt	1648	673	77	422	288	21
A-inf	2283	808	142	0	420	35
MA-inf	355	0	0	1159	33	20

MA-infinitiivin tärkein tehtävä on odotuksenmukaisesti adverbiaali, mutta myös verbiketjuja on runsaasti. Erityisesti MA-infinitiivi esiintyy verbiketjun osana *ruveta-* ja *alkaa-*verbien kanssa. Koska lyhyt infinitiivi käsittää sekä A- että MA-infinitiivien sijasta esiintyviä infinitiivejä, kattaa se tietenkin myös molempien tehtäviä. Siksi lyhyen infinitiivin kolmanneksi tärkein asema onkin adverbiaali, ja sen lauseasemien jakauma noudattelee pitkälti samoja linjoja kuin A- ja MA-infinitiivinkin.

4.3 Lyhyen infinitiivin jäljillä

Edellisessä luvussa kävi ilmi, että lyhyt infinitiivi yleistyy vuosikymmeneltä ja ikäryhmästä toiseen siirryttäessä, kun taas MA-infinitiivin illatiivin suosio laskee. Näin ollen voisi olettaa, että MA-infinitiivin illatiivin esiintymistä osa lyhenee lyhyeksi infinitiiviksi. Aineiston lyhyiden infinitiivien esiintymät on eroteltu kuvassa 12 sen mukaan, ovatko ne alkuperältään A- vai MA-infinitiivejä. Suurimmalle osalle verbeistä tämä erottelu onnistuu helposti joko infinitiivin muodon tai kontekstin perusteella. Kuitenkin sellaiset verbit, kuten *alkaa* ja *pystyä* voivat saada täydennykseen sekä A- että MA-infinitiivin. Näiden verbien kohdalla on jokseenkin mahdotonta sanoa, kummasta verbimuodosta on kyse. Tässä tutkimuksessa on systemaattisesti tulkittu *alkaa-*verbin täydennyksenä esiintyvät lyhyet infinitiivit A-infinitiivilähtöisiksi pois lukien kon-

sonanttivartaloisten MA-infinitiivimaiset esiintymät (*alkaa juoksee*) ja *pystyä*-verbin täydennykset MA-infinitiivilähtöisiksi. Näin ollen esimerkiksi mahdollinen muoto *pystyn kertoo* olisi tulkittu MA-infinitiivilähtöiseksi, vaikka se voisi myös olla A-infinitiivilähtöinen (*pystyn tehdä* -tyyppiset esiintymät on puolestaan tulkittu A-infinitiiveiksi). Käytännön puhetilanteen kannalta lähtömuodolla ei ole merkitystä – mikäli mitään alitajuista lähtömuotoa on olemassakaan – mutta analyysi voi kertoa jotakin lyhyen infinitiivin yleistymisen reitistä ja on siksi hyödyllistä. Kuvassa 12 on esitetty A- ja MA-infinitiivilähtöisten lyhyiden infinitiivien suhde vuosikymmenittäin ja ikäryhmittäin.

Kuva 12: Lyhyen infinitiivin muodostuminen A- ja MA-infinitiiveistä.

Kuvasta 12 huomataan, että suurin osa lyhyistä infinitiiveistä on A-infinitiivilähtöisiä. Tämä on luonnollista, sillä ensinnäkin *AA*-päätteinen infinitiivi on jo itsessään A-infinitiivimuoto, mutta muutkin *A*-päätteiset A-infinitiivit (*eA, OA, iA, UA*) voivat helposti assimiloitua pitkään vokaaliin päättyvään muotoon (*ee, OO, ii, UU*). MA-infinitiivilähtöiset muodot yleistyvät kuitenkin ikäryhmittäin niin, että nuorten keskuudessa MA-infinitiivilähtöisiä esiintymiä on tyypillisesti noin 20–25 prosenttia kaikista esiintymistä. Lisäksi vuosikymmeneltä toiselle siirryttäessä on havaittavissa muutosta: myös vanhojen ja keski-ikäisten ryhmä käyttää 2010-luvulla jo paljon MA-infinitiivilähtöisiä lyhyitä infinitiivejä. Näin ollen lyhyen infinitiivin yleistymisen kytkeytyy siis paljolti MA-infinitiivin illatiivin lyhentymiseen, kuten aikaisemmin oletettiin.

Taulukossa 4 tarkastellaan infinitiivipareja, joiden standardimuoto on *A*-loppuiseen vokaaliyhtymään päättyvä A-infinitiivi (*eA, OA, iA, UA*) ja lyhyen infinitiivin vastine on pitkään vokaaliin päättyvä muoto (*ee, OO, ii, UU*). Tässä taulukossa esiintymät on yhdistetty, mutta myöhemmin pareja tarkastellaan myös erikseen.

Taulukko 4: A-loppuiseen vokaaliyhtymään standardin mukaan päättyvien infinitiivien jakauma.

	Pitkä vokaali	A-päätteinen
1970van	52	132
1970kesk	68	159
1970nuor	318	63
1990van	61	101
1990kesk	161	59
1990nuor	222	24
2010van	97	38
2010kesk	174	73
2010nuor	313	34

Taulukosta 4 voi havaita selkeän tendenssin: 1970-luvulla vain nuorten ryhmässä pitkään vokaaliin päättyvät esiintymät (lyhyet infinitiivit) ovat enemmistössä, 1990-luvulla sekä keski-ikäiset että nuoret käyttävät enemmän pitkään vokaaliin päättyviä muotoja ja viimein 2010-luvulla kaikki ikäryhmät käyttävät valtaosin lyhyttä muotoa. Näin ollen näennäisaikaennuste pitää myös tältä osin melko hyvin paikkansa, vaikka myös selkeää ikäkausivaihtelua on havaittavissa, mikä näkyy paremmin kun pareja tarkastellaan erillään (taulukko 5).

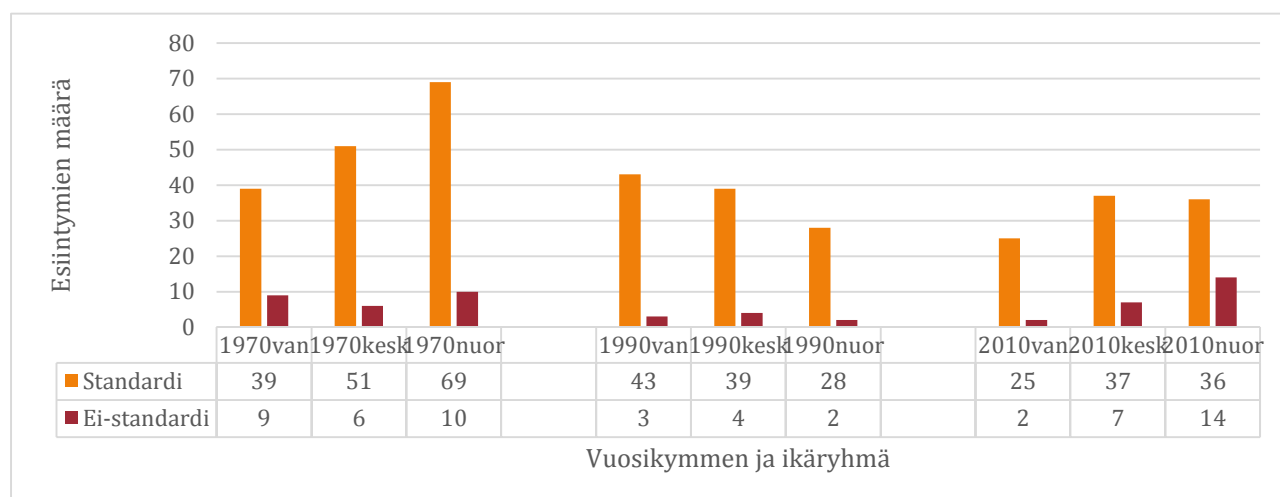
Taulukko 5: A-loppuiseen vokaaliyhtymään päättyvien infinitiivien jakauma eriteltyinä.

	<i>ee</i>	<i>eA</i>	<i>oo</i>	<i>oa</i>	<i>ii</i>	<i>iA</i>	<i>UU</i>	<i>UA</i>
1970van	19	31	17	38	4	21	12	42
1970kesk	19	24	35	53	7	31	7	51
1970nuor	132	15	93	14	33	13	60	21
1990van	29	17	19	24	1	16	12	44
1990kesk	57	5	62	12	16	19	26	23
1990nuor	117	3	58	1	21	7	26	13
2010van	25	2	51	6	3	12	18	18
2010kesk	49	6	71	12	14	9	40	46
2010nuor	105	3	72	7	17	7	119	17

Taulukosta 5 huomataan, että A-päätteiset infinitiivit ovat yleisempiä kuin pitkään vokaaliin päättyvät vastineensa vanhojen ja keski-ikäisten keskuudessa 1970- ja 1990-luvuilla ja muutamassa tapauksessa 2010-luvulla. Mikäli esiintymät lasketaan yhteen, vain *iA* on suosittu kuin pitkään vokaaliin päättyvä vastineensa koko aineistossa. Tämä noudattelee pitkälti A-infinitiivien variaatiosta Helsingissä tiedettyä linjaa ylipäänsä: helpoiten assimiloituvat *eA* ja

OA, joita seuraavat UA ja iA. Kiinnostava huomio taulukosta on se, että kaikilla vuosikymmenillä ee-esiintymiä on nuorten puheessa valtavasti enemmän kuin muissa ikäryhmissä. Tämä johtuu pitkälti MA-infinitiivin lyhentyneistä muodoista, joita ee-ryhmässä on paljon. Esimerkiksi 2010-luvun nuorten 105:stä ee-esiintymästä 50 on MA-infinitiivilähtöisiä. Kuten kuvasta 12 huomattiin, nuoret käyttävätkin ikäryhmistä eniten MA-infinitiivilähtöisiä lyhyitä infinitiivejä. Näin ollen ne ovat selkeästi ikäkausivaihteluun kuuluvia variantteja.

Jo luvussa 2.1.2 esitelty analogisesti syntynyt supistumaverbimuoto (*pelata > pelaa*) on hyvin tunnettu Helsingin puhekielen piirre. Koska kyseessä on jo vanha ja sellaisenaan melko vaikiintunut ilmiö, saattaisi se olla vaikuttanut myös lyhyen infinitiivin syntyyn ja yleisyyteen. Tästä syystä aineistosta on poimittu myös supistumaverbien esiintymät, joiden keskinäinen jakauma esitellään kuvassa 13.

Kuva 13: Supistumaverbien variaatio.

Koska esiintymien määrä on hyvin vähäinen, tulokset kuvassa 13 on esitetty määrällisesti harhaanjohtavuuden välttämiseksi (ks. luku 3.1.4). Standardimuotoiset supistumaverbit ovat selvästi yleisempiä kuin analogisesti syntyneet ei-standardimuodot. Erikoista on, että 1990-luvun kaikissa ryhmissä ei-standardit muodot ovat hyvin harvinaisia. 2010-luvun nuorten puheessa jakauma on kuitenkin selvästi tasaisempi kuin muissa ryhmissä. Kenties pitkälti slangisanoissa käytetty muoto (*duunaa, skeittaa*) on uudelleen yleistymään päin erityisesti musiikin vaikutuksesta, kuten eräs informanttikin esittää (esimerkki 2):

(2) *mä voisinkin kuvitella et joku niin ku (.) suomalainen hip-hop on itse asias vaikuttanu nuorisokieleen ja (.) slangiin niin kun maanlaajusesti aika paljon (2010-T1M2D)*

Samanlaisia havaintoja osoittavat esimerkiksi tutkimuksen johdantoluvussa lainatut tuoreet pop-kappaleet. Koska jakauma on hieman tasaisempi vain 2010-luvun nuorten puheessa, on kuitenkin vaikea sanoa muutoksen kestävydestä. Ikäkausivaihtelunkaan osaksi jakaumaa ei voi laskea, sillä muilla vuosikymmenillä nuoret eivät erotu muista ikäryhmistä. Toisekseen

2010-luvun keski-ikäiset käyttävät ei-standardeja muotoja enemmän kuin nuorina 1990-luvulla. Lyhyen infinitiivin yleisyyden kannalta supistumaverbien määrä ei ole kuitenkaan kovinkaan merkittävä, vaikka niiden esimerkkivaikutus ja siten analogisen prosessin käynnistäminen onkin olennaista.

Kaiken kaikkiaan lyhyen infinitiivin syntyhistoria on moninainen, mistä osaltaan johtuu myös muodon yleisyys. Lyhyen infinitiivin synty kytkeytyy kiinnostavasti samoihin kielellisiin tilanteisiin kuin Helsingin puhekielen moninainen kehittyminen yleensä: ruotsin kielen, murteiden ja slangin vaikutukseen. Ruotsinkielisen yhteisön vaikutukseksi voidaan laskea supistumaverbien analoginen muoto (*pelata* > *pela*). Toisekseen murrevaikutukseksi voidaan laskea MA-infinitiivin illatiivin tunnuksen muoto (*pelaamaan* > *pelaan*), joka esiintyy vahvana esimerkiksi hämäläismurteissa, ja josta on myöhemmin kadonnut myös sananloppuinen *n*. A-loppuisten vokaaliyhtymien assimiloituminen (*eA* > *ee*) esiintyy myös monissa suomen murteissa erilaisissa laajuuksissa. Viimeisenä slangin vaikutusta on erityisesti se, että slangisanat herkästi hakeutuivat supistumaverbien taivutustyyppiin (*duunata*, *skeitata*, *dokata*) ja ei-standardissa muodossaan yleistyivät Helsingissä.

Kiinnostavaa onkin, hahmotetaanko nämä erilaisista lähtökohdista samanlaisiin asuihin päätyvät infinitiivimuodot samaksi lyhyeksi infinitiiviksi vai ajatellaanko niitä edelleen lähtömuotojensa osiksi. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan päästä tarkastelemaan kielen puhujien ajatuksia, vaan keskitytään variaation ja muutoksen tutkimukseen. Kielen analoginen luonne kuitenkin vetää erilaisistakin lähtökohdista syntyneitä muotoja samaan asuun yksinkertaisuuden vuoksi, vaikka ne vielä hahmotettaisiinkin toisistaan erillisinä. Näin ollen lyhyen infinitiivin suosion voisi kuvitella vain kasvavan, mitä tämänkin tutkimuksen tulokset osoittavat.

4.4 A-infinitiivi ja MA-infinitiivin illatiivi

Kuten kuviosta 3 huomattiin, A-infinitiivin yleisyys laskee hieman vuosikymmeneltä ja ikäryhmissä nuorempiin siirryttäessä. Tämä johtuu pitkälti A-loppuisten verbityyppien assimiloitumisesta. A-infinitiivi on kuitenkin aineistossa yhä kaikkein suurin infinitiivityyppi. Konsonantivartaloiset verbit (*tA*, *lA*, *rA*, *nA*) ovat verbityypeistä kaikkein yleisimpiä, eivätkä muutu juuri lainkaan lyhyeksi infinitiiviksi. Tällaisiakin tapauksia aineistossa kuitenkin on muutamia (esimerkit 3–5):

(3) *ei mul ois ennen tullu ees mieleen kävelee jonneki Kaivarii* (2010-T1N3A)

(4) *saa näkees sitte.* (1990-T1N2A)

(5) *ku toi talommies ei annav vier roskiksee koska roskikset tulee sit nii täytee* (1970-S3N3A)

Koska kaikista lähes 9000 esiintymästä tämäntyyppisiä on vain nämä kolme, ei voida olettaa lyhyen infinitiivin vielä ulottuvan näiden verbien alueelle. Nämä esiintymät onkin luontevaa

tulkita harvinaisiksi lipsahduksiksi tai kielelliseksi leikittelyksi. Olennaisia ne ovat kuitenkin sikäli, että myös näistä verbeistä lyhyiden infinitiivien tekeminen on mahdollista, vaikka ei ainakaan vielä yleistä. Lipsahduksiksi esiintymät on luontevaa tulkita myös sikäli, että ne ovat eri vuosikymmeniltä. Mikäli kaikki esiintymät olisivat esimerkiksi 2010-luvun nuorten puheesta, niiden voisi kuvitella jo ennakoivan jotain.

Esimerkki 4 on *nähdä*-verbistä, joka tunnuksensa mukaan olisi *dA*-verbi. *Tehdä* ja *nähdä* poikkeavat kuitenkin muista *dA*-verbeistä taivutukseltaan ja yhdistyvät konsonanttivartaloisten taivutukseen esimerkiksi tässä tapauksessa. Muiden *dA*-verbien osalta lyhentymisen on hyvin kyseenalaista: **saa syö* tai **saa imuroi* ei kuulosta luontevalta infinitiiviltä. Esimerkki 5 kuitenkin osoittaa tällaisenkin infinitiivin olevan mahdollinen nopeassa puherytmässä. Kyseisessä esimerkissä läheiset äänteet *d* ja *r* assimiloituvat tiputtaen välistään vokaalin. Tämä on ainoa tämänlainen esiintymä aineistossa, joten *dA*-tunnuksisten verbien esiintyminen lyhyinä infinitiiveinä vaikuttaa hyvin epätodennäköiseltä. Konsonanttivartaloisten ja *dA*-tunnuksisten verbien osuus kaikista tutkituista infinitiiviesiintymistä säilyy kaikissa ikäryhmissä noin 30 prosentissa (27–33 %). Kun tarkastellaan esimerkiksi 1990-luvun nuoria, näkyy näiden verbien vaikutus koko A-infinitiiviesiintymäkertymään: A-infinitiivejä on kyseisessä ryhmässä 39 % kaikista infinitiiviesiintymistä, kun taas konsonanttivartaloisia ja *dA*-tunnuksisia on 33 %. Näin ollen valtaosa kaikista A-infinitiiviesiintymistä on muotoja, joiden lyhentymisen on hyvin harvinaista, ellei mahdotonta. Tämä täytyy ottaa huomioon erityisesti näennäisaikaennusteita luotaessa.

dA-tunnuksiset verbit eivät voi lyhentyä myöskään MA-infinitiivin illatiivin tunnuksettomiksi muodoiksi (**mennään imuroiin*). Aineistosta on poimittu *dA*-tyyppiä edustavien verbien MA-infinitiiviesiintymät tarkemman kuvan saamiseksi siitä, kuinka suuri osa aineiston MA-infinitiiveistä ylipäänsä voisi lyhentyä lyhyeksi infinitiiviksi.

Taulukko 6: MA-infinitiiviesiintymien erottelu.

	Mahdottomat	Toteutuneet	Erotus
1970van	30	291	261
1970kesk	15	207	192
1970nuor	35	154	119
1990van	18	167	149
1990kesk	16	138	122
1990nuor	18	82	64
2010van	15	120	105
2010kesk	10	127	117
2010nuor	16	92	76

Taulukon 6 oikeassa sarakkeessa lukeva erotus on lyhentymiskelpoisten MA-infinitiivin illatiivien määrä. Taulukosta nähdään, että esimerkiksi 2010-luvun vanhojen ja keski-ikäisten ryhmien MA-infinitiiviesiintymien välinen ero muuttuu hieman suuremmaksi, kun joukosta poistetaan esiintymät, jotka eivät voi lyhentyä. *dA*-tunnuksisten MA-infinitiivin illatiivien esiintymätiheys ei ole kovin suuri, joten ne eivät lopulta muuta jakaumaa kovin dramaattisesti. *dA*-tyyppisten verbien osuus on kuitenkin olennaista ottaa huomioon esimerkiksi näennäisaikaenustetta laadittaessa: tietty joukko pysyy MA-infinitiivinä eikä lyhenny.

MA-infinitiivin illatiivin tunnuksettomat muodot (*pelaan*) ovat aineistossa melko harvinaisia: niitä on yhteensä vain 189 esiintymää, kun esimerkiksi MA-infinitiivin tunnuksellisia illatiiveja on 1378. Tunnuksettomat muodot ovatkin selkeästi enemmän hämäläinen kuin helsinkiläinen piirre, vaikka lyhyen infinitiivin MA-infinitiivilähtöiset esiintymät kytkeytyvätkin nimenomaan tunnuksettomaan illatiiviin.

Taulukko 7: MA-tunnuksettomien illatiivien määrä.

	1970-v	1970-k	1970-n	1990-v	1990-k	1990-n	2010-v	2010-k	2010-n
Määrä	16	14	68	11	23	30	10	15	2

Taulukossa 7 esitettyjen MA-tunnuksettomien illatiivien määrä laskee vuosikymmeneltä toiselle. 2010-luvun nuorten aineistosta löytyi vain kaksi tunnuksettoman illatiivin esiintymää. Kiinnostavaa tunnuksettoman illatiivin osalta onkin juuri nuorten osuus: 1970- ja 1990-luvuilla nuoret ovat käyttäneet eniten tunnuksettomia illatiiveja. 1970-luvun nuorten osuus on jopa dramaattisesti suurempi kuin muilla. Tässä on havaittavissa jo luvussa 4.3 hahmoteltua liikettä MA-infinitiivin illatiivin tunnuksettomasta muodosta kohti lyhyttä infinitiiviä. Esimerkiksi 1990-luvun nuorten aineistosta löytyy horjuntaa näiden kahden tyyppin välillä jo lausuman sisällä (esimerkki 6):

(6) *ravintolat alkaa meneen kiinni ja ne alkaa lähtee sieltä nii* (1990-T1N3A)

1970-luvun nuorilla MA-tunnukseton illatiivi on ollut vielä melko suosittu 68 esiintymällä, lyhyen infinitiivin MA-lähtöisten esiintymien määrän ollessa 128. 2010-luvun nuorilla taas MA-tunnuksettomia illatiiveja on 2, mutta lyhyen infinitiivin MA-lähtöisiä esiintymiä on 120. Suhde on siis 1970-luvulla ollut noin 1:2, mutta 2010-luvulla 1:60.

Ongelmallinen erottelu lyhyen infinitiivin ja tunnuksettoman illatiivin välillä koskee raja-geminaatiotapauksia. Tulkitaanko muoto *mennään pelaas sitä* lyhyeksi infinitiiviksi loppukahdennuksella vai MA-tunnuksettomaksi illatiiviksi, jonka sananloppuinen *n* assimiloituu? Erot-

telu on jokseenkin keinotekoinen ja kertoo infinitiivien limittymisestä keskenään. Tutkimuksessa on tulkittu järjestelmällisesti lyhyiksi infinitiiveiksi selkeät loppukahdennustapaukset ja epäselvät tapaukset illatiiveiksi. Tarkemmin eri infinitiivien rajaäännetapauksia käsitellään seuraavassa.

4.5 Rajageminaatio ja assimilaatio

Rajageminaatio on suomen kielessä esiintyvä sandhi-ilmiö, joka toteutuu sananrajalla, yhdysanoissa ja ennen tiettyjä johdinaineksia tai päätteitä (VISK § 34). Rajageminaatiota on fennistiikassa ajoittain kutsuttu myös alku- tai loppukahdennukseksi (ks. esim. Karlsson & Lehtonen 1977). Termi jäännöslopuke viittaa muodon lopussa olevaan morfofoneemiin, joka laukaisee rajageminaation. Esimerkiksi siis A-infinitiivien lopussa on jäännöslopuke, jota osoitetaan rivinylisellä x-kirjaimella: pelata^x. Jäännöslopuke on kirjaimellisesti jäännös: sanan lopussa on ollut muotoaines, joka on ajan saatossa kulunut ja esiintyy nykykielessä assimiloituneena seuraavan sanan alkukonsonanttiin. Esimerkiksi A-infinitiivin latiiivin historiallinen tunnus on ollut *k* (ks. luku 2.3).

Analogian vaikutuksesta loppukahdennus toteutuu myös joissakin muotoryhmissä, joihin se ei historiallisesti ole kuulunut.¹⁴ Näin ollen kaikissa loppukahdennustapauksissa ei olekaan kyse jäännöslopukkeesta. Ennen vokaalia jäännöslopuke voi esiintyä glottaaliklusiilina (*anna*[?] *olla*), mutta glottaaliklusiilin esiintymisessä on huomattavasti enemmän horjuntaa kuin konsonanttia edeltävissä tapauksissa (VISK § 34, Karlsson & Lehtonen 1977: 16). Tärkeää on muutenkin huomioida, että loppukahdennus on huomattavan vaihteleva ilmiö: jopa muotoryhmien sisällä voi olla suuria eroja kahdennuksen toteutumisessa. Kun lisäksi erilaisten kahdennustapauksien erottelu on vaikeaa ilman foneettisia mittauksia, liittyy tutkimukseen paljon haasteita.

A-infinitiivin historiallinen latiiivi on jäännöslopukkeellisista muotoryhmistä kenties voimakkaimmin säilyttänyt lopukkeen, ja rajageminaatio esiintyykin säännönmukaisesti sen jäljessä (VISK § 34, Karlsson & Lehtonen 1977, Lehtimäki 2012). A-infinitiivin jäännöslopuke onkin olennainen myös merkityksen osalta: tietyissä tapauksissa se erottaa infinitiivin yksikön 3. persoonan muodosta (*hän antaa – pitää antaa*^x). Siksi onkin olennaista selvittää, miten lyhyt infinitiivi käyttäytyy: mikäli loppukahdennus esiintyy, on muoto voimakkaammin A-infinitiivimäinen, kun taas puuttuessaan infinitiivi vertautuu yksikön 3. persoonan muotoon.

MA-infinitiivin illatiiviin ei kuulu jäännöslopuke. Kuitenkin sananloppuinen *n* käyttäytyy monin paikoin samalla tavalla: *n* katoaa suomen sananloppuisista konsonanteista herkimmin

¹⁴ Esimerkiksi *itse* ja *kolme* ovat yhdistyneet *e*^x-tyyppisten sanojen (*vene*) paradigmaan.

(VISK § 39). Erityisen yleistä kato on sijapäänteen osana (*mennään pelaamaa*). Niin ikään samankaltaiset assimilaatioilmiöt koskevat myös sananloppuista *n*-äännettä. Säännöllisesti *n* assimiloituu *m*:n edellä: *mennään juomaam maitoo*. Klusiilien edellä *n* käyttäytyy myös eri tavoin (*mennääm pian, Mikoṅ koti*). Ongelmallista tapausten erottaminen on kuitenkin *l*:n, *r*:n, *j*:n ja *v*:n edellä, jolloin muoto on käytännössä loppukahdennuksen mukainen: *mennään pelaal lätää*. Kuten edellä on todettu, nämä rajatapaukset on tässä tutkimuksessa tulkittu illatiiveiksi, vaikka aivan yhtä luontevasti ne voisivat olla lyhyitä infinitiivejä.

Infinitiivit on eroteltu loppukahdennuksen osalta kolmeen ryhmään. Ensiksi joukosta on poistettu lausumanloppuiset ja vokaalia edeltävät esiintymät, koska näiden kohdalla jäännöslopuke ei toteudu rajageminaationa. Ennen vokaalia jäännöslopuke voisi esiintyä glottaaliklusiilina, mutta horjunnan takia tapaukset on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle. Samasta syystä myös harvinaisia konsonantteja (*b, f* ja *g*) edeltävät tapaukset on poistettu tarkastelusta. Näiden määrä on tosin muutenkin hyvin vähäinen. Loput infinitiivitapaukset on jaettu kahtia assimilaation toteutumisen tai toteutumattomuuden mukaan. Näin ollen MA-infinitiivin assimilaatio- tapaukset ja A-infinitiivin loppukahdennustapaukset on lajiteltu samaan joukkoon, vaikka itse assimilaatio ei toteutuisikaan samoin. Lyhyen infinitiivin osalta infinitiivit on vielä jaettu sen mukaan, ovatko ne lähtömuodoltaan A- vai MA-infinitiivejä.

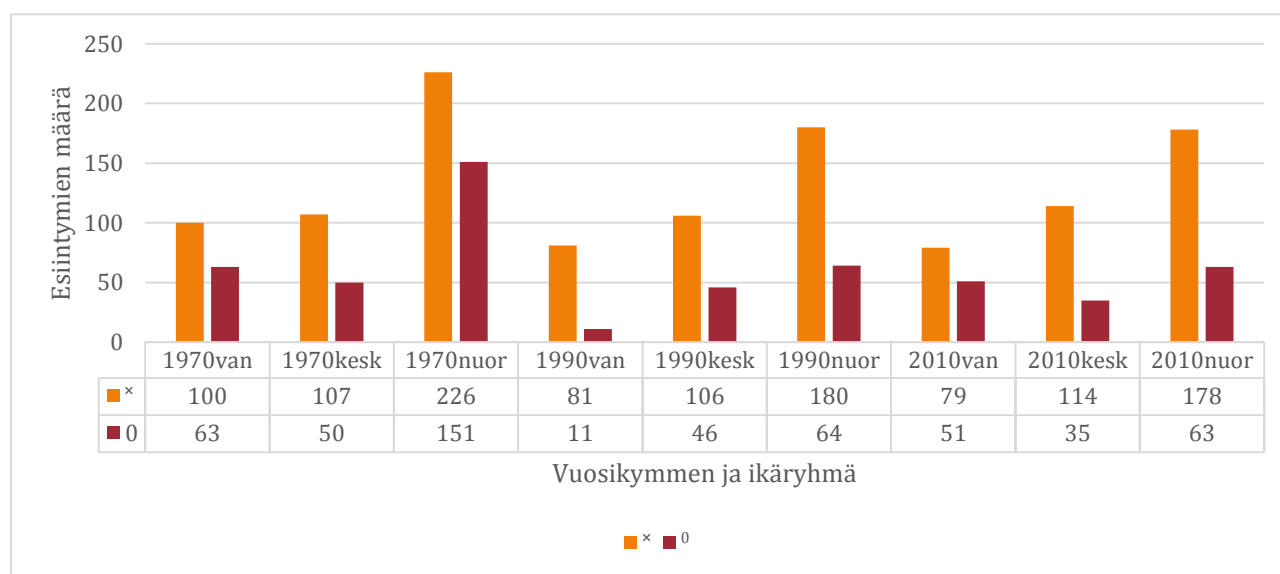
Taulukko 8: A- ja MA-infinitiivin assimilaatiototeuma.

	1970-v	1970-k	1970-n	1990-v	1990-k	1990-n	2010-v	2010-k	2010-n
A ^x	198	254	265	145	136	154	121	161	117
A ⁰	117	69	99	22	26	56	21	19	11
MA ^x	73	64	75	12	20	38	20	16	10
MA ⁰	97	73	73	49	51	34	53	48	28

Taulukko 8 esittää loppukahdennustoteumaa A-infinitiivin osalta ja assimilaatiototeumaa MA-infinitiivin illatiivin osalta. Rivinylinen ^x tarkoittaa assimilaation tai loppukahdennuksen toteutumaa, kun taas ⁰ toteutumattomuutta. Tarkastellaan ensin A-infinitiiviä. Esiintymät, joissa jäännöslopuke ei voi toteutua rajageminaationa, on jätetty taulukon ulkopuolelle selkeyden vuoksi. A-infinitiivi on perinteisesti voimakkaimmin loppukahdennuksen säilyttänyt muoto-ryhmä, mitä myös taulukko osaltaan todistaa. Erikoista on kuitenkin, että eniten horjuntaa esiintymien osalta on 1970-luvun aineistossa ja vanhojen puhujien kohdalla. Mahdollinen selittävä tekijä on ainakin joukko kaksikielisiä puhujia. Toisaalta 1970-luvun aineistoa läpikäydessäni olen osittain nojannut litteraattiin epäselvissä tapauksissa, kun taas 1990-luvun ja 2010-luvun osalta olen taulukoinut esiintymät vain oman kuuloni perusteella. Näin ollen pienehkö

horjunta vuosikymmenten välillä on mahdollista. Kaikissa ryhmissä loppukahdennus kuitenkin toteutuu huomattavasti useammin kuin jää toteutumatta, kuten odotettavaa olikin.

MA-infinitiivin illatiivin osalta jakauma assimiloituvien ja assimiloitumattomien esiintymien välillä on tasaisempi. Hieman yleisemmin MA-infinitiivi jää kuitenkin assimiloitumatta. 1970-luvun aineistossa on jälleen eniten horjuntaa, mutta myös 1990-luvun nuorten puheessa vaihtoehdot ovat hyvin tasavertaisia. Ylipäänsä esiintymien määrä pienenee ajan myötä, mikä on havaittu jo aikaisemmissa luvuissa. A-infinitiivin loppukahdennus toteutuu hyvin järjestelmällisesti, kun taas MA-infinitiivin illatiivin esiintymät eivät assimiloitu kovin herkästi. Näistä lähtökohdista on kiinnostavaa tarkastella lyhyen infinitiivin loppukahdennusvariaatiota.

Kuva 14: Lyhyen infinitiivin loppukahdennustoteuma.

Kuvan 14 mukaan lyhyen infinitiivin esiintymät kahdentuvat. Näin ollen ne yhdistyvät enemminkin A-infinitiiviin kuin yksikön 3. persoonan muotoon, mikä oli yksi tutkimuksen keskeisistä selvitettävistä kysymyksistä. Kahdentumaton muoto on kuitenkin selvästi myös käytössä. Vain 1990-luvun vanhojen aineistossa kahdentuvat muodot ovat selkeästi suurempi ryhmä. Lyhyen infinitiivin loppukahdennuksessa onkin selvää horjuntaa, mitä osoittaa esimerkiksi aineistoesimerkki 7, jossa sama verbi samassa asemassa käyttäytyy kahdella eri tavalla:

(7) *et mun, (.) mieshän just on, lapsena joutunu, (.) pakotettuna puhuu ruotsii et hän kyllä osaa puhuur ruotsii mut* (2010-S3N2B)

On kuitenkin huomattava, että *joutua*-verbi voi Helsingin puhekielessä saada täydennykseen sekä MA- että A-infinitiivin, kun taas *osata*-verbi saa täydennykseen A-infinitiivin. Näin ollen esimerkkikatkelma saattaakin horjuvuuden sijaan olla täysin järjestelmällinen: MA-infinitiivilähtöinen lyhyt infinitiivi ei saa kahdennusta, kun taas A-infinitiivilähtöinen lyhyt infinitiivi saa. Esimerkkikatkelman 7 voisi tulkita jopa idiolektitasoiseksi rektioksi. Näin lyhyt infinitiivi olisi puhujan mielessä jäsentynyt selvästi A-infinitiivilähtöisiin ja MA-infinitiivilähtöisiin

muotoihin, jotka erottuvat toisistaan loppukahdennuksella. Kun esimerkki jää kuitenkin ai-noaksi, ei jäsentymisestä voi tehdä kovin suuria tulkintoja. Lyhyen infinitiivin kahdennuksen tutkiminen vaatii vielä A- ja MA-infinitiivilähtöisten muotojen erottelua, joka esitetään taulukossa 9.

Taulukko 9: Lyhyen infinitiivin loppukahdennusjakauma lähtöinfinitiivien mukaan.

	1970-v	1970-k	1970-n	1990-v	1990-k	1990-n	2010-v	2010-k	2010-n
A [*]	100	102	191	79	92	144	71	103	149
A ⁰	56	44	110	9	24	34	29	16	37
MA [*]	0	5	35	2	14	36	8	11	29
MA ⁰	7	6	41	2	22	30	22	19	26

Taulukosta 9 huomataan, että A-infinitiivilähtöiset lyhyet infinitiivit toteuttavat loppukahdennuksen säännönmukaisesti eli käyttäytyvät pitkälti samoin kuin tavallisetkin A-infinitiivit. Näitä esiintymiä on lyhyistä infinitiiveistä valtaosa. MA-infinitiivilähtöiset lyhyet infinitiivit sen sijaan käyttäytyvät horjuvammin. 1970-luvun vanhojen ja keski-ikäisten ryhmässä esiintymiä ei juuri ole, mutta nuorten puheessa kahdentuvat ja kahdentumattomat muodot ovat melko tasaväkisiä. Samanlainen trendi jatkuu 2010-luvun nuorten puheeseen asti. Sekä 1990-luvun että 2010-luvun nuorten puheessa loppukahdennuksen toteuttavat muodot ovat kuitenkin enemmistössä, joskin niukasti.

Näin ollen lyhyt infinitiivi ei yksiselitteisesti toteuta loppukahdennusta, mutta suurimmaksi osaksi kyllä. Kiinnostavaa on, että 1990- ja 2010-lukujen nuorten puheessa myös MA-infinitiivilähtöiset muodot toteuttavat jo herkemmin loppukahdennuksen. Mikäli samanlainen trendi jatkuu, voidaan todeta lyhyen infinitiivin kieliopillistuvan omilleen tai ainakin erkanevan MA-infinitiivistä. Nykyisellään lyhyen infinitiivin muodot ovat kuitenkin jokseenkin toisistaan irralliset: erilaisten äänne muutosten ja analogian kautta niin MA- kuin A-infinitiivitkin päätyvät samaan lyhyeen asuun. Voidaan siis puhua jatkuvasti jäsentyvistä infinitiivijoukosta. Samalla voidaan todeta, että vaikka lyhyt infinitiivi ulkoisesti näyttääkin yksikön kolmannen persoonan muodolta, näiden muotoryhmien yhdistyminen ei rajageminaation valossa vaikuta todennäköiseltä.

4.6 Käydä- ja olla-verbien täydennykset

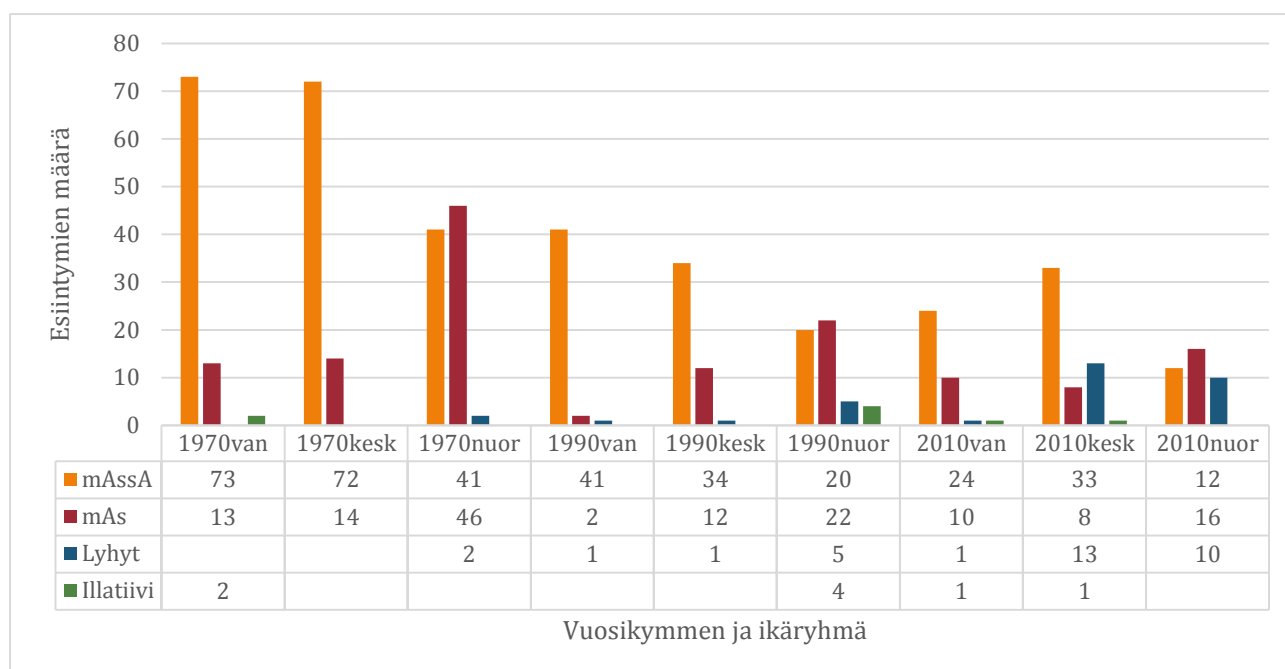
Osaltaan lyhyiden infinitiivien toimintaan liittyy myös *käydä*- ja *olla*-verbien täydennys. Nämä kaksi verbiä vaatisivat täydennyksekseen inessiivimuotoisen MA-infinitiivin (*käydä pelaamas-*

sa), mutta puheessa täydennyksenä esiintyy myös illatiivi (*käydä pelaa(ma)n*) tai lyhyt infinitiivi (*käydä pelaa*). Lisäksi tunnukseton MA-infinitiivin inessiivi (*käydä pelaas*) esiintyy murteissa, mutta tämän tutkimuksen aineistossa ei ollut yhtäkään esiintymää. Ylikosken (2005) mukaan näitä inessiivejä ei esiinnykään Helsingin alueella. Lisäksi inessiiviesiintymät on eroteltu pitkiin ja lyhyisiin muotoihin (*pelaamassa – pelaamas*). Esiintymät on esitelty taulukossa 10.

Taulukko 10: Käydä- ja olla-verbien infinitiivitäydennykset.

	mAssA	mAs	Lyhyt	Illatiivi
1970van	80	14		2
1970kesk	84	17		
1970nuor	47	48	2	
1990van	45	2	1	
1990kesk	38	15	1	
1990nuor	23	22	5	4
2010van	27	10	1	2
2010kesk	38	10	13	1
2010nuor	14	21	10	

Käydä- ja *olla-*verbien täydennykset esitetään taulukossa 10 ilman prosentiosuuksien vertailua, sillä esiintymien määrän ollessa kohtalaisen pieni, näyttäytyy yksinäinenkin esiintymä prosentteina merkittävämpänä kuin se onkaan. *Käydä-* ja *olla-*verbien täydennyksinä suosituimpia ovat melko pitkälti kaikissa ryhmissä MA-infinitiivin inessiivi (*kävin pelaamassa*) sekä sen lyhyempi muoto (*kävin pelaamas*). Lyhyen infinitiivin esiintymiä on jonkin verran ja niiden määrä on kasvussa. Inessiivitäydennykset vähenevät reilusti, kun taas lyhennetyt inessiivit (*kävin pelaamas*) ovat kasvussa. Illatiivitäydennykset (*kävin pelaan, kävin pelaamaan* merkityksessä 'kävin pelaamassa') ovat jokseenkin tasaisen harvinaisia. Tutkimuksen alkuoletuksena oli, että 2010-luvulla etenkin nuorten kohdalla lyhyt infinitiivi olisi ollut jopa suosituin täydennys *käydä-* ja *olla-*verbeille, mutta näin ei kuitenkaan tulosten perusteella ole. Kuten MA-infinitiivin illatiivin kohdalla kävi ilmi, on muistettava, että *dA-*verbityyppi ei voi esiintyä lyhyenä infinitiivinä (**kävin syö*). Mikäli siis poistetaan taulukosta 10 täydennykset, jotka eivät voi esiintyä lyhyinä infinitiiveinä, saadaan tarkempi kuva muutoksen luonteesta:

Kuva 15: Käydä- ja olla-verbien täydennykset ilman *da*-verbejä.

Erityisesti 2010-luvun nuorten tilanne on kiinnostava: kolme muotoa esiintyvät lähestulkoon yhtä tiheästi. Huomionarvoista on myös, että 2010-luvun keski-ikäisten tilastossa lyhyen infinitiivin esiintymiä on enemmän kuin *s*-päätteisen inessiivin (*pelaamas*). Kiinnostavasti kyseisen joukon nuoruudessa 1990-luvulla *s*-päätteisiä täydennyksiä on huomattavasti enemmän kuin lyhyen infinitiivin. Tämä tendenssi vastustaisi aikaisempia havaintoja lyhyen infinitiivin nuorisokielisyydestä. Kuitenkin yleisinfinitiivien perusvariaatioissa lyhyen infinitiivin käyttö laskee huomattavasti tällä joukolla nuoruudesta keski-ikään (10 prosenttiyksikköä, kuva 11). Tästä havainnosta ja kuvasta 15 huomataan, että *käydä*- ja *olla*-verbien lyhyen infinitiivin täydennys on vielä melko nuori ilmiö. 1970-luvun kaikissa ikäryhmissä esiintymiä on vain 2, 1990-luvulla 7 ja 2010-luvulla 24. Samanaikaisesti *käydä*- ja *olla*-verbien käyttö tässä merkityksessä vähenee ylipäänsä. 1970-luvulla esiintymiä on huomattavasti enemmän kuin 2010-luvulla, joten lyhyen infinitiivin nousu vaikuttaa vielä dramaattisemmalta. Eri aikoina käytetään erilaisia ilmaisukeinoja ja siten myös erilaisia verbejä. Kieli ei tältä osin ole staattinen. Lyhyt infinitiivi siis jäsentää tilannetta uudelleen myös *käydä*- ja *olla*-verbien täydennysten osalta.

4.7 Näennäisajan ja reaaliajan suhde

Luvussa 3.1.2. esiteltiin sosiolingvistisen tutkimuksen metodeja, näennäis- ja reaaliaikaista tutkimusta. Luvussa esitettiin myös kritiikkiä tavalle, jolla näennäisaikametodia on pyritty soveltamaan ja testaamaan reaaliaikaisen tutkimuksen valossa. Näennäisaikaennuste perustuu ajatukselle, että esimerkiksi nykyisten 20-vuotiaiden puhekieli on tällä hetkellä *x*, joten 20 vuoden

kuluttua 40-vuotiaiden puhekieli on $x + 20$ ja 40 vuoden kuluttua 60-vuotiaiden puhekieli on $x + 40$. Näin ollen kielen ajatellaan pysyvän jokseenkin staattisena läpi elämän. Reaaliaikainen tutkimus on kuitenkin osoittanut, että ennusteen luominen ei ole näin yksiselitteistä, vaan kielessä on paljon ikäkausivaihtelua.

Edellä on esitetty tutkimusaineiston reaaliaikainen muutos monien eri piirteiden osalta. Tämän pitkäjänteisen aineiston avulla voidaan tutkia reaali- ja näennäisajan suhdetta ja luoda näennäisaikaennuste yleisinfinitiivien osalta (luvussa 5.3.). Koska käytössä on todellinen muutos kolmelta vuosikymmeneltä, pystytään tarkastelemaan ikäkausivaihtelua ja muita muutokseen mahdollisesti vaikuttavia syitä ja ottamaan ne huomioon ennusteessa. Taulukossa 11 vertaillaan toteutuneita esiintymiä 1990-luvulta eteenpäin ja verrataan niitä aikaisempien vuosikymmenten aineiston perusteella tehtyihin ennusteisiin. Näin ollen esimerkiksi 1990-luvun vanhojen sarakkeessa $x + 20$ tarkoittaa ennustetta, joka vastaa 1970-luvun keski-ikäisten puhetta. $x + 20$ viittaa 20 vuoden takaiseen ennusteeseen ja $x + 40$ puolestaan 40 vuoden takaiseen. Asetelmasta on poistettu 1970-luvun sarakkeet, koska näiden osalta ei ole tiedossa reaaliaikaista muutosta. Vastaavasti 40 vuoden takaista ennustetta ei ole saatavilla kuin 2010-luvun vanhojen ryhmälle eikä nuorille voida luoda ennusteita.

Taulukko 11: Yksinkertainen näennäisaikaennuste.

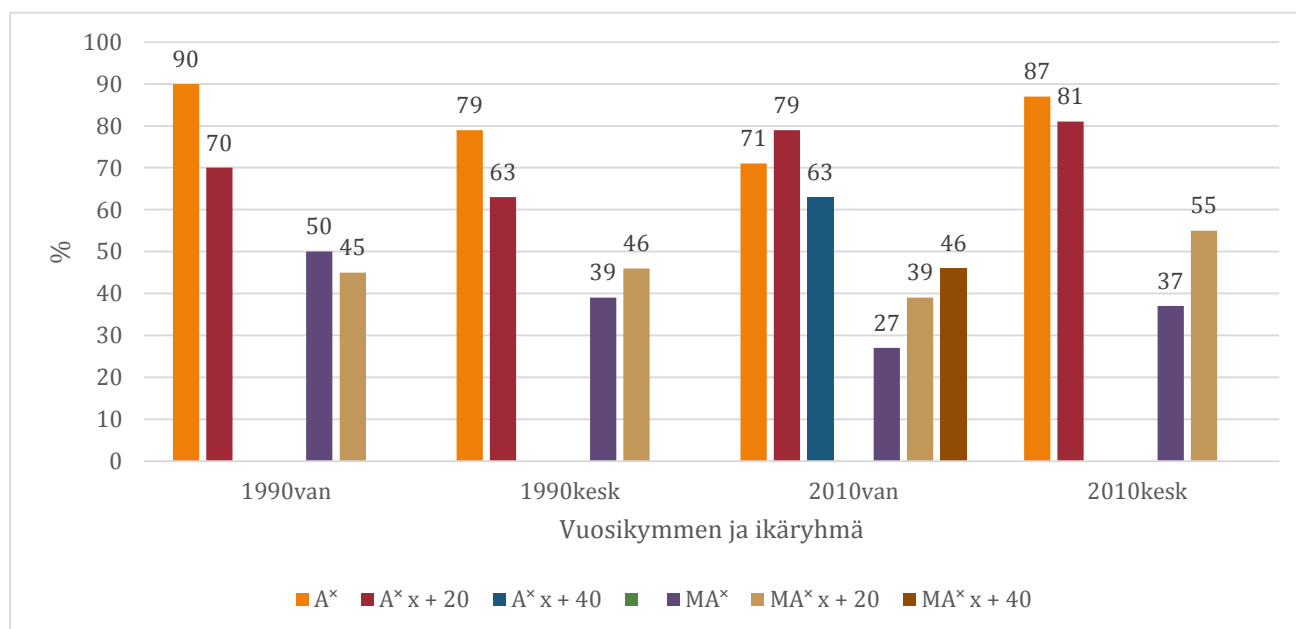
	1990-vanhat	1990-keski-ikäiset	2010-vanhat	2010-keski-ikäiset
Lyhyt inf. toteuma	28 %	39 %	37 %	38 %
Lyhyt inf. $x + 20$	24 %	43 %	39 %	48 %
Lyhyt inf. $x + 40$			43 %	
A-inf. toteuma	50 %	43 %	42 %	44 %
A-inf. $x + 20$	54 %	41 %	43 %	39 %
A-inf. $x + 40$			41 %	
MA-inf. toteuma	22 %	18 %	21 %	18 %
MA-inf. $x + 20$	22 %	16 %	18 %	13 %
MA-inf. $x + 40$			16 %	

Taulukko 11 osoittaa, että näennäisaikaennuste on jo tällaisenaan melko hyvä väline muutoksen ennustamiseen, mutta ei siltikään riittävän täsmällinen. Mikään ennusteista ei ole luotettavalla tasolla, vaikka lukemat ovatkin melko lähellä toisiaan. Erityisen suuri ero on 10 prosenttiyksikköä 2010-luvun keski-ikäisten puheessa. Tässä on havaittavissa ikäkausivaihtelua kahteen suuntaan: nuoret käyttävät lyhyitä infinitiivejä kaikista ryhmistä selvästi eniten, ja toiseen keski-ikäisten puhe yleiskielistyy. Ihmisen siirtyessä eläkkeelle puhe saattaa puolestaan

uudelleen murteellistua, kuten 1990-luvun vanhojen sarakkeesta huomataan. 2010-luvulla tilanne on kuitenkin päinvastoin, vaikka ero onkin vain kaksi prosenttiyksikköä.

2010-luvun vanhojen ryhmä on kiinnostava siksi, että se käsittää kaikki tutkimuksen kolme vaihetta, jolloin ennusteen tarkkailu on monipuolisinta. Ennusteet antavat olettaa muutoksen nopeuden hieman suuremmaksi kuin todellisuudessa. Yleissuunta näyttää kuitenkin säilyvän, eikä ero ole dramaattinen. Taulukko 11 tarjoaa myös oivallisen välineen todellisen kielenmuutoksen havaitsemiseen. Koska puhekieli ei säily samanlaisena vuosikymmeneltä toiselle, jossakin on tapahtunut muutosta. On muistettava, että vertailtavat ryhmät ovat lähes täsmälleen samoja, sillä samat informantit jatkavat vuosikymmeneltä toiselle nuoria lukuun ottamatta. Näin ollen yleiskuvan muutos tarkoittaa osaltaan myös idiolektitason muutosta, jolloin ei voida esittää muutoksen johtuvan poikkeavista informanteista.

Taulukosta 11 havaitaan myös, että A- ja MA-infinitiivi noudattelevat näennäisaikaennustetta hieman tarkemmin kuin lyhyt infinitiivi. Esimerkiksi 2010-luvun vanhojen ryhmän MA-infinitiiviesiintymät ja ennusteet vaihtelevat kuitenkin runsaasti, kuten keski-ikäistenkin. Kiinnostavaa on kuitenkin 2010-luvun vanhojen ryhmän A-infinitiiviennuste, joka poikkeaa vain kahdella prosenttiyksiköllä 1970-luvun alkuperäisestä ennusteesta. Samoin 1990-luvun vanhojen MA-infinitiiviesiintymissä ennuste osuu täsmälleen oikeaan. Kun siirrytään infiniiviestä loppukahdennuksen ennustamiseen, näennäisaikamenetelmä näyttää melko epävarmalta.

Kuva 16: Yksinkertainen näennäisaikaennuste lyhyen infiniivin loppukahdennuksen osalta.

Kuvassa 16 on esitetty lyhyen infiniivin loppukahdennustapaukset prosentteina. Ennusteet heittelevät paljon, eikä kuva ole niin ollen kovin informatiivinen. Jonkinlaista järjestelmällisyyttä löytyy kuitenkin myös tästä ennusteesta: A-infinitiivilähtöisten esiintymien

osalta ennuste on matalampi kuin toteutunut tulos (paitsi 2010-luvun keski-ikäisillä), kun taas MA-infinitiivilähtöisten osalta ennuste on korkeampi kuin toteutunut (paitsi 1990-luvun keski-ikäisillä). Mistä tällainen tendenssi sitten johtuu? Ensinnäkin loppukahdennus on melko horjuva ilmiö etenkin MA-infinitiivilähtöisten lyhyiden infinitiivien osalta. A-infinitiivilähtöisillä esiintymillä loppukahdennus toteutuu suurella prosentilla kaikissa ikäryhmissä. 1970-luvun aineistossa loppukahdennus ei kuitenkaan toteudu yhtä voimakkaasti (syistä tarkemmin luvussa 4.5.), mikä laskee 1990-luvun ennusteiden oletusta. 2010-luvulla ennusteet ovat jo lähempänä toteutumista, vaikka edelleen poikkeavat 6–8 prosenttiyksiköllä. Tämä voidaan laskea osittaisen horjunnan varaan.

MA-infinitiivilähtöisten esiintymien osalta puolestaan on pohdittava vaihtoehtoisia syitä. Ensinnäkin 1970-luvun keski-ikäisten (ja siis 1990-luvun vanhojen ryhmän ennusteen) MA-infinitiivilähtöisiä lyhyitä infinitiivejä on vain 11 kappaletta: 5 kahdentuvaa ja 6 ei-kahdentuvaa. Vertailun mahdollistamiseksi esiintymät oli kuitenkin muutettava prosenteiksi, vaikka prosenttimäärä tässä tapauksessa tarpeettomasti johtaakin harhaan. Näin ollen 1990-luvun vanhojen ryhmän osalta ennuste katsotaan vertailukelvottomaksi. Muissa ryhmissä esiintymiä on jo huomattavasti enemmän (40–80 kappaletta). Näissä ryhmissä ennuste on suurempi kuin toteuma vieläpä niin, että toteuman ja ennusteen ero kasvaa vuosikymmeneltä ja ikäryhmältä toiselle siirryttäessä. 2010-luvun vanhojen ja keski-ikäisten ryhmissä MA-infinitiivilähtöisiä lyhyitä infinitiivejä on määrällisesti vähemmän kuin 1990-luvun keski-ikäisten ja nuorten puheessa. Kahdentumattomien esiintymien määrä pysyy jokseenkin ennallaan, mutta kahdentuvat vähenevät molemmissa ryhmissä. Nuorilla näyttää myös olevan tendenssiä voimakkaampaan MA-infinitiivilähtöisten lyhyiden infinitiivien kahdentumiseen kuin muilla ryhmillä, sillä sekä 1990-luvun että 2010-luvun nuorilla kahdentuvat esiintymät ovat enemmistössä. Kyseessä on melko tuore ja vähäisissä määrin esiintyvä ilmiö, joten ennuste ei tältä osin ole täysin luotettava, vaikka jonkinasteista ikäkausivaihteluakin on havaittavissa. Samasta syystä ei ole syytä tehdä ennustetta *käydä-* ja *olla-*verbien täydennyksistä, sillä lyhyitä infinitiivejä alkaa esiintyä riittävän suurissa määrin vasta 2010-luvulla, joten ennusteiden vertailu olisi jokseenkin hyödytöntä. Sen sijaan yleisinfinitiivien variaation ja muutoksen tutkimiseen näennäisaikaennustetta voi hyödyntää muutamain tässä luvussa esiin nousseihin havainnoin täydennettynä.

5 INFINITIIVIEN VARIAATIO JA MUUTOS

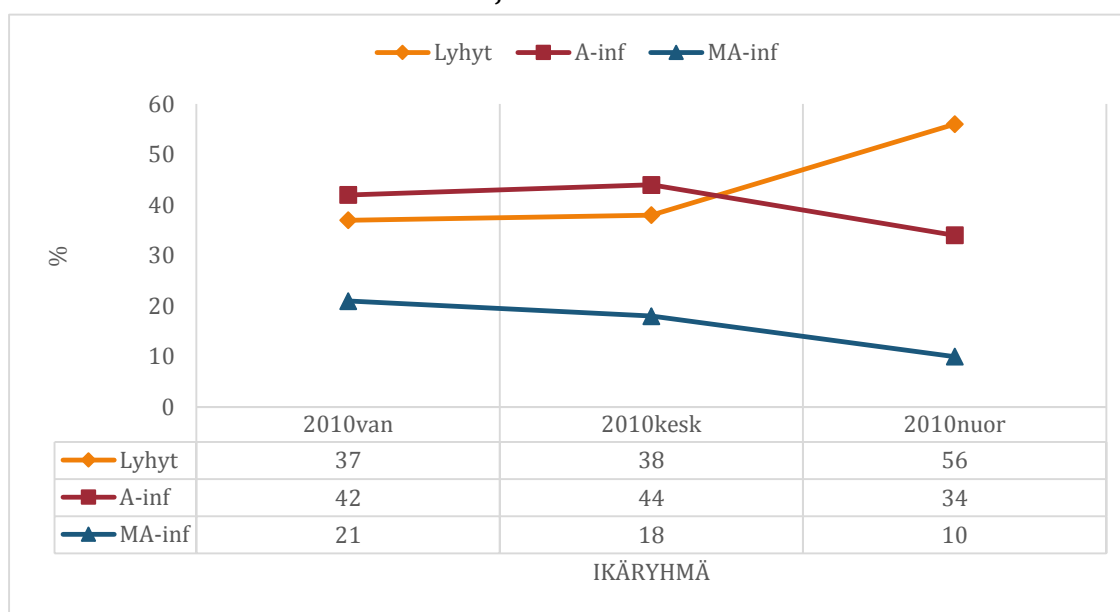
Rupesin puhuu kirjakieltä heti kun mä rupesin puhumaan

Haastateltava 2010-T1M3B

Tässä luvussa tarkastellaan kielen synkronista tasoa ja nykyhetkeä. Miltä infinitiivien variaatio näyttää 2010-luvun aineistossa ja miksi? Mitä nykyhetken tilanne kertoo infinitiivijärjestelmästä, ja onko järjestelmä muuttumassa? Ensimmäisessä alaluvussa 5.1 luodaan tutkimuksen tulosten perusteella kuva yleisinfinitiivien lähikonstruktiojoukosta ja sen sisäisestä dynamiikasta. Eri infinitiivimuotojen tehtäviä ja merkityksiä tarkastellaan lähemmin. Luvussa 5.2 samanlainen nykyhetken poikkileikkaus tehdään *käydä*- ja *olla*-konstruktioista. Viimeisessä alaluvussa 5.3 luodaan näennäisaikaennuste tulevaan edellisessä luvussa tehtyjen huomioiden ja nykytilanteen avulla.

5.1 Yleisinfinitiivien jäsenyvä lähikonstruktiojoukko

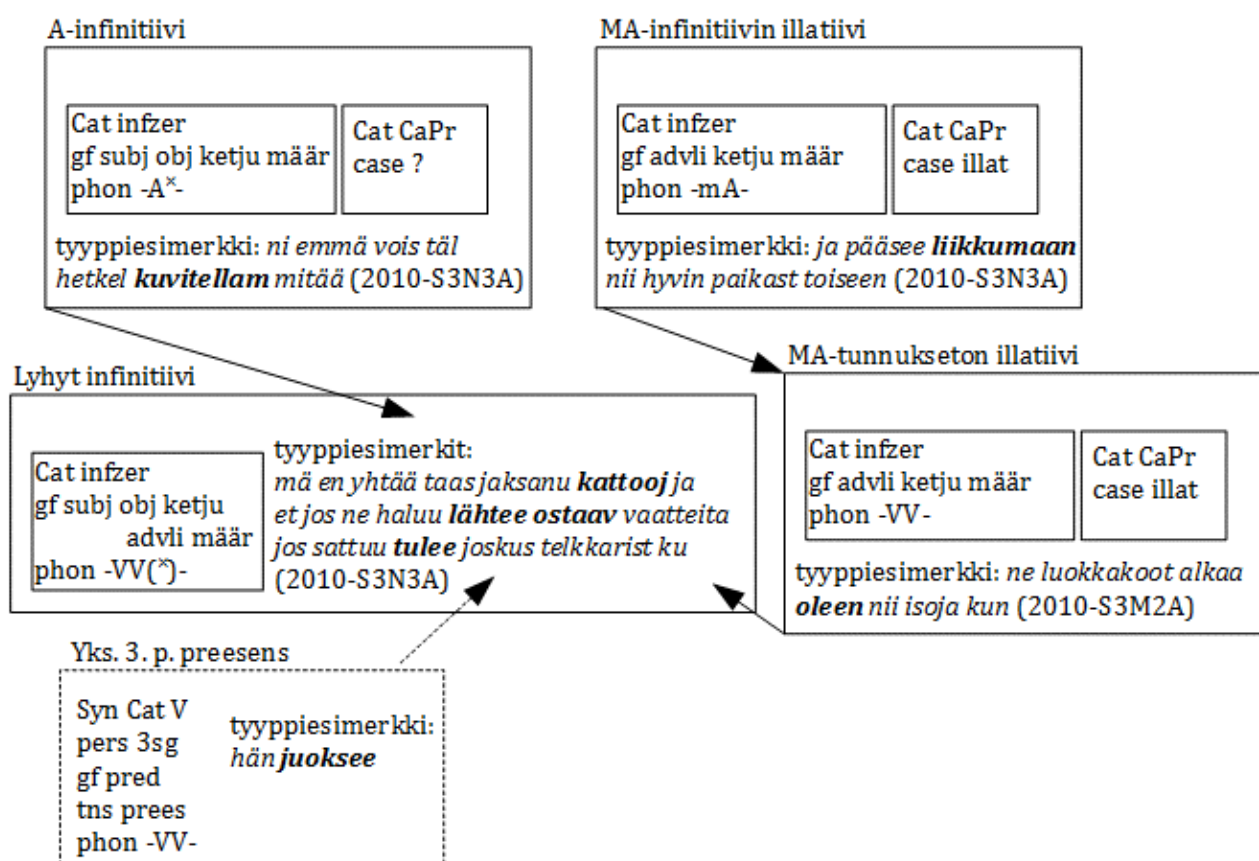
2010-luvun yleisinfinitiivien variaatio on kiinnostava tutkimuskohde sen moninaisuuden takia. Jo 1970-luvun aineistossa havaittava muutostendenssi on 2010-luvulla jo melko pitkällä. Lyhyt infinitiivi on käytössä lähes yhtä paljon kuin A-infinitiivikin kaikissa ikäryhmissä. Lisäksi lyhyen infinitiivin sisäinen variaatio on suurta: A- ja MA-infinitiivilähtöiset esiintymät sekä loppukahdennuksen saavat ja saamattomat ovat kiinnostavassa liikkeessä keskenään. Näin ollen voidaan puhua – tutkielman otsikon mukaisesti – jäsenyvästä lähikonstruktiojoukosta, jossa kaikki infinitiivimuodot ovat melko lähellä toisiaan muodollisesti ja merkityksellisesti. Tässä alaluvussa luodaan kuva lähikonstruktiojoukosta tällä hetkellä.

Kuva 17: Yleisinfinitiivien variaatio 2010-luvulla.

Kuva 17 on jo osittain esitetty luvussa 4.2. muiden vuosikymmenten esiintymien kanssa.

Tässä tarkastellaan kuitenkin nimenomaan 2010-luvun vaihtelua. Nuorten ryhmässä tapahtuu paljon erottautumista: lyhyt infinitiivi on kaikkein suosituin, A-infinitiivi keskivaiheilla ja MA-infinitiivi melko harvinainen. Tämä vahvistaa osaltaan aikaisemmissa luvuissa esitettyä ajatusta lyhyen infinitiivin ikäkausivaihtelusta etenkin nuorten ryhmässä. 2010-luvun nuorten puheessa lyhyt infinitiivi on jo suositumpi kuin kaksi muuta yhteensä. Kiinnostavaa 2010-luvun aineistossa on myös vanhojen ja keski-ikäisten ryhmien melko tasaväkinen variaatiotilanne. Mikään infinitiivimuodoista ei erityisesti erotu joukosta. Tämä on huomionarvoista sikäli, että esimerkiksi lauseopin arkistossa A-infinitiivien määrä on suurempi kuin muiden infinitiivimuotojen¹⁵. Nykypuheessa infinitiivien välinen jakauma on kuitenkin tasaisempi. On myös huomattava, että lyhyiksi infinitiiveiksi määritellyt esiintymät on lauseopin arkistossa – sikäli kuin muotoja yleensä esiintyy – todennäköisesti tulkittu A-infinitiiveiksi. Tasainen variaatiotilanne kertoo meneillään olevasta muutoksesta: lyhyt infinitiivi sekoittaa kahden yleisinfinitiivin järjestelmää. Kehitys menneiltä vuosikymmeniltä ennakoii lyhyen infinitiivin suosion kasvua entisestään myös vanhojen ja keski-ikäisten ryhmässä edellyttäen, että muutos etenee vastaavasti myös tulevaisuudessa.

Kuva 18: Jäsentyvä yleisinfinitiivikonstruktiojoukko.

¹⁵ Tuhatta tekstisanaa kohti A-infinitiivin lyhyitä muotoja on murteissa 6,72 esiintymää ja yleiskielessä 16,28. Seuraavaksi yleisin infinitiivimuoto on MA-infinitiivin illatiivi, jonka vastaavat luvut ovat 5,73 ja 5,48. (Herlin, Leino & Visapää 2005: 17).

Kuvassa 18 on esitetty yleisinfinitiivien lähikonstruktiojoukko 2010-luvun aineistossa. Infinitiivimuotojen lisäksi kuvassa on myös yksikön kolmannen persoonan preesens-muoto, sillä sen katsotaan vaikuttaneen analogisesti lyhyen infinitiivin syntyyn. Koska muoto ei kuitenkaan ole infinitiivi, se on rajattu katkoviivalla erotukseksi muista. Kuvassa infinitiivimuodot on erotettu toisistaan foneettisen asun, lauseenjäsenaseman ja sijamuodon perusteella. Lisäksi jokaisesta muodosta on tyyppiesimerkkejä 2010-luvun aineistosta. Infinitiivikonstruktioihin kuului myös verbin vartalomorfeemille oma laatikkonsa, mutta kuvassa 18 ne on jätetty merkitsemättä. Näin itse infinitiivipäätteiden erot näkyvät selkeämmin.

Kuva näyttää kenties eksaktimmalta kuin onkaan, sillä infinitiivien sisällä on paljon variaatiota. Tällaisenaan kuvio selittää kuitenkin lyhyen infinitiivin moninaisuutta ja infinitiivien keskinäistä työnjakoa. Monin paikoin infinitiivien määrittelemisen on kuitenkin hankalaa. A-infinitiivin sijaa esitetään J. Leinon (2003) tapaan kysymysmerkillä, sillä muodon lativisuus on jo heikentynyt eikä nominatiivitulkitakaan tunnu luonnolliselta. Samanlainen problematiikka koskee myös lyhyttä infinitiiviä, johon ei ole merkitty sijamuotoa lainkaan. Sekä A-infinitiivi että lyhyt infinitiivi onkin luonnollista tulkita infinitiivin perusmuodoksi, joka ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin nominien perusmuoto nominatiivi. Toki näillekin infinitiiveille olisi mahdollista kehittää oma sijansa, joka koskee vain niitä. Tällainen tulkinta on kuitenkin niin ikään hankala: mikä on sijan tunnus ja merkitys? Loppukahdennuksen voisi tulkita edustavan tämän sijan tunnusta, mutta sen toteutumisessa on huomattavan paljon horjuntaa. Sijan merkitys taas liittyisi infiniittisyyteen, mutta merkitys selviää varsinaisesti vasta käyttökontekstissa. Oman tulkintani mukaan lyhyt infinitiivi joiltain osin eroaa infinitiivijärjestelmästä ja lähestyy deverbaalia, paljasta muotoa, jonka merkitys on vain se prosessi, johon finiittiverbin modaalisuus kohdistuu. Merkityksenkuvausta käsitellään myöhemmin kuvassa 19.

MA-infinitiivin illatiivin suhteen problematiikkaa ei ole juuri lainkaan, sillä kyseessä on tiettyissä lauseasemissa toimiva, tiettyyn tunnukseen ja sijaan kytkeytyvä muoto. MA-infinitiivi on kuitenkin 2010-luvulla harvinaistumassa muiden muotojen, ennen kaikkea lyhyen infinitiivin tieltä. Syynä tähän voi olla muodon pituus, jonka sisällön voi esittää tiivistetyimminkin. MA-infinitiivin ja lyhyen infinitiivin välille ei ole piirretty suoraa yhteyttä, vaikka periaatteessa näidenkin välillä voi nähdä vaikutussuhteita. Sen sijaan MA-infinitiivin illatiivin katsotaan kehittyneen ensin MA-tunnuksettomaan muotoon, joka on yleinen esimerkiksi hämäläismurteissa ja osittain Helsingissäkin. Tämä muoto taas on kehittynyt lyhyeksi infinitiiviksi sananloppuisen *n*-äänteen herkästi kadotessa. Yksinään tämä muutos ei kuitenkaan ole auttanut lyhyttä infinitiiviä kehittymään nykyiseen asemaansa, vaan *n*-äänteen kadottua infinitiivimuoto kiinnittyi

analogisesti A-infinitiivistä kehittyneisiin pitkään vokaaliin päättyviin muotoihin. Näiden kahden muodon yhteisvaikutus on auttanut infinitiivimuotoa vakiintumaan osaksi puhetta. Kun infinitiivimuodot vielä yhdistyvät yksikön kolmannen persoonan muotoon, joka niin ikään päättyy pitkään vokaaliin, on kehittynyt analoginen yhdistelmä – kontaminaatio – kolmesta eri muodosta. Esimerkki lyhyen infinitiivin monitahoisuudesta on seuraava (esimerkki 8), jossa ensimmäinen infinitiivi on alkuperältään assimiloitunut A-infinitiivi (*puhua*), seuraava on ei-standardi supistumaverbi (*ruveta*) ja viimeinen tunnukseton ja lyhentynyt MA-infinitiivi (*heittä-mään*). Kaikki muodot ovat kuitenkin muodoltaan samanlaisia pitkään vokaaliin päättyviä yleisinfinitiivejä. Nämä erilähtöiset infinitiivit vaikuttavat analogisen säilyttävästi toisiinsa.

(8) *sillon pitää **puhuus** sit niin sanotusti kirjakieltä. mut sit joskus voi kiusalla **rupee heittää** siihe jotain stadin slangii et ne niinku tietää* (2010-S3M1C)

On vaikea päätellä, onko lyhyen infinitiivimuodon yleistymisen taustalla Jaakko Leinon (2003: 237) sanoin ”tietoinen pyrkimys kohti yhtä yleisinfinitiiviä” indoeurooppalaisen mallin mukaan vai erilaisista muodoista sattuman kautta samaan asuun päätyneiden infinitiivien koelma. Todennäköisesti totuus piilee näiden yhteisvaikutuksessa: lyhyt infinitiivi on kehittynyt samaan asuun eri reittejä, mutta monikäyttöisyytensä takia antanut mahdollisuuden pyrkiä kohti yhtä yleisinfinitiiviä. Systemaattiset äänne muutokset luovat kieleen kaoottisuutta, kun taas kaoottiset analogiat luovat systemaattisuutta (Sturtevant 1917, Anttila 1989). Analogian vaikutus ei kuitenkaan infinitiiveissä yllä vielä aivan kaikkiin muotoihin, sillä *dA*-tunnuksiset verbit eivät ainakaan tutkimuksessa aineistossa vielä lyhenny A- tai MA-infinitiivissä (esimerkit 9 ja 10). Näin ollen voidaan puhua osittaisesta produktiivisuudesta.

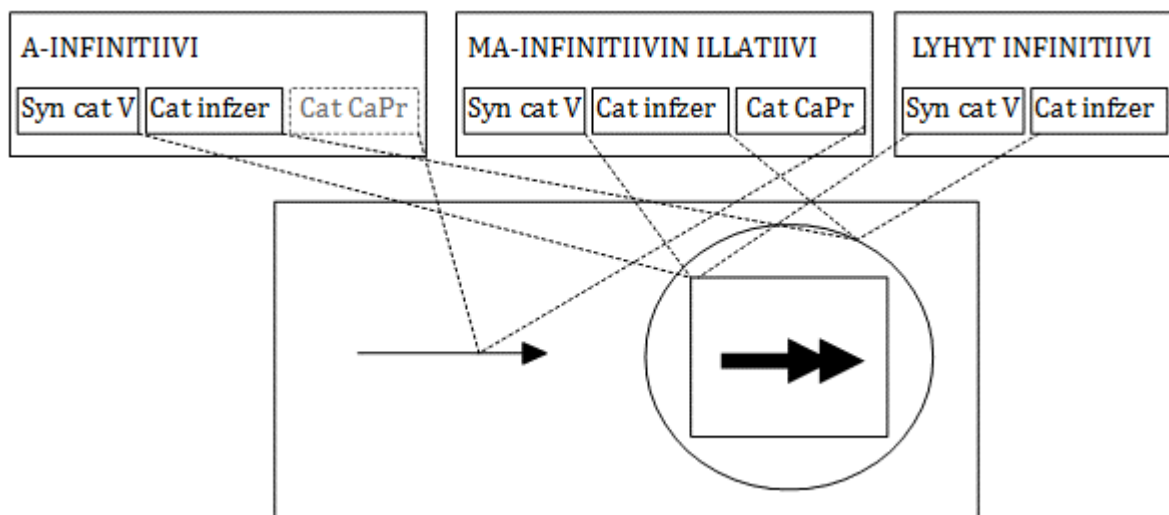
(9) *et pitää **saadar** rahaa ja päästäs shoppailee* (2010-S3N3A)

(10) *sillai alko kaikkee jo vähän **saamaan** ja* (2010-S3M0A)

Lyhentyneenä muodot päätyisivät yksitavuiseen asuun (**et pitää saa rahaa, *alko kaikkee jo vähän saa*), joka ei tunnu sopivan infinitiiveille. Samoin konsonanttivartaloiset verbit esiintyvät A-infinitiivissä vielä perinteisessä asussaan (*pitää juosta*). Muutama hajanainen esiintymä kuitenkin osoittaa, että konsonanttivartaloisilla muuttuminen lyhyeksi infinitiiviksi olisi mahdollista (*pitää juoksee*). Tämänkaltainen muoto ei kuulosta enää kovin vieraalta.

Lähikonstruktiojoukon verbit poikkeavat toisistaan ennen kaikkea muodoltaan ja lauseenjäsenasemiltaan. Merkityseroja on vaikeampi havaita. Kaikki muodot edustavat pohjimmiltaan yleisinfinitiiviä. Koska lähikonstruktiojoukko on vielä jäsentyvä ja horjuva, merkityserot liittyvätkin voimakkaammin rekisteriin, ikäkausivaihteluun ja muihin kielenulkoisiin seikkoihin. Tiettyjen muotojen käyttö kiinnittyy voimakkaammin tiettyihin puhetilanteisiin ja ryhmiin. Esimerkiksi kaikki tutkimuksen musiikkilainaukset ovat nuorisolle suunnatusta musiikista. Infini-

tiivien välillä on kuitenkin pieniä eroja myös merkityksen tasolla. Kuvassa 19 on esitetty yleisinfinitiivijoukon hyvin pelkistetty merkityksenkuvaus. Kuvaus on jo kuvassa 1 esitellyn INFINITIIVI-konstruktion kaltainen. Erot vaikuttavat tässä kuvauksessa pieniltä, mutta niillä voi olla merkittäviä kieliopillisia seurauksia. Esimerkiksi lyhyen infinitiivin erkaantuminen infinitiivien paikallissijajärjestelmästä luo muodosta paljaan deverbaalin muodon.

Kuva 19: Yleisinfinitiivien merkityksenkuvaus.

Kuvasta 19 huomataan seuraavat erot: MA-infinitiivin illatiivin jokainen osa löytyy myös merkityksenkuvauksesta, kun taas A-infinitiivin sija on kyseenalainen ja lyhyessä infinitiivissä sijaa ei ole lainkaan. MA-infinitiivin illatiivi on merkitykseltään paikallissijaisempi kuin kaksi muuta yleisinfinitiiviä. Se toimii yleensä konkreettisten verbien kanssa. A-infinitiivi sen sijaan toimii abstraktien verbien määrittäenä, eikä kiinnity enää paikallissijajärjestelmään, vaikka latiiivin voidaan katsoa vielä jollain tasolla näkyvän infinitiivin muodossa loppukahdennuksena. Lyhyt infinitiivi on kiinnostava sikäli, että se voi toimia niin konkreettisten kuin abstraktienkin verbien määrittäenä, vaikka se ei kiinnity paikallissijajärjestelmään. Koska lyhyellä infinitiivillä ei ole mitään sijamuotoa, se saa laajempia toimintamahdollisuuksia. Se on paljas yleisinfinitiivi, kuten indoeurooppalaisissa kielissä¹⁶. Tässä yhteydessä on samalla pohdittava muodon infiniittisyyttä ylipäänsä: koska lyhyt infinitiivi ei enää toteuta alkuperäistä INFINITIIVI-konstruktiota (kuva 1), kuuluuko se osaksi infinitiivijärjestelmää? Oman tulkintani mukaan lyhyt infinitiivi on kieliopillistumassa omilleen infinitiivien paikallissijaisesta järjestelmästä. Se lähestyy paljaampaa deverbaaliutta. Toisaalta samoin voidaan pohtia, toimiiko A-infinitiivikään muiden infinitiivien tavoin? Myös se on kehittynyt voimakkaasti omilleen, mutta katson

¹⁶ On korostettava, että vaikka useasti vertaankin havaintojani indoeurooppalaisiin kieliin, en koe näiden kielten infinitiivijärjestelmien vaikuttaneen erityisen voimakkaasti suomen kehitykseen. Vertailu perustuu lähinnä siihen, että tunnen näitä kieliä äidinkieleni ohella kaikkein parhaiten. Lisäksi ne tarjoavat jonkinlaisen näkökulman siihen, miten infinitiivit ovat typologisesti muissa kielissä käyttäytyneet. Näin vertailu koskee enemmänkin kieliopillistumispolkuja. Infinitiivien muutos muissa kielissä voi antaa viitteitä siitä, miten infinitiivit jatkavat kehitystään suomessa.

sen vielä kuuluvan osaksi infinitiivijärjestelmää. Kiinnostavan vivahteen merkityseroihin ja ylipäänsä lähikonstruktiojoukkoon tuo myös *alkaa*-verbi (esimerkit 11–15), joka voi saada täydennykseen kaikki infinitiivimuodot (vastaavia verbejä ovat myös *pystyä*, *joutua* ja *ruveta*, mutta pienemmissä määrin):

(11) *mut sit mä **aloin mieltii** realistisesti ni ei ((naurahtaa)) (.) ei kyl (.) ehkä* (2010-S3N3A)

(12) *mitä kautta **aloin lukees** sitä?* (2010-S3N3A)

(13) *ne luokkakoot **alkaa oleen** nii isoja kun?* (2010-S3M2A)

(14) *sillai **alko** kaikkee jo vähän **saamaan** ja* (2010-S3M0A)

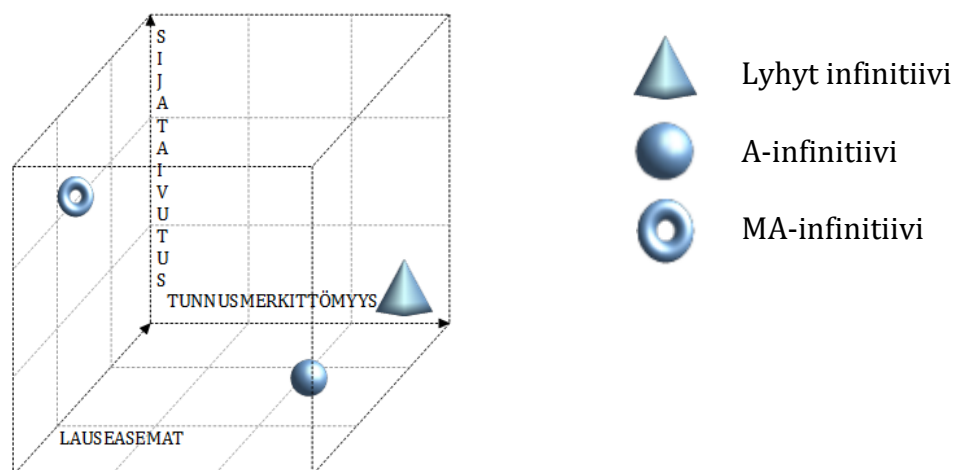
(15) *lapset **alkaa ollas** siinä iäs ni (.) nii ei o enää muutenkaa semmosia (.) hiihtolomia.* (2010-T1M1B)

Infinitiivejä voidaan tarkastella vielä prototyypillisyyden näkökulmasta. Luvussa 3.2.3 prototyypillisyyden yhteydessä puhuttiin prototyypillisyysefekteistä, joita on tarkasteltu infinitiivien osalta taulukossa 12. Perinteisen tulkinnan mukaan kategorian prototyypillisin edustaja on se, joka toteuttaa useimpia prototyypillisyysefekteistä. Esimerkiksi sekä tiaisella että strutsilla on höyhenpeite ja nokka, mutta tiainen on prototyypisempi lintu, koska se osaa lentää.

Taulukko 12: Infinitiivien prototyypillisyysefektit.

	Verbikanta	Sijapäätte	Tunnusmerkittämyys	Objekti, subjekti	Adverbiaali
A-infinitiivi	+	+ -	+	+	-
MA-infinitiivi	+	+	-	-	+
Lyhyt	+	-	+	+	+

Taulukosta 12 nähdään, että kaikki yleisinfinitiivit toteuttavat monia prototyypillisyysefekteistä, mutta yksikään ei kaikkia. Taulukon 12 perusteella lyhyt infinitiivi olisi näiden prototyypillisyysefektien perusteella kaikkein prototyypillisin infinitiivi. Toisaalta osa taulukon kohdista voidaan kyseenalaistaa: onko lyhyt infinitiivi todella tunnusmerkitön? Sen tunnuksena on pitkä vokaalipääte ja useasti vielä loppukahdennuskin. Sama kysymys voitaisiin esittää myös A-infinitiivin osalta. Kuitenkin nämä kaksi ovat selvästi tunnusmerkittävämpiä kuin MA-infinitiivin illatiivi. A-infinitiivin sijapäätteeseen on merkitty molemmat vaihtoehdot, sillä infinitiivin sijamuoto on epäselvä. Mikäli tulkitaan, että A-infinitiivissä yhä on sijapäätte, on se kaikkein prototyypillisin yleisinfinitiivi. Tarkastellaan vielä infinitiivien prototyypillisyyttä käsiteavaruudessa.

Kuva 20: Yleisinfinitiivit käsiteavaruudessa.

Kuvassa 20 on esitetty yleisinfinitiivit käsiteavaruudessa. Kaikkein prototyyppisin infinitiivi sijoittuisi kuution oikeaan takayläkulmaan. Mikään infinitiivi ei kuitenkaan täytä tätä paikkaa. Lyhyttä infinitiiviä osoitetaan pyramidilla, A-infinitiiviä pallolla ja MA-infinitiiviä renkaalla. Lyhyt infinitiivi on taulukon 12 mukaisesti tunnusmerkitön ja saa paljon lauseasemia, mutta ei saa sijaitavutusta. A-infinitiivi on niin ikään tunnusmerkitön ja toimii monissa asemissa, mutta ei kuitenkaan esimerkiksi adverbiaalina. A-infinitiivinkään ei katsota kuvassa 20 saavan sijaitavutusta. MA-infinitiivillä puolestaan on paljon sijaitavutusta, mutta vähän lauseasemia ja se on tunnusmerkkinen.

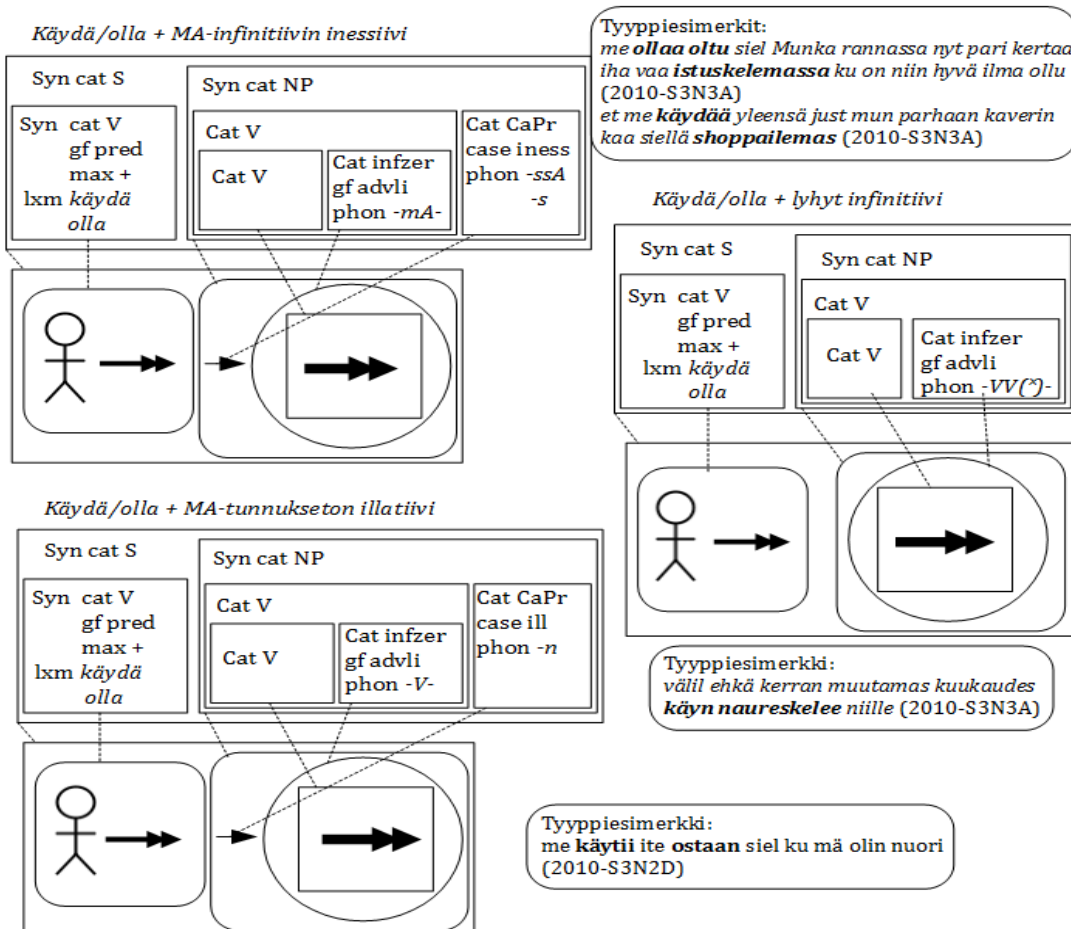
Onkin niin, että lyhyt infinitiivi ei ole prototyyppinen, mikäli ajatellaan perinteisiä suomen infinitiivijärjestelmää kuvaavia prototyyppisyysefektejä. Mahdollinen sijaitavutus on tärkeä osa suomen infinitiivijärjestelmää, mutta toisaalta kaikkein yleisin infinitiivimuoto (A-infinitiivi) on jo irrottanut järjestelmästä. Samoin tekee lyhyt infinitiivi, jonka irtautuminen tuntuu menevän vielä pidemmälle kohti paljasta yleisinfinitiiviä kuin A-infinitiivin. Yhteenvetona voidaan todeta, että lyhyt infinitiivi lähenee paljasta deverbaaliutta ilman infinitiiviä perinteisesti määrittänyttä sitoutumista sijamuotojärjestelmään.

Lähikonstruktiojoukko todennäköisesti jatkaa jäsentymistään ja kehittymistään myös tulevaisuudessa. A- ja MA-infinitiiveillä on yhä omat paikkansa, joita vähintäänkin lyhentymiskelvottomat muodot ylläpitävät. Lyhyen infinitiivin yleisyys todennäköisesti kuitenkin tulevaisuudessa kasvaa. Merkityksen tasolla lyhyt infinitiivi irtaantuu suomen perinteisestä infinitiivijärjestelmästä kohti paljaampaa deverbaaliutta, mikä puolestaan voi kasvattaa sen käyttömahdollisuuksia kielessä. Muodoista uhanalaisin on MA-tunnukseton illatiivi, joka voi helposti muuttua lyhyeksi infinitiiviksi. 2010-luvun nuorten puheessa tunnuksettomia illatiiveja olikin enää kaksi kappaletta. Samanlainen kehityssuunta on havaittavissa myös MA-tunnuksettoman illatiivin yleisyysalueella hämäläismurteissa. Esimerkiksi tamperelaisnuoret käyttävät omien

havaintojeni mukaan jo hyvin paljon lyhyitä infinitiivejä. Näin Helsingin puhekielen vaikutus näkyy muualla Suomessa. Kiinnostava jatkotutkimuksen mahdollisuus olisikin selvittää infinitiivien variaatiota muualla maassa.

5.2 Käydä- ja olla-konstruktiot

Käydä- ja *olla-*verbien osalta lähikonstruktiojoukko on hieman yksinkertaisempi kuin edellä esitelty. Tämä joukko esitellään kuvassa 21. Kuvassa on esitetty perinteiset inessiivitäydennykset, lyhyet infinitiivit ja MA-tunnuksettomat illatiiviesiintymät (*käydä pelaan* merkityksessä 'käydä pelaamassa'). Joukkoon kuuluisivat myös MA-infinitiivin tunnukselliset illatiivit. Ne toimivat kuitenkin samoin kuin tunnuksettomat, jotka on esitetty kuvassa. Illatiiviesiintymät ovat sikäli kiinnostava ilmiö, että ne edustavat eri sijamuotoa kuin mitä *käydä-* ja *olla-*verbit tyypillisesti vaatisivat. *Käydä pelaamaan* on toki itsenäänkin mahdollinen, mutta edustaa tällöin merkitystä 'aloittaa pelaaminen'. Kuitenkin illatiivi esiintyy myös paikoissa, joissa merkityksen puolesta vaadittaisiin inessiiviä, vaikkakin vähäisissä määrin. Illatiivitäydennys on olennainen myös sikäli, että lyhyt infinitiivi on todennäköisesti tullut *käydä-* ja *olla-*verbien täydennykseksi nimenomaan MA-tunnuksettomien illatiivien kautta.

Kuva 21: *Käydä-* ja *olla-*verbien infinitiivitäydennykset lähikonstruktiojoukkona.

Tyypillisesti *käydä*- ja *olla*-verbien yhteydessä informantit käyttävät inessiivitäydennyksiä *pelaamassa* tai *pelaamas*. Kuvassa 21 on esitetty molemmat muodot samassa konstruktiossa, vaikka ne ovatkin toki muodoltaan poikkeavat. Näiden välinen merkitysero liittyy enemmänkin rekisteriin: lyhentynyttä inessiiviä käytetään vapaammin puhekielessä. *-mAs*-muotoa käytetäänkin kaikista esiintymistä eniten 2010-luvun aineistossa. 2010-luvun nuorten puheessa lyhyt infinitiivi on kuitenkin niin ikään yleinen täydennys *käydä*- ja *olla*-verbeille. Lyhyen infinitiivin päätyminen tähän tehtävään on erikoista. Yleisinfinitiivien osalta lyhyen infinitiivin kehityskulku on selkeä, kun illatiivin sananloppuinen *n* katoaa. Inessiivin päätte *-ssA* on kuitenkin huomattavasti kompleksisempi kadotettava – etenkin kun luonnollinen välimuoto, MA-tunnukseton inessiivi (*pelaas*), ei ole missään vaiheessa esiintynyt kovin voimakkaana Helsingin puhekielessä (Ylikoski 2005). Näin ollen lyhyen infinitiivin päätyminen täydennykseksi täytyy johdatella muuta kautta.

Ylikoski (2005: 195) selittää illatiivitäydennyksen ja lyhyen infinitiivin liittyvän nimenomaan lokaaliseen käyttöön: hänen tutkimuksessaan esimerkiksi lause *käyn kattoon lämpömittaria* koettiin laajalti hyväksytyksi, kun taas lause *se on kuulemma alottaan vuodenvaihteessa tupakkalakon* ('on aloittamassa') ei. Jälkimmäisen lauseen ajallinen, tulevaisuuteen sijoittuva merkitys tekee lyhyen muodon tai illatiivin käytöstä lähes mahdotonta. Koska *käydä*-verbiin liittyy vahva lokaalisuus, on myös luonnollisempaa, että sen täydennykset ovat herkemmin illatiiveja tai lyhyitä infinitiivejä. Sen sijaan *olla*-verbi monitahoisena verbinä toimii erilaisissa tehtävissä, ja saa erilaisia täydennyksiä. Miksi illatiivi ja lyhyt infinitiivi sitten esiintyvät juuri lokaalisissa merkityksissä, joiden pitäisi olla inessiivin ominta aluetta? Tähänkin Ylikoski (mts. 199) tarjoaa vastauksen. Hänen mukaansa muodot ovat absentiiveja, jotka siis vastaavat kysymykseen *missä?* (*se on kirjottaan/kirjottamassa gradua*). Sen sijaan myös *olla*-verbin kanssa mahdolliset progressiivit vastaavat kysymykseen "mitä tekemässä?" (*se on jo kirjottamassa gradua*). Jälkimmäisessä tapauksessa illatiivitäydennys tai lyhyt infinitiivi ei olisi luonnollinen valinta. Vastaavanlaisia absentiiveja esiintyy myös joissakin indoeurooppalaisissa kielissä ja esimerkiksi unkarissa. Näissä kielissä absentiivit liittyvät niin ikään yleisinfinitiiviin (saks. *Jan ist boxen*¹⁷). Näin ollen merkitys lähenee jo kopulalausetta: *Mikko on pelaa*.

Käydä- ja *olla*-verbien täydennysten osalta konstruktioiden voi katsoa olevan variaatioltaan tasapainoisempi kuin yleisinfinitiivien. Lyhyen infinitiivin esiintymiä rajoittaa esiintymisen vain tietyissä, absentiivisissa merkityksissä sekä tiettyjen verbiryhmien lyhentymisen mahdottomuus (*dA*-tunnuksiset). Illatiiviesiintymiä on 2010-luvulla enää kovin vähän, joten

¹⁷ suom. Jan on nyrkkeilemässä, mutta sanatarkasti 'Jan on nyrkkeillä'. Esimerkki on Ylikosken (2005).

tässäkin tapauksessa voidaan katsoa tunnuksettoman illatiivin käytön vähenevän ja lyhyen infinitiivin kasvavan. Inessiivitäydennykset *-mAssA* ja *-mAs* säilyttänevät kuitenkin asemansa vielä melko pitkään. Tässä tutkimuksessa on puhuttu *käydä-* ja *olla-*verbien täydennyksistä. Vastaavankaltaisia merkityksiä ja näin ollen vastaavia täydennyksiä voivat saada kuitenkin myös esimerkiksi *käväistä*, *piipahtaa*, *pyörähtää* ja niin edelleen, vaikka niitä ei tässä tutkimuksessa olekaan käsitelty.

5.3 Muutoksen nopeus ja ennuste

Luvussa 4 käsiteltiin tutkimuksen tuloksia ja vertailtiin eri ikäryhmiä ja vuosikymmeniä. Näiden tulosten perusteella voidaan todeta yleisinfinitiivien esiintymien muuttuneen. Lyhyen infinitiivin käyttö kasvaa vuosikymmeneltä toiselle kaikissa ikäryhmissä, kun puolestaan MA-infinitiivin käyttö vähenee. A-infinitiiviesiintymät vähenevät niin ikään, mutta niiden määrä on yhä huomattavasti suurempi kuin MA-infinitiivien. Tässä luvussa pyritään reaaliaikaisen aineiston perusteella esittämään ennusteita yleisinfinitiivien muutoksesta tulevaisuudessa. Tarkoituksena on luoda näennäisaikaennuste luvussa 4.7. nousseiden havaintojen perusteella.

Kuten tutkimuksessa on jo aiemmin todettu, näennäisaikaennuste ei voi perustua täysin ajatukselle yksilön kielen pysyvyydestä. Huomioon on otettava myös ikäkausivaihtelu ja muut mahdolliset muutokseen vaikuttavat asiat. Luvussa 4.7. havaittiin yleisinfinitiivien ikäkausivaihtelun noudattelevan yleisesti tunnettua kaavaa: nuoret käyttävät enemmän yleispuhekieltä ja murteita, keski-ikäisten kieli yleiskielistyy työelämässä ja eläkkeelle siirryttäessä puhe taas murteellistuu. Erityisesti ikäkausivaihtelu korostui lyhyen infinitiivin suosiossa. Seuraavassa pyritään löytämään ikäkausivaihtelulle arvo, jota voi soveltaa myös ennusteeseen.

Taulukko 13: Yksinkertaiset näennäisaikaennusteet lyhyen infinitiivin osalta.

	Lyhyt	Lyhyt x+20	Lyhyt x+40
1970-van	25 %		
1970-kesk	24 %		
1970-nuor	43 %		
1990-van	28 %	24 %	
1990-kesk	39 %	43 %	
1990-nuor	48 %		
2010-van	37 %	39 %	43 %
2010-kesk	38 %	48 %	
2010-nuor	56 %		

Mikäli tarkastellaan 2010-luvun vanhojen ryhmän riviä taulukosta 13, huomataan melko selkeitä tendenssejä. Lyhyen infinitiivin prosenttiosuus on pienempi kuin ennusteessa, mutta ei dramaattisesti. Kyseinen ryhmä käytti nuorena lyhyitä infinitiivejä 43 prosenttia kaikista infinitiiviesiintymistä. 20 vuoden päästä lyhyiden infinitiivien määrä oli pudonnut 4 prosenttiyksikköä ja tästä kahdenkymmenen vuoden päästä kaksi. Näin ollen voitaisiin todeta lyhyen infinitiivin käytön laskevan neljä prosenttia nuoruudesta keski-ikään ja tästä puolet keski-ikästä vanhuuteen. Näin yksinkertainen asia ei tietenkään ole, mitä osoittaa muun muassa 2010-luvun keski-ikäisten joukko, jonka lyhyiden infinitiivien määrä on laskenut 10 prosenttia. Samoin 1990-luvun vanhojen ryhmässä lyhyiden infinitiivien käyttö on kasvanut keski-ikästä. 1990-luku poikkeaa huomattavasti 1970-luvun ja 2010-luvun tilastoista. Sekä 1970-luvulla että 2010-luvulla keski-ikäisten ja vanhojen ryhmät ovat lyhyen infinitiivien edustukseltaan lähes samoissa lukemissa (1970: 25 %, 24 % ja 2010: 37 %, 38 %). 1990-luvulla keski-ikäiset puolestaan ovat vanhojen ja nuorten välimaastossa. Näin ollen 1990-luku näyttää poikkeuksellisenä. Lyhyen infinitiivin ikäkausivaihtelun merkitys onkin suurempi kuin 2010-luvun vanhojen ryhmän rivi antaisi olettaa. Ryhmä noudattelee erinomaisen hyvin näennäisaikaennustetta ja pitää kiinni lyhyen infinitiivin käytöstä. Esimerkiksi 2010-luvun keski-ikäisten ryhmä ei kuitenkaan näin tee.

Mikäli vertaillaan taulukon 13 kaikkien vuosikymmenten nuorten ja vanhojen ryhmien eroja, huomataan eron pysyvän noin 20 prosenttiyksikössä (1970: 18 %, 1990: 20 %, 2010: 19 %). Tällaiset erot näyttävät tilastossa pysyvämmiltä, joten niiden varaan on turvallisempi rakentaa ennustetta. Samoin esimerkiksi nuorten ryhmiä eri vuosikymmenillä tarkasteltaessa havaitaan lyhyen infinitiivin käytön kasvavan melko tasaisesti: 43 % – 48 % – 56 %. Kasvu on 5–8 prosenttiyksikköä. Mikäli sama tendenssi jatkuu, vuonna 2030 nuorten ryhmän lyhyiden infinitiivien määrä olisi 61–65 prosenttia (56 % + 5...8 %). Vanhojen ryhmässä määrä olisi 41–47 prosenttia (61...65 % – 18...20 %) ja keski-ikäisten ryhmässä 40–50 prosenttia riippuen siitä, kuinka nykyiset nuoret pitävät kiinni idiolektistaan. Reaaliaikainen aineisto antaa tältä osin erilaisia vaihtoehtoja. Todennäköisemmin kuitenkin keski-ikäiset käyttävät lyhyitä infinitiivejä melko lailla yhtä paljon kuin vanhojen ryhmä. Koska kyseessä on kuitenkin koko yleisinfinitiivijoukon ennuste, täytyy vielä tarkastella A- ja MA-infinitiivejä ennen kokonaisen ennusteen laatimista (taulukko 14).

Taulukko 14: Yksinkertaiset näennäisaikaennusteet A- ja MA-infinitiivien osalta.

	A-inf.	A x+20	A x+40		MA-inf.	MA x+20	MA x+40
1970-van	47 %			1970-van	28 %		
1970-kesk	54 %			1970-kesk	22 %		
1970-nuor	41 %			1970-nuor	16 %		
1990-van	50 %	54 %		1990-van	22 %	22 %	
1990-kesk	43 %	41 %		1990-kesk	18 %	16 %	
1990-nuor	39 %			1990-nuor	13 %		
2010-van	42 %	43 %	41 %	2010-van	21 %	18 %	16 %
2010-kesk	44 %	39 %		2010-kesk	18 %	13 %	
2010-nuor	34 %			2010-nuor	10 %		

Tarkastellaan taulukosta 14 jälleen ensimmäisenä 2010-luvun vanhojen ryhmän riviä, koska se käsittää kolme vuosikymmentä. Erot ovat hyvin pieniä, joten ryhmän A-infinitiiviesiintymät ovat pysyneet samalla tasolla. Nuorten puheessa A-infinitiiviesiintymiä on vähemmän kuin muilla ryhmillä, joten tässäkin ryhmässä on pientä ikäkausivaihtelua. Kiinnostavasti ennuste ei pidä paikkaansa myöskään vanhojen osalta. 1990-luvun vanhojen ryhmällä A-infinitiiviesiintymiä on neljä prosenttiyksikköä vähemmän kuin ennuste antaisi olettaa ja 2010-luvullakin yhden prosenttiyksikön. Tällä perusteella voitaisiin ennustaa 2030-luvulla vanhojen ryhmän A-infinitiiviedustuksen olevan noin 40 prosenttia (44 % - 1...4 %) ja keski-ikäisten 36-39 prosenttia (34 % + 2...5 %). Nuorten ryhmän osuudeksi tulisi 30 prosenttia (1970: 41 %, 1990: 39 %, 2010: 34 %, 2030: n. 30 %).

Ylipäänsä A-infinitiiviesiintymät pysyvät kaikissa ikäryhmissä ja kaikilla vuosikymmenillä melko samoissa lukemissa. Syynä tähän on konsonanttivartaloisten ja *dA*-tunnuksisten verbien suuri osuus (27-33 % kaikista infiniiveistä). Nämä verbiryhmät eivät voi muuttua lyhyiksi infiniiveiksi A-infinitiivin sijaan ainakaan tämän tutkimuksen aineistossa. Mikäli tilanne ei muutu, A-infinitiivien edustus pysyy noin 30 prosentissa. 2030-luvun nuorten A-infinitiiviesiintymien määrä olisi jo lähestulkoon sama kuin konsonanttivartaloisten ja *dA*-tunnuksisten ylipäänsä, jolloin muutos olisi käynyt läpi jo kaikki lyhentymiseen mahdolliset ryhmät ja muutos olisi S-käyrän loppusuoralla. Mahdollista on toki myös *voi juoksee* -tyyppisten esiintymien yleistyminen, vaikka tällaisesta ei aineistossa ole paljonkaan merkkejä. Kuitenkin suomessa on ollut havaittavissa selvä tendenssi kohti vokaalivartaloita. Esimerkiksi partitiivi- ja essiivisijoissa

kyseinen muutos näkyy selkeästi: (*nientä* > *niemeä*, *uunna* > *uutena*). Näin ollen konsonanttivartaloiset (*tA*, *lA*, *rA*, *nA*) A-infinitiivit saattavatkin tulevaisuudessa lyhentyä. Paunonen (2003: 201–209) käsittelee erilaisia muutoksia konsonanttivartalosta vokaalivartaloon ja toteaa muutoksen tapahtuvan tyypillisesti hyvin hitaasti, lähes sana kerrallaan (ks. myös Mielikäinen 1995). Konsonanttivartaloisten verbien osalta tuntuukin luontevalta, että jatkossa *voi juoksee* tai *pitää näkee* -tyyppiset muodot yleistyvät, kun taas keskeisemmistä *tulla*- ja *olla*-verbeistä lyhyiden infinitiivien luominen on hankalampaa (*voi tulee*, *pitää olee*).

MA-infinitiivin suhteen tilanne näyttää taulukossa 14 selkeältä. Nuorten puheessa esiintymiä on melko selvästi vähemmän kuin keski-ikäisillä ja vanhoilla, joiden ryhmissä esiintymämäärät ovat melko lähekkäin. Myös MA-infinitiivien kohdalla on otettava huomioon lyhentymiskelvottomien verbien osuus. Tässä tapauksessa vain *dA*-tunnuksiset MA-infinitiivin illatiivit (*saamaan*) eivät voi lyhentyä. Näiden osuus kaikista infinitiiviesiintymistä on 1–3 %. Tasaisesti laskettuna 2030-luvun keski-ikäisten osuus pitäisi olla siis 12–15 % (10 % + 2...5 %) ja vanhojen puolestaan 18–21 % (18 % + 0...3 %). Nuorten osuudeksi voidaan laskea 7 % (1970: 16 %, 1990: 13 %, 2010: 10 %). Näin ollen myös MA-infinitiivin illatiivin osalta aletaan jo lähennellä lyhentymiseen kelpaamattomien infinitiivien osuutta. Yhteenvetona voidaan siis todeta 2030-luvulla muutoksen edenneen nuorten osalta jo S-käyrän loppuvaiheeseen, jolloin lyhyet infinitiivit ovat lähes yksinomaisia tilanteissa, joissa niitä voi käyttää. Taulukossa 15 luodaan vielä koonti ennusteista.

Taulukko 15: Tähänastista reaaliaikaista muutosta mukaileva näennäisaikaennuste 2030- ja 2050-luvuille.

	Lyhyt	A-infinitiivi	MA-infinitiivi
2030-van	41 – 47 %	40 – 43 %	18 – 21 %
2030-kesk	40 – 50 %	36 – 39 %	12 – 15 %
2030-nuor	61 – 65 %	29 – 32 %	7 %
2050-van	46 – 55 %	32 – 38 %	12 – 18 %
2050-kesk	46 – 60 %	31 – 37 %	9 – 12 %
2050-nuor	66 – 73 %	*24 – 30 %	4 %

Taulukossa 15 on esitetty näennäisaikaennuste 2030- ja 2050-luvuille. Etenkin 2050-luku on niin kaukainen, että ennuste ei varmastikaan ole kovin luotettava, mutta sellaisen tekeminen oli kuitenkin aineiston perusteella mahdollista. Lisäksi tämä ennuste voi olla tulevan tutkimuksen mittapuuna, kuten näennäisaikaennusteet yleensäkin. 2030-luvun ennusteet ovat samat

kuin edellä esiteltyt, ja samoja laskukaavoja on sovellettu myös 2050-luvulle. Ennusteesta huomataan, että lyhyen infinitiivin suosio kasvaa edelleen. Toisaalta taulukko osoittaa lyhyeen infinitiiviin kuuluvan ikäkausivaihtelun, sillä nuorten puheessa lyhyiden infinitiivien määrät ovat huomattavasti suuremmat kuin kahdessa muussa ryhmässä. 2050-luvun nuorten A-infinitiiviosuus on merkitty asteriskilla siitä syystä, että kyseinen prosenttilukema laskee alle konsonantivartaloisten ja *dA*-tunnuksisten verbien määrän (27–33 % aineistossa). Mikäli nämä verbit eivät jatkossakaan pysty muuttumaan lyhyiksi infinitiiveiksi, muutos ei voi edetä näin pitkälle. Sama koskee osaltaan myös MA-infinitiivin illatiivia, jonka neljän prosentin osuus on juuri ja juuri lyhentymättömien määrän yläpuolella. 2050-luvun ennusteen vaihteluvälit ovat jo melko suuret, eivätkä näin ollen kovin tarkat. Tämänkaltainen ennuste osoittaa tapahtuvaa muutosta kuitenkin havainnollisemmin kuin perinteinen näennäisaikaennuste, jossa ei ole pyritty huomioimaan muutokseen vaikuttavia tekijöitä. Onnistuessaan ennusteet voivat todella kertoa jotakin meneillään olevasta kielenmuutoksesta ja tulevaisuuden tilanteesta sekä laajemmin muutoksen dynamiikasta.

6 LOPUKSI

Kohti ääretöntä – ja sen yli.
Buzz Lightyear, Toy Story (1995)

Tässä luvussa luodaan kokoava katsaus tuloksiin ja niiden yleiseen merkittävyyteen. Lisäksi tarkastellaan tutkimuksessa tehtyjä valintoja ja niiden onnistuneisuutta. Tarkoituksena on asettaa tutkimus osaksi laajempaa kielentutkimuksen kenttää ja herättää myös jatkotutkimuksen mahdollisuuksia.

Tutkimuksessa tarkasteltiin yleisinfinitiivien variaatiota ja muutosta Helsingin puhekielessä. Muutosta havaittiin runsaasti neljänkymmenen vuoden jakson aikana. Lyhyt infinitiivi on 2010-luvulla Helsingin puhekielessä kaikkein yleisin infinitiivimuoto. Muutoksen juuret ovat kuitenkin jo paljon kauempana – 1970-luvun aineistossakin nuoret käyttävät jo yleisinfinitiiveistä useimmin lyhyitä infinitiivejä. Lyhyen infinitiivin synty kiinnittyy muutamiin muihin kiellemuutoksiin: A-loppuisten vokaaliyhtymien assimilaatioon, tunnuksettomaan MA-infinitiivin illatiiviin ja supistumaverbien helsinkiläiseen ei-standardiin muotoon. Lopulta infinitiivit ovat päätyneet pitkään vokaaliin päättyvään, yksikön kolmannen persoonan muotoa muistuttavaan asuun. Yksikön kolmannelta persoonalta lyhyen infinitiivin erottaa kuitenkin melko säännöllisesti toteutuva loppukahdennus.

Merkityksen osalta lyhyt infinitiivi lähestyy paljasta deverbaaliutta suomen perinteisen infinitiivijärjestelmän ulkopuolelle. Osaltaan samanlaisesti toimii myös A-infinitiivin lyhyt muoto, jonka historiallinen lativisija kuitenkin vielä säilyttää sen voimakkaammin osana järjestelmää. MA-infinitiivin illatiivi ja sen tunnukseton muoto taas ovat paremminkin perinteisen infinitiivijärjestelmän osia, sillä ne kiinnittyvät sijamuotoihin. Syntaksin tasolla lyhyt infinitiivi toimii sekä A-infinitiivin että MA-infinitiivin illatiivin tehtävissä. Se on näin ollen monikäyttöinen yleisinfinitiivi, joka toimii kaikenlaisten finiittisten verbien määritteenä.

Jos kerran lyhyen infinitiivin kehitys on seurattavissa pitkälle historiaan, ja muoto on ollut melko yleisesti käytössä jo 1970-luvulla, miksi siitä ei ole aiemmin kirjoitettu kattavaa esitystä? Tämä johtuu pitkälti erilaisesta luokittelusta: lyhyt infinitiivi on kyllä perinteisesti huomioitu tutkimuksissa, mutta se on tulkittu MA-infinitiivin tunnuksettomaksi illatiiviksi: *antaa(n)*. A-infinitiivilähtöiset pitkään vokaaliin päättyvät muodot (*pitää lähtee*) sen sijaan on tulkittu A-infinitiiveiksi. Tässä tutkimuksessa tästä jaottelusta on pyritty eroon, sillä vaikka lyhyen infinitiivin synty onkin moninainen, on se nykyisellään irtautunut lähtöinfinitiiveistään. Sen erilähtöiset, mutta samaan asuun päättyvät muodot puolestaan säilyttävät toisiaan analogisesti.

Onkin ennustettavissa, että lyhyen infinitiivin yleisyys tulevaisuudessa kasvaa. Erityisesti

median voimakkaasti puhekielistyessä lyhyen infinitiivin muodot tulevat yhä useammin kuuluisiksi. Tässä tutkimuksessa lyhyt infinitiivi profiloituu ennen kaikkea nuorten käyttämäksi infinitiivimuodoksi, mutta myös keski-ikäisten ja vanhojen ryhmissä lyhyt infinitiivi kasvattaa suosiotaan. 2010-luvulla molemmissa ryhmissä lyhyt infinitiivi kattaa noin 37 % kaikista yleisinfinitiiviesiintymistä. Lyhyt infinitiivi yleistyy ennen kaikkea MA-infinitiivin kustannuksella. Erityisesti MA-infinitiivin illatiivin tunnuksettomat muodot ovat häviämässä varsinkin nuorten puheesta. A-infinitiivin osalta muutama muotoryhmä pitää muutoksen vielä aisoissa. On kuitenkin mahdollista, että konsonanttivartaloisten A-infinitiivien (*juosta*) ryhmä tulevaisuudessa pystyy muuttumaan lyhyiksi infinitiiveiksi (*pitää juoksee*). Tällaisia esiintymiä on tässä tutkimuksessa muutamia.

Yllä esitelty kehitys vastaisi tässäkin tutkimuksessa useita kertoja pohdittua taipumusta yhden yleisinfinitiivin käytölle indoeurooppalaisten kielten tapaan. Etenkin lyhyen infinitiivin siirtyminen sijamuotojärjestelmän ulkopuolelle vahvistaa tämänkaltaista tendenssiä. Vastavasta kehityksestä kertoisi myös *käydä*- ja *olla*-verbien täydennyksenä käytetty lyhyt infinitiivi. Näitä täydennyksiä osui tutkimuksen aineistoon melko vähän, mutta niiden merkitys on kuitenkin suuri. Esimerkiksi *olla*-verbin kanssa käytettynä lyhyt infinitiivi vertautuu suoraan indoeurooppalaisten kielten malliin: *Mikko on pelaa*. Koska esiintymiä on niin vähän, ei tällaisen ilmaistyyppien esiintymisestä ole vielä juurikaan näyttöä, mutta tässä ja aikaisemmassa tutkimuksessa (Ylikoski 2005) tehtyjen havaintojen perusteella tämän tyyppinen kehitys voisi olla mahdollista. Tätä havaintoa vahvistaisi meneillään oleva muutos: 2010-luvulla *käydä*- ja *olla*-verbien täydennyksissä lyhyen infinitiivin käyttö on laajempaa kuin aikaisemmillä vuosikymmenillä. Mikäli kehitys jatkuu nykyisellään, voidaan suomen nähdä liikkuvan tutkimuksen otsikon mukaisesti kohti ääretöntä eli yhtä paljasta yleisinfinitiiviä.

Tutkimus perustuu haastattelumuotoiseen aineistoon. Aineisto tarjosi laajat mahdollisuudet infinitiivien variaation ja muutoksen tarkkailuun. Aineistossa esiintyi runsaasti infinitiivejä, minkä ansiosta esiintymien kvantitatiivinen vertailu oli mahdollista. Aineiston käytössä jouduttiin tekemään ajoittain vaikeitakin valintoja. Koko aineistoa ei voitu käyttää sen 1970-luvulle painottuvan luonteen takia. Tämä ei kuitenkaan ollut kovinkaan suuri ongelma, sillä sekä 1990-luvulta että 2010-luvultakin saatiin riittävästi haastatteluja, jolloin vuosikymmenet olivat keskenään vertailukelpoiset. Sosiaalisista muuttujista hyödynnettiin vain ikää, vaikka muihinkin valintoihin oli mahdollisuuksia. Ikä osoittautui kuitenkin huomattavan tärkeäksi muuttujaksi, sillä lyhyt infinitiivi on erityisesti nuorison käytössä. Ikäryhmät eivät ole kuitenkaan luonnollisesti homogeenisiä, vaan joukkoon mahtuu paljon vaihtelua. Tässä tutkimuksessa

päädyttiin korottamaan tulosten yleistettävyys ryhmän sisäistä variaatiota tärkeämmäksi, koska tarkoituksena oli selvittää infinitiivien variaation laajuutta koko Helsingissä. Aineiston haastatteluista osa oli tutkimuksen tekovaiheessa litteroitu ja osa ei. Puuttuvia haastatteluista kuunneltiin ja niistä poimittiin infinitiiviesiintymiä. Selvää kuitenkin on, että erityisesti loppukahdennustapauksissa kahden eri tulkitsijan havainnot saattavat poiketa toisistaan. Tässä tutkimuksessa vaikutusta pyrittiin vähentämään kuuntelemalla myös litteroidut haastattelut. Tästä huolimatta litteraatti ajoittain ohjasi kuulijan havaintoa litteraatin mukaiseksi.

Tutkimuksessa sovellettiin sosiolingvististä variaationtutkimusta ja kognitiivista kielitiedettä sekä konstruktikielioppia. Sosiolingvistinen näkökulma oli tämänkaltaiseen aineistoon luonnollinen: onhan itse aineistokin kerätty sosiolingvistisen metodin mukaisesti. Erityisesti tulosten kvantitatiivinen esittäminen on niin ikään sosiolingvistiikan perinteen mukaista. Sosiolingvistisen metodin soveltaminen aiheeseen onnistuikin hyvin. Hieman poikkeavan lähestymistavan tutkimukseen tarjosi puolestaan kognitiivisen kielitieteen ja konstruktikieliopin perinne. Tyypillisesti konstruktikieliopin parissa ei ole paljonkaan toteutettu puhutun kielen tutkimuksia, vaikka kielenmuutosta on kyllä tarkkailtu. Tässä tutkimuksessa pyrittiin konstruktikieliopin ja variaationtutkimuksen synteisiin, jossa onnistuttiin. Sosiolingvistisellä metodilla kerättiin varsinaisia havaintoja aineistosta, joita selitettiin konstruktikieliopin ja kognitiivisen kielitieteen tutkimustavoilla. Yleisinfinitiivit kuuluvat lähikonstruktiojoukkoon, jonka variaatiota tarkasteltiin niin muodon kuin merkityksenkin osalta. Konstruktikielioppi osoittautui hyödylliseksi välineeksi muutoksen kuvaamisessa. Kun lyhyt infinitiivi irtaantuu sijamuotoihin sidotusta infinitiivijärjestelmästä, sen kuvaus on helppo esittää konstruktionalin avulla. Lyhyt infinitiivi on omanlaisensa infiniittistä verbiä kuvaava konstruktio, johon ei kuitenkaan muiden infinitiivien sijaan kuulu sijamuotoa. Kiinnostava jatkotutkimuksen aihe olisi tarkastella ylipäänsä infinitiivien ja sijamuotojen suhdetta: sijojen voisi ajatella toimivan eri tavalla infinitiivien kuin nominien kanssa.

Sosiolingvistiikan ja konstruktikieliopin yhdistäminen on yksi tutkimuksen keskeisistä ansioista. Tämä malli toimi tutkimuksen tarpeissa hyvin ja tuotti toivottuja tuloksia. Kielenmuutoksen todentaminen yleisinfinitiivien joukossa oli puolestaan tutkimuksen keskeinen tulos. Lyhyen infinitiivin käyttö kasvaa jatkuvasti. Lisäksi tutkimuksessa saatiin selvitettyä, että lyhyt infinitiivi kielipillistuu omilleen muista infinitiivimuodoista. Näin ollen se ei varsinaisesti kytkeydy sen paremmin A-infinitiiviin, MA-infinitiivin illatiiviin kuin kolmannen persoonan muotoonkaan, vaan toimii näiden kaikkien kontaminaatiomuotona, joka skemaattistuu itsenäiseksi.

Keskeisten ansioiden ohella tutkimus jättää jälkeensä paljon kysymyksiä. Jatkotutkimuksen mahdollisuuksia olisi ainakin alueellisen jakauman selvittämisessä. Ovatko tässä tutkimuksessa tehdyt havainnot ominaisia vain Helsingille, vai näkyykö kehitys muuallakin Suomessa? Olen ainakin itse Pirkanmaan kouluissa havainnoinut paljonkin lyhyen infinitiivin käyttöä, mutta varsinaista tutkimustietoa aiheesta ei ole. Ylipäänsä Helsingin puhekielen vaikutus muuhun Suomeen on kiinnostava aihe: kun suuri osa kaikesta mediasisällöstä tuotetaan pääkaupungissa, kulkeutuuko myös kaupungin puhekieli ympäri maan? Tällaisen tendenssin tutkiminen on kuitenkin haastavaa ja Suomen maantieteen takia hyvin raskasta.

Jatkotutkimuksen pohdittavaksi jää myös kysymys kielenkäyttäjien suhtautumisesta tähän uuteen infinitiiviin. Koetaanko se erityisesti nuorisomuodoksi, vai onko sillä mahdollisuuksia toimia neutraalina infinitiivimuotona? Niin ikään jatkossa voidaan pohtia, onko muissa infinitiivien sijamuodoissa tapahtumassa vastaavaa muutosta kuin *käydä*- ja *olla*-verbien täydennyksissä. Kiinnostavaa olisi tutkia myös infinitiivien ja sijamuotojen merkityssisältöä ylipäänsä. Voisi tulkita edellä esitetyllä tavalla, että sijamuodot käyttäytyvät eri tavalla yhdistyessään infinitiiveihin kuin nomineihin. Tässä yhteydessä konstruktiokielioppi on hyvä väline: sen avulla voidaan käsitellä kokonaista konstruktiota sen eri osien sijaan.

LÄHTEET

Aineistolähteet

Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus (1970, 1990, 2010) [online-puhekorpus]. - Helsinki : Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Kotimaisten kielten keskus ja Heikki Paunonen, 2014. [viitattu 01.09.2015]. URN: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2014073041>.

Kirjallisuuslähteet

ANTTILA, RAIMO 1989: *Historical and Comparative Linguistics*. 2. painos. Amsterdam: Benjamin.

BLOOMFIELD, LEONARD 1935 [1933]: *Language*. London: Allen & Unwin.

BUCHSTALLER, ISABELLE 2015: Exploring linguistic malleability across the life span: Age-specific patterns in quotative use. *Language in Society*. Vol. 44/4. s. 457–496.

CROFT, WILLIAM 2001: *Radical Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

FAUCONNIER, GILLES & TURNER MARK 2003: *The Way We Think. Conceptual Blending and Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.

FILLMORE, CHARLES – KAY, PAUL – O'CONNOR MARY CATHERINE 1988: Regularity and Idiomacity in Grammatical Constructions. The Case of Let Alone. *Language*. Vol 64. s. 501–538.

FILLMORE, CHARLES – KAY, PAUL 1995: *Construction Grammar*. Stanford CA: Center for the Study of Language and Information.

FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2004: Construction Grammar. A Thumbnail Sketch. – Fried Mirjam – Östman Jan-Ola (toim.), *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*. s. 11–86. Amsterdam: John Benjamins.

GEERAERTS, DIRK 1997: *Diachronic Prototype Semantics*. Oxford: Oxford University Press.

GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.

– – 2006: *Constructions at Work*. Oxford: Oxford University Press.

HAMUNEN, MARKUS 2015: Analogian käsitteestä konstruktioikieliopissa. *Virittäjä 2/2015*. s. 278–286.

- HEINONEN, TARJA 2013: *Idiomien leksikaalinen kuvaus kielenkäytön ja vaihtelun näkökulmasta*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Verkkoaineisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8555-0>
- HERLIN, ILONA – KOTILAINEN LARI (toim.) 2012: *Verbit ja konstruktio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HERLIN, ILONA – LEINO, PENTTI – VISAPÄÄ, LAURA 2005: Kas siinä pulma. – Herlin Ilona – Visapää Laura (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikka*. s. 9–38. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HOCKETT, CHARLES F. 1958: *Course in Modern Linguistics*. New York: Macmillan.
- HOPPER, PAUL J. – TRAUOGOTT, ELIZABETH CLOSS 2003: *Grammaticalization*. 2. p. Cambridge: Cambridge University Press.
- IBBOTSON, PAUL – THEAKSTON, ANNA L. – LIEVEN, ELENA V. M. – TOMASELLO, MICHAEL 2011: Semantics of the Transitive Construction: Prototype Effects and Developmental Comparisons. *Cognitive Science*. s. 1268–1288.
- ITKONEN, ESA 1998: Mitä on kieliopillistuminen? – Pajunen Anneli (toim.), *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*. s. 11–41. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- – 2005: *Analogy as Structure and Process*. Amsterdam: John Benjamins.
- – 2011: Konstruktiokielioppi ja analogia. *Virittäjä* 4/2011. s. 600–605.
- ITKONEN, TERHO 1964: *Proto-Finnic final consonants: their history in the Finnic languages with particular reference to the Finnish dialects*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- JUUSELA, KAISU – NISULA, KATARIINA 2006: *Helsinki kieliyhteisönä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- JÄÄSKELÄINEN, ANNI 2013: *Todisteena äänen kuva*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Verkkoaineisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8860-5>
- KARLSSON, FRED – LEHTONEN, JAAKKO 1977: *Alkukahdennus. Näkökohtia eräistä suomen kielen sandhi-ilmiöistä*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. Verkkoaineisto. Luettu 2.10.2015. <http://www.ling.helsinki.fi/~fkarlss0/publfk2.html>
- KAY, PAUL 2013: The Limits of Construction Grammar. – Hoffmann Thomas – Trousdale Graeme (toim.), *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University

Press.

- KOIVISTO, VESA 2005: Monikasvoinen -mA ja suomen agenttipartisiipin tausta. – Herlin Ilona – Visapää Laura (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa*. s. 146–172. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Konstruktoiden dynamiikkaa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Verkkoaineisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4442-7>
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen*. Väitöskirja. Turun yliopisto. SKST 1036. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAASANEN, MIKKO 2014: *Näennäisaikamenetelmä ja kielen muutoksen ennustaminen*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Verkkoaineisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201405161442>
- LABOV, WILLIAM 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago: University of Chicago Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar I: Theoretical Prerequisites*. Stanford CA: Stanford University Press.
- – 1999: *Grammar and Conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LAPPALAINEN, HANNA 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. *Virittäjä*. s. 74–101.
- – 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. SKST 964. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAPPALAINEN, HANNA – RAEVAARA, LIISA 2009: *Kieli kioskillä. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHTIMÄKI, MERI 2012: *Jäännöslopukkeen toteutuminen nykysuomessa kyselytestimenetelmän avulla*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Verkkoaineisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-23011>
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhannet: suomen kielen kehitys kantaauralista varhaisuomeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHTONEN, HEINI 2015: *Tyyllitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys*

monietnissessä Helsingissä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Verkkoaineisto.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1333-7>

- LEINO, ANTTI 2007: *On Toponymic Constructions as an Alternative to Naming Patterns in Describing Finnish Lake Names*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Studia Fennica Linguistica 13. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, JAAKKO 2003: *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. SKST 900. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2008: Grammar as a Construction Site. – Fried Mirjam – Östman Jan-Ola – Leino, Jaakko (toim.), *Constructional Reorganization*. s. 1–10. Amsterdam: John Benjamins.
- 2011: Cognitive syntax and spoken language. – Bierwiazzonek Bogusław, Cetnarowska Bożena, Turula Anna (toim.), *Syntax in Cognitive Grammar*. s. 309–325. Częstochowa: College of Foreign Languages in Częstochowa.
- LEINO, JAAKKO – ÖSTMAN, JAN-OLA 2005: Constructions and variability. Fried Mirjam – Boas Hans C. (toim.), *Grammatical Constructions. Back to the roots*. s. 191–213. Amsterdam: John Benjamins.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. *Virittäjä*. s. 322–346.
- MIELIKÄINEN, AILA 1995: Morfologinen diffuusio. *Virittäjä*. s. 321–334.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1605. Tampere: Tampere University Press.
- MÄÄTTÄ, URHO 1994: *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NAHKOLA, KARI 1987: *Yleisgeminaatio. Ääntenmuutoksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämäläismurteiden kannalta*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. SKST 457. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. Väitöskirja.

Helsingin yliopisto. SKST 436. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LIISA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. SKST 817. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

PALANDER, MARJATTA 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

PAUNONEN, HEIKKI 1971: Sociolinguvistinen metodi ja sen sovellus. *Virittäjä*. s. 401–412.

– – 1994: The Finnish Language in Helsinki. – Nordberg Bengt (toim.), *The Sociolinguistics of Urbanization – the Case of the Nordic Countries*. s. 223–245. Berliini: de Gruyter.

– – 1995 [1982]: *Suomen kieli Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

– – 2003: Suomen kielen morfologisista muutosmekanismeista. – Laitinen Lea et al. (toim.), *Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta*. s. 187–248. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

– – 2005: Helsingiläisiä puhujaprofiileja. *Virittäjä*. s. 162–200.

– – 2006: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. – Juusela Kaisu – Nisula Katariina (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä*. s. 13–99. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

POLLARD, CARL – SAG, IVAN A. 1994: *Head-Driven Phrase Structure Grammar*. Chicago: University of Chicago Press.

SAUKKONEN, PAULI 1965: *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa 1*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

DE SAUSSURE, FERDINAND 1974 [1916]: *Course in General Linguistics*. Bally Charles – Sechehaye Albert – Riedlinger Albert (ed.) London: Fontana/Collins.

SINNEMAA, TIINA tulossa: *Joululaulut soi ja lapset pukee jo haalareitaan #koska #lumi. Tutkimus koska X -rakenteen tulkinnasta*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

SORSAKIVI, MERJA 1982: Infinitiivijärjestelmän muutoksia lasten kielessä. *Virittäjä* s. 377–391.

- SIRO, PAAVO 1964: Infinitiivin asema suomen kieliopissa. *Sananjalka* 6. s. 20–26
- STURTEVANT, EDGAR H. 1917: *Linguistic Change. An Introduction to the Historical Study of Language*. Chicago: Chicago University Press.
- TAYLOR, JOHN R. 1989: *Linguistic Categorization*. Oxford: Oxford University Press.
- VIERTO, ERIKA 2014: *Voiksä stikkaa mulle stidit ku mullon stendari bänks? Havaintoja syntyperäisten helsinkiläisnuorten slanginkäytöstä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Verkkoaineisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014111146198>
- VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. SKST 1181. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoaversio. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php> URN:ISBN:978-952-5446-35-7
- WARIS, HEIKKI 1973: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle*. 2. painos. Helsinki: Weilin+Göös.
- YLIKOSKI JUSSI 2005: Puhekielen morfologisten ja semanttisten innovaatioiden tutkimusnäkyviä – esimerkkinä suomen tekeen- ja tekees-tyyppiset verbimuodot. *Puhe ja kieli* 25:4. s. 187–209.